

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anna-Mari Salo

”SAMASTA TYÖSTÄ SAMA PALKKA ON SE PERIAATE,
JOTA ON NOUDATETTAVA!”–

Samapalkkaisuusperiaate vaatturinalalla suurlakosta
suomalaisen työmarkkinamallin syntymiseen

Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2018

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

SALO ANNA-MARI: ”Samasta työstä sama palkka on se periaate, jota on noudatettava!” – Sama-palkkaisuusperiaate vaatturinalalla suurlakosta suomalaisen työmarkkinamallin syntymiseen

Pro gradu -tutkielma, 88 s., 3 liites.

Historia

Lokakuu 2018

Tarkastelen samapalkkaisuusperiaatteen syntymistä ja kumoutumista vaatturinalalla 1900-luvun alusta noin 1940-luvun loppuun saakka. Selvitän, miksi ja millä seurauksilla juuri vaatturinalalla samapalkkaisuutta vaadittiin ja miten tapaus liittyy aikansa ilmiöihin työmarkkinoilla. Tutkielman lähdeaineisto perustuu työmarkkinatoiminnasta jääneisiin dokumentteihin: pöytäkirjoihin, kirjeisiin, muistioihin ja liittojen vuosikertomuksiin. 1940-lukua on pidetty työmarkkinajärjestelmän syntymisen aikana, murroskautena, jolloin neuvottelusuhteet ja työehtosopimukset vakiintuivat ja myös palkkatasa-arvo parani. Tarkastelen samapalkkaisuutta ja palkkaeroja sukupuolittuneen työnjaon näkökulmasta.

Räätälien ammattiyhdistystoiminta syntyi jo wrightiläisen työväenliikkeen aikana 1800-luvun lopulla. Suurlakon jälkeisen yhteiskunnallisen innostuksen myötä myös ompelijattaret perustivat oman ammattiosastonsa työväenliikkeen yhteyteen. Liitot yhdistyivät vuonna 1909 yhteiseen Vaatetustyöväen Liittoon. 1930 liitto joutui kommunistien käsiin ja lakkautettiin. Osastot liittyivät sosiaalidemokraattisen Työläisliiton alaisuuteen, kunnes Vaatetustyöläisten liitto perustettiin uudelleen SAK:n alaisuuteen 1938. Vaatturinalalla olivat työntekijät ja työnantajat keskenään sopineet palkkauksesta jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Ensimmäistä työehtosopimusta neuvoteltaessa alalla noudatettu kappalemääriin perustuva palkkaus myös vakiinnutettiin koskemaan tuntipalkkoja, jolloin sopimukseen tuli kirjatuksi myös alan samapalkkaisuusperiaate.

Jatkosodan aikana valtio kontrolloi hintoja ja palkkoja taloudellisen säännöstelyvaltuuslain, eli valtalain perusteella. Myös vaatteet olivat hintasäännöstelyn piirissä. Palkkasäännöstely uusittiin vuosittain vuoteen 1955 saakka. Palkkasäännöstelypäätös vuonna 1945 määräsi yksityisellä sektorilla ohjepalkat erillisellä taulukolla, jossa naisille ja miehille tuli eri ohjepalkat. Järjestöjen välillä oli neuvoteltava palkoista, ja palkkasäännöstelypäätös siten vauhditti työehtosopimusten yleistymistä Suomessa. Palkkasäännöstelypäätös myös vakiinnutti Suomen työmarkkinamallin, ja sen osana naisten palkat alemmiksi miesten palkkoja. Vaatturinalalla palkkasäännöstelypäätös merkitsi, että neuvotellut palkat tuli sovittaa vastaamaan valtioneuvoston päätöksen ohjepalkkoja. Samapalkkaisuusperiaate vaatturinalalla siis kumoutui valtioneuvoston päätöksellä ja palkkasäännöstelyviranomaisten tulkinnalla palkkapäätöksestä.

Samapalkkaisuusperiaatteen kumoutuminen katkerointi vaattureita. Vaatturit jatkoivat samapalkkaisuusperiaatteen saamista takaisin työehtosopimukseen palkkasäännöstelynormeista huolimatta. Merkittävät palkkasopimukset tuli säännöstelyn vallitessa alistaa sosiaaliministeriön alaiselle palkkaneuvostolle (myöhemmin hinta- ja palkkaneuvosto). Palkkaneuvosto koostui virkamiesjäsenistä, työnantajajärjestön ja työntekijäjärjestön edustajista. Palkkaneuvostossa käyty keskustelu sopimuksesta antaa käsitystä aikansa arvostuksista ja suhtautumisesta palkkaeroihin ja siitä, mikä on sopiva palkka naiselle.

Asiasanat: Vaatturit, samapalkkaisuus, ammattiyhdistysliike, palkkasäännöstely, naisten ja miesten palkkaerot, sukupuolittunut työnjako

Sisällys

1. JOHDANTO	1
TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	1
SAMAPALKKKAISUUS JA AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN PALKKAPOLITIikka	3
Työpalkat ja sosiaalipolitiikka kytkeytyvät yhteen.....	5
SAK ja STK työmarkkinaosapuolina.....	6
SUKUPUOLITTUNUT TYÖNJAKO JA SUKUPUOLITTUNEET PALKAT	8
Sosiologia ja työelämän feministinen tutkimus	9
Perhepalkkaus	10
Työnjako ja palkkaerojen selittäminen	12
2. SUURLAKKO TASA-ARVON MURROKSENA.....	17
Naiset ja suurlakon tasa-arvovaatimukset.....	21
Taiteet murroksen ilmentäjinä ja vahvistajina	25
Ompelijattaret perustavat oman liiton.....	28
Ompelijattaret ja räätälit puntaroivat yhteistyön mahdollisuutta	30
Räätälit ja ompelijattaret yhdistyvät samaan liittoon	31
3. TYÖMARKKINASUHTEIDEN MURROS	35
Poliittinen kahtiajakautuminen ja uuden liiton perustaminen.....	35
Sodanajan inflaatio raamina hinta- ja palkkapolitiikalle.....	39
4. VAATTURIT JA SAMAPALKKKAISUUSPERIAATE	44
Vaatturit vaativat samapalkkaisuutta	44
Helsingin vaatturit vauhdittavat sopimuksen syntymistä.....	47
Palkkapäätöksen vaikutus vaattureille	50
Toinen mahdollisuus samapalkkaisuusperiaatteeseen	53
5. KOLMIKANNAN ERIMIELINEN PALKKAPOLITIikka.....	57
Sukupuolittunut palkkapolitiikka.....	57
Hinta- ja palkkaneuvosto	57

Palkkasäännöstelypäätös kesäkuussa 1945	60
Samapalkkaisuus SAK:n periaateohjelmissa ja toiminnassa	65
Työnantajien suhtautuminen samapalkkaisuusvaatimukseen	73
Samapalkkaisuusperiaatteen sinetöinti vaatturin työssä	75
6. PÄÄTELMÄT	78
LÄHTEET	83
I ALKUPERÄISLÄHTEET	83
II KIRJALLISUUS	84
LIITTEET	

1. JOHDANTO

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYS

Vuonna 2010 luin kiinnostavan kirjoituksen Helsingin Sanomista, jossa hallituksen samapalkkaisuusohjelman tutkijat, Paula Koskinen ja Roosa Kohvakka, kirjoittivat otsikolla ”Sukupuolten palkkaerojen juuret historiassa”. Kirjoituksessaan he tuovat esille, että historian vaikutus näkyy yhä naisten palkoissa ja naisten työn arvostuksessa. He esittävät, että naisten ja miesten palkkaeroista voidaan selittää eri taustamuuttujien, kuten koulutus tai kokemus, ja ammatillisen segregaaation vuoksi tilastollisesti vain noin puolet. Kaikki muu on mysteeriä, tilastollisesti selittämätöntä piilovaikutusta. Tutkijat nimeävät kirjoituksessa yhdeksi syyksi palkkaerojen pysyvyyteen Valtioneuvoston vuoden 1945 palkkapäätöksen, jonka mukaan naisille on maksettava ohjepalkkataulukoiden mukaan vähemmän kuin miehille. Vaikka palkkasäännöstelystä luovuttiin, tapa jäi elämään. Myöskään ILO:n samapalkkaisuussopimuksen¹ ratifiointi 1962 ei poistanut sitkeäksi muodostunutta sukupuolten palkkaeroa.² Vuonna 2017 naisten mediaaniansiot yksityisellä sektorilla olivat 78 prosenttia miesten ansioista. Palkkaero on pysynyt viime vuodet lähes samana.³ Olin jo aiemmin ollut kiinnostunut samapalkkaisuudesta, ja sukupuolten palkkaerojen syistä. Samapalkkaisuus tarkoittaa, että samasta ja samanarvoisesta työstä tulisi maksaa samaa palkkaa. Hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen samapalkkaisuusohjelmat sekä tilastot osoittavat, että samapalkkaisuus sukupuolten välillä ei ole toteutunut. Samapalkkaisuuden tutkiminen menneisyyden näkökulmasta on perusteltua, koska se voi selittää niitä tekijöitä ja syitä, miksi samapalkkaisuus on edelleen toteutumatta ja parhaimmillaan antaa työkaluja samapalkkaisuuden parantamiseksi.

Suomessa samapalkkaisuuden ajaminen on jätetty työmarkkinaorganisaatioiden sopimustoiminnan ja pitkään myös kolmikantaisten talous- ja tulopoliittisten ratkaisuiden varaan. Yleensäkin Suomessa sopimustoiminnalla on havaittu olevan ratkaiseva merkitys työn arvostuksen, palkkojen ja työehtojen sukupuolen mukaisessa määräytymisessä. Kanadassa ja USA:ssa on

¹ ILO on kansainvälinen, YK:n alainen työjärjestö, International Labour Organization.

² ”Sukupuolten palkkaerojen juuret historiassa”, HS 8.7.2010.

³ STATFIN, [http://www.stat.fi/til/yskp/2017/yskp_2017_2018-06-28_tie_001_fi.html#_ga=2.11780339.612755538.1537624779-2030039742.1522256440]. Luettu 23.9.2018.

taas pyritty ratkaisemaan samapalkkaisuutta lainsäädännöllisin keinoin, samanarvoisen työn strategiaa toteuttamalla.⁴ Kolmikantaiseen sopimus- ja neuvottelukulttuuriin olennaisesti kuuluvalla kompromissiratkaisuihin tähtävällä toiminnalla ilman lainsäädännöllistä sanktioivaa normistoa on ollut vaikutuksensa sukupuolten palkkatasa-arvon saavuttamisessa.

Tutkielmani rajautuu 1900-luvun alusta, työväenliikkeen syntyminen ja suurlakon ajasta työmarkkinoiden murroskohtaan, 1940-luvun loppupuolelle. 1940 – 1950-lukuja on pidetty suomalaisen työmarkkinahistorian tutkimuksessa käännekohtana sopimuskulttuurin vakiintumisen ja palkkatasa-arvon paranemisen vuoksi. Ompelijat ja räätälit aloittivat yhteistoiminnan suurlakon ajan voimakkaan yhteiskunnallisen murroksen ja vapautumisen ilmapiirin vallitessa, ja ompelijat olivat ensimmäisiä työväenliikkeen piirissä ammattiyhdistystoiminnan aloitaneita ammattiryhmiä. Työnantajien, työntekijöiden ja valtiovallan vaikutuksesta syntyi ja muovautui suomalaisille työmarkkinoille pitkään kolmikantainen malli. Työmarkkinamalli muovautui juuri 1940-luvun aikana, jolloin myös vaatturit, eli ompelijat ja räätälit,⁵ joutuivat sopeutumaan tähän uuteen työmarkkinoiden järjestykseen.

Tämän pro gradu – tutkielmani ytimessä on kysymys, miksi juuri vaatturit ajoivat samapalkkaisuutta alalleen, miten ja mistä lähtökohdista samapalkkaisuusperiaate syntyi ja miksi se kumoutui ja mitä siitä seurasi? Mitä tapaus kertoo meille aikansa työmarkkinoista? Miten työmarkkinatoimijat muuttivat, rakensivat tai ylläpitivät palkkaeroja, ja mitä se kertoo aikansa asenteista ja arvoista? Tutkimuksen fokus on juuri vaattureissa, sillä samapalkkaisuusvaatimus lähti työntekijöiden aloitteesta, ja valtion puuttuminen sopimusvapauteen huononsi heidän saavutettuja etujaan. Lisäksi näkökulmani perustuu liittoaktiivien toimintaan ja päätöksentekoon liiton puitteissa. Käytössäni ei ole esimerkiksi yksittäisen vaatturin muistelmien kautta tietoa hänen subjektiivisesta kokemuksestaan vaan yhdessä organisoidusti ammattiyhdistyksen kautta järjestäytynyt toiminta ja päätökset. Vaikka työnantajilla on tärkeä rooli palkkapolitiikan määrittäjänä, heidän näkökulmansa ei ole lähtökohtaisesti pääosassa. Ennako-oletukseni on, että työvoimakustannusten nousu ei todennäköisesti ole työnantajien katsojien toivottavaa, vaikka he olisivatkin henkilökohtaisesti olleet palkkatasa-arvon kannal-

⁴ Lehto 2001, 184; Acker 1990, 16 – 20.

⁵ Räätäli ja ompelija tekivät pääasiassa samaa työtä, miehiin kuitenkin viitataan vain räätäleinä ja ompelijoina vain naisiin. Liittojen yhdistyessä nimeksi otettiin Suomen Vaatetustyöntekijöiden Liitto, jonka nimessä ei ole sukupuolta osoittavaa ammattinimikettä. Näreikkö & Takalo 1986, 81.

la. Työntekijöiden rooli on myös merkittävämpi siinä suhteessa, että he olivat aloitteentekijöitä samapalkkaisuuden saamiseksi vaaturinalalle. Selvitän, mitä tämä kaikki kertoo ajan työmarkkinoista ja miten se voi selittää naisten ja miesten välistä palkkaeroa ja sen jatkuvuutta.

Keskeisin tutkielmanaineistoni perustuu liittojen pöytäkirjoihin, kirjeisiin ja mietintöihin sekä vuosikertomuksiin. Pöytäkirja-aineistoa on saatavilla runsaasti, mutta ongelmallista pöytäkirjoissa on, kuinka paljon puheenvuoroissa on takana arvot tai asenteet, tai strategian toteuttaminen.

Samapalkkaisuus tässä tutkielmassa sisältää sukupuolinäkökulman; se sisältää oletuksen, että miesten ja naisten välillä voi olla palkkaeroa, palkkaeroa tarkastellaan sukupuolisidonnaisena. Valintani tutkielman näkökulmaksi siis sulkee pois yhdenvertaisuuden tutkimisen muiden mahdollisesti palkkasyrjintää kohdanneen ryhmän tai ryhmien kohdalla.

SAMAPALKKAISUUS JA AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN PALKKAPOLITIikka

Heikki Näreikkö ja Tenho Takalo kirjoittivat vuonna 1986 Vaatetustyöntekijöiden ja Kutomo-työväen eli tekstiiliteollisuuden työntekijöiden ammattiliittojen historiateokseen *Säikeistä yhteen – Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia*. Kirja kattaa tekstiili- ja vaatetusalan historian työväen kautta tarkasteltuna teollistumisen ajasta 1800-luvun alkupuolelta vuoteen 1970 saakka, jolloin aiemmin erillisinä liittoina toimineet tekstiilialan ja vaatetusalan liitot yhdistyivät.⁶

Näreikkö ja Takalo tuovat hyvin esiin liiton tapahtumat niiden valtakunnanpolitiikan viitekehityksessä, esimerkiksi sota, maailmantalouden lama, vasemmistopuolueiden hajaannus ja keskinäinen valtakamppailu ja pitkä valtiovallan talouden voimakas sääntely olivat merkittäviä ammattiyhdistysliikkeen toimintamahdollisuuksiin vaikuttavia tekijöitä ja määrittivät ammattiliittojen valtaa ja mahdollisuuksia sopia palkoista ja työehdoista. Näreikkö ja Takalo tuovat esiin, kuinka merkittävä kehityksen ja erityisesti työväestön ”taisteluvoitto” valtakunnalliset työehtosopimukset olivat ja kuinka näihin pyrittiin liittotasolla kiihkeästi. He eivät kuitenkaan jää erittelemään tarkemmin sopimisen vaikutuksia alalle. Vaattureiden sopimus-

⁶ Näreikkö & Takalo 1986.

kulttuuri muuttui hitaasti johtuen työn erilaisesta teettämisestä, ja koska pienillä työnantajilla ei ollut halua yhdistyä toimimaan ammattiliiton vastapuolena sopimusneuvotteluissa valtakunnallisella tasolla hyvin pitkälle 1950-luvulle. Työnantajat olivat järjestäytymättömiä ja osa työnantajien järjestöistä oli puhtaasti markkinointiyhteistyöhön painottuneita. Myöskään työntekijöiden järjestymisaste ei ollut kovin korkea ja vaihteli suuresti. Sopimusneuvottelut ja tapahtumat kerrotaan tarkasti. Suuren painoarvon kirjassa saa vasemmiston puoluepolitiikan vaikutus ja sitä kautta keskinäiset valtaristiriidat.⁷

Kirjaa on kritisoitu *vaikeuksista voittoon* -mentaliteetista, jota liittojen historiankirjoituksen tarkastelussa on 1970- ja 1980-luvuilla painottunut. Kirja on kirjoitettu aikana, jolloin ammatityhdistysliike on ollut vaikutusvaltansa huipulla ja taloudellinen tilanne antanut uskoa jatkuvan myönteiseen kansantalouden kehitykseen. Hyvänä aikana on helppo katsoa menneisyyteen niin kuin nykytila olisi kehityksen huippukohta, johon on pyritty voittamalla esteet matkalla. Anu Suoranta käyttää kritiikissään ilmaisua *taisteleva liittohistoria*⁸. Näreikkö ja Takalo kertovat kirjan olevan kirjoitettu työväen näkökulmasta, mutta oikeampi kuvaus olisi liiton toiminnassa mukana olevien ja toiminnassa tapahtuvien seikkojen kautta. Työläisten omiin mielipiteisiin ei juuri kiinnitetä huomiota tai huomioida erilaisuutta liiton jäsenkunnassa ja aktiivitoimijoiden välillä, puoluetta lukuun ottamatta.

Naisten vaikutusta ja vaikuttamista alan ammattiliitoissa ja järjestäytymisessä kirjassa arvioidaan hyvin vähän, vaikka toimialalla suurin osa työntekijöistä oli naisia, esimerkiksi vuosina 1939 – 1944 Vaatetustyöläisten liitossa naisten osuus oli noin 82 prosenttia. Kerrotaan ompelijattarien oman liiton lyhyestä elinkaaresta ja syyksi esitettiin naisten vähäisempää vapaa-aikaa; järjestymättömyyden syynä esitettiin tottumattomuus yhdistystoimintaan. Samapalkkaisuuspyrkimyksistä ei juuri mainita, vain todetaan, että tällainen vaatimus neuvotteluihin on annettu. 19.6.1945 palkkasäännöstelypäättökseen aiheuttama sukupuolen mukainen jako palkkaluokkiin vain todetaan tapahtuneen.

⁷ Näreikkö & Takalo 1986.

⁸ Suoranta 2009, 16 – 17.

Työpalkat ja sosiaalipolitiikka kytkeytyvät yhteen

Toisen maailmansodan aikana ja 1950-luvulle saakka palkkojen muodostuminen ei ollut vapaata neuvottelutoimintaa, vaan valtalain perusteella hallituksella oli ohjausvalta määrittää palkkakehikot, joissa kullakin alalla eri taitoisuusluokissa ja sukupuolen mukaisesti palkat voivat korkeintaan nousta. Hallituksen taloudellinen ohjailu vahvisti palkkojen osuutta kokonaissosiaalipoliittisina ratkaisuin.

Pauli Kettusen mukaan Suomen työväenliike kansainvälisessä vertailussa kantaa agraarista leimaa; puolueiden johdolla oli suuri vaikutusvalta ja ammattiyhdistykset olivat heikkoja. Maalaisliitolla oli vahva rooli verrattain pitkään suomalaisessa yhteiskunnassa, ja suurin osa työväenpuolueiden äänestäjistä asui maaseudulla. Hän toteaa, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion taustalla olivat voimakkaasti vaikuttamassa niin ideaali vapaasta talonpojasta, kuin kapitalismi ja utopia sosialismista.⁹

Päivi Uljas on tutkinut väitöskirjassaan yhteiskunnan murrosvaihetta ja sen aiheuttamaa liikehdintää, kun Suomi siirtyi pienviljelysvoittoisesta agraariyhteiskunnasta teollistumisen ja kaupungistumisen lisääntyessä hyvinvointivaltioksi. Tutkimuksen aineistona on poikkeuksellisesti käytetty elintarvike-, metalli- ja rakennusteollisuuden eläkeläisjäsenten ja entisten liittoaktiivien muistelmia ja kyselytutkimusta sekä lehdistöä kuvaamaan yhteiskunnallista murrosta ja liikehdintää ”ruohonjuuritasolla”.¹⁰ Nämä tuovatkin tutkimukseen tavallisen työläisen kokemusmaailmaa.

Tutkimuksen taustana on vahvasti hegemonian käsite, hegemonia on vakiinnuttanut asemansa kun ollaan yhtämielisiä kehityksen suunnasta, eikä sitä tarvitse erikseen perustella.¹¹ Pienviljelyshegemonia selittää Uljaksen tutkimuksessa sitä perintöä, joka jatkui yhteiskunnallisten päätösten pohjana pitkään sosiaalipolitiikassa ja työväen liikehdinnöissä. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna suomalaisen sosiaali-, ja palkkapolitiikan historian tarkasteluun saadaan erilainen näkökulma. Uljas itse kritisoi aiempaa yöpakkashallituksen ajan tutkimusta yksipuolisuudesta, kun se on keskittynyt selittämään tapahtuman joko ulkopolitiikan tai Kekkonen persoonan kautta. Toinen kritiikki koskee ammattiyhdistysliikkeen ja työläisten elämää, jota on tar-

⁹ Ojala et al. 2006, 304 – 307.

¹⁰ Uljas 2012.

¹¹ Uljas 2012, 18 – 19.

kasteltu lähinnä vain puoluepoliittisten silmälasien läpi tai esittäessään työväen tahdottomana taustana kertomuksista ammattiyhdistysjohdon ovelista vedoista ja loputtomista ja käsittämättömistä riidoista unohtaen jäsenen yksilönä, jolla on oma taustansa, näkemyksensä ja toiveensa.¹²

Uljas esittää, että suurin syy, miksi työväestö liikehti ja otti osaa sosiaalipoliittisten uudistusten vuoksi, ja sai myös sillä vakiinnutettua oman paikkansa kasvavassa ammattiyhdistysliikkeessä, oli työväestön juuret maatalouden pienviljelijäyhteisössä. Niukkuus ja kova työnteko jo lapsesta saakka, maatalousyhteisön keskinäiset riippuvuussuhteet ja kunnia- ja arvokäsitykset vallitsivat yhtä aikaa muuttuvan yhteiskunnan uusien ajattelutapojen kanssa. Kun Uljas taustoittaa tätä vasten mm. työttömyysturvajärjestelmän synnyttämisen yhteydessä esiin tulleen ammattiyhdistysväen toiminnan, joka muuten näyttäytyisi epäloogisena, ymmärsin tutkimuksen oleellisimman teesin. Kassaperusteisen työttömyysturvan sijasta ammattiyhdistysväki kannatti voimakkaasti yleiseen työttömyysvakuutuksen linjaa, vaikka yleinen työttömyysvakuutus hyödytti suurimmin maaseudun pienviljelijöitä, sekatyöläisiä tai työttömiä. Kassajärjestelmässä juuri järjestäytyneet palkkatyöläiset olisivat hyötäneet enemmän.

Uljas esittää, että pienviljelyhegemonia oli suurin koko yhteiskuntapolitiikkaa 1950-luvun hallinnut määrittäjä. Keskinäinen apu, suvun turvaverkot, oma moraalikäsitelmä ja ylpeys omillaan pärjäämisestä olivat pienviljely-yhteisön tuottamia tekijöitä, joita siirrettiin yhteiskuntapolitiikkaan. Tämä hegemonia vallitsi myös politiikassa ja Uljas selittää tämän miksi suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä kehittyi länsieurooppalaisessa viitekehyksessä myöhäisessä vaiheessa. Voisiko siis samapalkkaisuuden ajatus liittyä pienviljelyhegemoniassa juuri siihen, että maataloudessa työt olivat kovia kaikille ja myös naisilla edellytettiin kovaa työtä ja pärjäämistä. Yhteisen työn kautta myös ajatus samanarvoisesta panoksesta yhteisen hyvän saavuttamiseksi, olisi osa jatkumoa, jota myöhemmin haluttiin vahvistaa myös ammatillisen järjestöjen piirissä?

SAK ja STK työmarkkinaosapuolina

Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) historiaa on tutkinut viimeisimpänä Tapio Bergholm, erityisesti teoksessa *Sopimustyöväen yhteiskunnan synty I: Työehtosopimusten läpimurros-*

¹² Uljas 2012, 192, 264.

ta yleislakkoon SAK 1944 – 1956 ja väitöskirjassaan *Kaksoissidoksen Synty: Suomen työmarkkinasuhteiden toimintatavan muotoutuminen 1944–1969*. Aikaisemmin on ilmestynyt Marjaana Valkosen *Yhdessä Elämä Turvalliseksi: 2, Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1930 - 1947* vuodelta 1987. Markku Mansner on kirjoittanut STK:n historiikin, josta toinen osa, *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa: Suomen työnantajain keskusliitto 1940–1956*, koskee tutkielman aikakautta.

Sopimusyhteiskunnan synty I:ssä Bergholm painottaa työmarkkinamallin konfliktiherkkyyttä ja epävarmuutta luonnehtimalla aikakautta yhteiskuntapolitiikassa ristiriitojen ja kompromisien vuoropuheluksi. Hän on myöhemmässä artikkelikokoelmassa täsmentänyt tutkimustaan työmarkkinoista niiden institutionaalisten toimintatapojen muovautumiseen toisen maailmansodan jälkeen. Bergholm tuo esiin Suomessa pitkään vahvat ja vaikutusvaltaiset maataloustuottajien järjestöt Suomen tulojakopolitiikassa, ja esittää, että perinteinen kolmikantainen tarkastelumalli (valtio, työnantajat ja työntekijät) on liian suppea suomalaisen työmarkkinoiden ja tulonjakopolitiikan tarkasteluun.¹³ Bergholm esittää, kuinka Suomessa valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen välille kehittyi kaksoissidos, jossa valtiovalta puuttui työmarkkinajärjestöjen keskinäiseen sopimusvapauteen hinta- ja palkkasäännöstelyllä, mutta toisaalta työmarkkinajärjestöt osallistuivat vahvasti sosiaalipolitiikkaan ja tämä toimintamalli oli leimavinta yhteistyössä ja konflikteissa palkka- ja sosiaalietuuksien muuttamisesta.¹⁴

Bergholm painottaa työmarkkinasuhteiden tutkimuksessa mutta myös sukupuolen mukaisen palkkauksen suhteen 19.6.1945 annetun palkkasäännöstelypäätöksen merkitystä enemmän kuin esimerkiksi tammikuun kihlausta tai STK-SAK yleissopimusta. Bergholmin näkemyksen mukaan SAK ajoi tasokorotuksia naisten palkkoihin palkkasäännöstelyn aikana, ja siten katsoo, että SAK:n miesvaltainen johto toimi palkkatasa-arvon edistämiseksi.¹⁵

Marjaana Valkonen on tutkinut SAK:n historiaa ja naisia ammattiyhdistysliikkeessä. Artikkelissaan *Jäseninä vaan ei vallankäyttäjinä – Naiset ammattiyhdistysliikkeessä vuosina 1907 – 1947* hän myös on tullut siihen tulokseen, että naiset järjestäytyivät ammattiyhdistysliikkeeseen sen alusta alkaen, mutta vallankahvaan, päättäviin elimiin naisilla oli vaikea tie. Lisäksi

¹³ Bergholm 2005a, 11 – 14; Bergholm 2015a, 9.

¹⁴ Bergholm 2015, 35.

¹⁵ Bergholm 2005a, 55.

hän tuo esille ongelmia samapalkkaisuuden ajamisen kanssa, kentällä erityisesti perusjärjestöissä miehet vastustivat samapalkkaisuutta, kaikkien saaminen yhteisten tavoitteiden taakse ei onnistunut, vaikka samapalkkaisuus oli kirjattu SAK:n tavoitteisiin. Hän nostaa esiin myös ammattiyhdistysliikkeen miesten linnakkeena, he olivat rakentaneet toimintakulttuurin, jossa naisten oli vaikea saada ääntään kuuluviin.¹⁶

SUKUPUOLITTUNUT TYÖNJAKO JA SUKUPUOLITTUNEET PALKAT

Tutkimuksessani keskeisintä on palkkaerojen tarkastelu sukupuolen mukaan. Aineiston tarkastelussa keskityn palkkaerojen selittämiseen siitä näkökohdasta, että naisten ja miesten palkan, ja työn arvostuksen, välillä oli jako naisten ja miesten työhön ja palkkaan. Tämän jaon kautta toivon myös saavani selville ajan ominaisia arvoja ja asenteita, mitä naisen työhön ja sen arvoon liitettiin.

Keskeinen tutkimuksessa käyttämäni käsite liittyen työn tarkasteluun on *sukupuolittunut työnjako*, työn eriytyminen naisten ja miesten töihin. Sukupuolittuneeseen työnjakoon liittyy taloudellisen aspektin lisäksi myös historiallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia käytäntöjä. Naisten ja miesten eriytyminen omille aloilleen, niin sanottu *vertikaalinen segregatio*¹⁷, ei ole ainoa syy palkkaeroille. Tutkimuksessa 1970 – 80-luvuilla naisten työstä erityisesti sosiologian alalla oli selkeä feministinen tavoite tehdä näkyväksi naisten ja miesten epätasa-arvo ja siten vaikuttaa epäkohtiin. Viime vuosina sukupuolinäkökulma työn tutkimuksessa on liitetty uudet marginaaliryhmät, joita ei aiemmassa tutkimuksessa ole huomioitu. Myös lähdeaineistot ovat monipuolistuneet. Naisten työ ja palkat eivät ole olleet kiinnostuksen polttopisteessä, ja kuva epätasa-arvosta työelämässä on laajentunut ja tutkimukseen tullut uusia ulottuvuuksia, kuten intersektionaalisuus, jossa tutkimuksessa otetaan huomioon useampi eriarvoisuuden elementti samanaikaisesti. Sukupuolittunut työnjako voi tarkoittaa sekä segregatiota, eli naisten ja miesten jakautumista eri aloille, ja toisaalta tyypittelyä naisten töihin ja miesten töihin.

¹⁶ Valkonen 1989, 210 – 230.

¹⁷ Segregatio on suurin ja merkittävin palkkaerojen selittäjä moderneissa länsimaissa; Segregatio voi olla horisontaalista, jolloin tarkoitetaan naisten ja miesten eriytymistä eri aloille, tai vertikaalista, jolloin tarkoitetaan sukupuolittain eriytymistä hierarkkisesti saman alan sisällä. Walby 1991, 2 – 3.

Sosiologia ja työelämän feministinen tutkimus

Yhdysvaltalainen sosiologi Joan Acker on tutkinut Oregonin osavaltiossa toteutettua samapalkkaisuusprojektia ja sen taustalla vaikuttaneita sukupuoli- ja luokkaintressejä. Hän kytkee tapauksen osaksi teoriaa sosiaalisen sukupuolen ja yhteiskuntaluokan välisistä yhteyksistä samanarvoisuusajattelun, eli samanarvoisesta työstä sama palkka, kautta.¹⁸ Tutkimuksen tuloksena hän esittää, että samapalkkaisuutta viivästytti sukupuoli- ja luokkaristiriidat ja lopulta ne muuttivat samanarvoisuuden toteutumista. Hänen mukaansa työnantajapuoli käytti hanketta omiin tarkoituksiinsa ja ammattiliitot eivät olleet valmiita karsimaan saavutettuja miesjäsentensä etuja samapalkkaisuuden vuoksi. Lisäksi työntekijät, jotka eivät suoraan olisi hyötynet hankkeesta tai palkkaerojen kaventumisesta, kokivat hankkeen uhkaavan heidän statussaan.¹⁹ Hänellä on kiinnostava näkökulma, joka perustuu juuri saavutettujen etujen suojelemiseen; pelosta, että jos heille annetaan, onko se meiltä pois.

Päivi Korvajärvi ja Merja Kinnunen tuovat esille, että sukupuoli sisältyy yhteiskunnallisiin rakenteisiin. He esittävät, että työelämän sukupuolenmukaiset rakenteelliset jaot selviävät numeroista; luvut kertovat, että työelämä jakautuu naisten ja miesten erillisiksi alueiksi, paikoiksi ja palkoiksi. Naisten ja miesten välinen ammatillinen eriytyminen, hierarkia, palkkaerot ja erilaiset tavat toimia vanhempana ovat sukupuolistavien käytäntöjen jatkuva lopputulos. Erilaiset mielikuvat, symbolit ja ajattelun muodot selittävät ja vahvistavat näkymättömästi ja vaikeasti todettavasti epätasa-arvoa työelämässä sukupuolten välillä. Merkittävä piirre työelämässä on myös sukupuolineutraalius ja sukupuolen mieltäminen naisten ja miesten väliseksi kahtiajaoksi. Eriytyneen työnjaon vallitessa, sukupuoliero toistuu työelämässä naisten ja miesten välisenä erona.²⁰

Merja Kinnunen on tutkinut sosiologian alan väitöskirjassaan väestötilastojen luokitusten avulla sukupuolten palkkaeroja. Hänen tutkimuksensa mukaan ihmisten yhteiskunnallisista ja taloudellisista asemista kertovat luokitukset pitävät yllä naisten ja miesten välisiä hierarkioita. Luokituksiin sisältyy aina arvostuksia ja luokituksilla tuotetaan ja uusinnetaan naisten ja miesten palkkaeroja ja legitimoidaan ne. Kinnusen tulkinta on, että 1700-luvun puolivälistä

¹⁸ Acker 1990, 9 – 13.

¹⁹ Acker 1990, 229 – 239.

²⁰ Kinnunen & Korvajärvi 1996, 235 - 237.

asti tunnistettava mieselättäjyyden malli legitimoii jäsenyyttä, jossa yhteisessä kodeissa asuivien kesken vallitsee taloudellinen riippuvuus ja mies määrityy ensisijaisiksi elannon tuottajaksi. Ammattien kuvausjärjestelmät ovat hierarkisoineet miesten tekniset työt, tavaroiden tuottamisen, valmistamisen ja siirtämisen ammatit ylemmäksi kuin naisten hyvinvointivaltiolliset ihmistyön ja palvelujen ammatit. Naisten työ ei ulkoistu kohteestaan mitattavaksi tai näkyväksi asiantilaksi. Luokituksiin sisältyy naisten ja miesten toiminnan ja työn hierarkiasoinnit sekä hierarkian luonnollistuminen legitimoivat näkemystä miehistä ensisijaisina elannon tuojana ja näkemystä miesten työnjaollisten alueiden ensisijaisuudesta yhteiskunnassa. Kinnusen mukaan mieselättäjyyden malli oikeuttaa osaltaan myös naisten miehiä pienemmät palkat.²¹

Perhepalkkaus

Irma Sulkusen tutkimus naisten varhaisesta järjestäytymisestä omiin organisaatioihinsa, erityisesti raittiusliikkeen parissa, tuo esille käsitteen kaksijakoisesta kansalaisuudesta. Sen mukaan 1900-luvun alun kansalaisuuskehityksen tuloksena Suomessa kehittyi erityinen sukupuolenmukainen kansalaisuus; jakautuminen miesten julkiseen elämänpiiriin ja toisaalta naisten yksityiseen elämänpiiriin, muokkasi kansalaisyhteiskunnan syntyä. Naiset saattoivat toimia julkisessa piirissä miesten alueella, kuten politiikassa, noudattamalla yksityisen, eli naisten toimintapiirin, sääntöjä.²²

Maria Lähteenmäen väitöskirjan mukaan sukupuolenmukaisen työnjaon hälveneminen oli yleiseurooppalainen piirre. Koneistuminen merkitsi työtehtävien keventymistä, ja mustavalkoinen kuva kovan raaka-aineen miesten ja pehmeiden materiaalien naisten aloista alkoi säköillä. Lähteenmäki kuvaa tilannetta tiukan sukupuolenmukaisen työnjaon kyseenalaistumisesta: sukupuoli ei enää ennakolta määrännyt valittavaa ammattialaa tai palkkaluokkaa.²³

Palkkojen määräytymiseen vaikuttivat alueelliset ja, alakohtaiset erot, ikä ja sukupuoli. Naisten palkat pysyivät keskimäärin reilussa puolessa miesten palkoista. Ammatti-ikä vaikutti palkkaan, naiset toimivat teollisuusammateissa lyhyemmän ajan kuin miehet. Ammatti-ikä vaikutti erityisesti vaatetusalailla ja muilla naisvaltaisilla aloilla. Sukupuolten välinen palkkaero oli suuri juuri naisvaltaisilla aloilla, naisten palkoissa haitari oli myös leveämpi kuin mies-

²¹ Kinnunen 2001, 161 – 162; Kinnunen & Korvajärvi 1996, 49.

²² Husso & Heiskala 2016; Sulkunen 1987, 157 – 175.

²³ Lähteenmäki 1995, 48 – 56.

ten palkoissa. Ammattitaidolla oli myös merkitystä, mutta siinä huomioitiin myös sukupuolen mukainen palkka: ammattitaitoinen nainen sai vähemmän palkkaa kuin ammattitaidoton mies. Ammattitaitoisuuden määrittelyssä sukupuoli oli merkittävä tekijä; naisten työt määriteltiin järjestelmällisesti töiksi, jotka eivät vaatineet ammattitaitoa. Lähteenmäki tuo esille myös sukupuolen sisäiset hierarkiat palkkauksessa, siviilisääty määritti palkkaa ja työtehtäviin valitsemista, toisaalta naimisiin mennessään nainen saattoi saman tien saada potkut.²⁴

Perhepalkan tutkimiseksi asetettiin komitea 1940-luvun alussa. Huoltovelvollisuuden huomiointiin ottaminen merkitsi osaltaan myös tasa-arvomäärityksen, sillä perhepalkka tai lisä maksettiin huoltajalle. Lähteenmäen mukaan tarkastelun keskittyminen sukupuolenmukaisiin palkkaeroihin on hämärtänyt ristiriitaa, jonka perhepalkka aiheutti perheellisten ja naimattomien välillä.²⁵

Raija Julkunen on tutkimuksissaan todennut, että suomalaiseen yhteiskuntaan ei juurtunut missään vaiheessa kotiäitiyden ihanne samalla tavalla kuin esim. muualla Euroopassa. Hän kuvailee Yvonne Hirdmanin Ruotsin sukupuolijärjestelmää kuvaavaa tutkimusta, jossa nimeää teollistumisen ja ruotsalaisen kansankodin rakennusta ”kotiäitisopimukseksi”. Julkunen näkee Suomessa ajan ”heikoksi ja säröileväksi kotiäitisopimukseksi” naisten suuren palkkatyöhön osallistumisen vuoksi.²⁶ Vaikka siis kotiäitiyttä yhteiskunnallisesti ihannoitiinkin ja monet sosiaaliset uudistukset pyrittiin kohdistamaan perheiden aseman parantamiseen, porvarilliseen kotiäitiyteen ei todellisuudessa monellakaan tavallisella suomalaisilla äidillä ollut taloudellisesti mahdollisuutta.

Sukupuolisopimus on teollistuneissa länsimaissa kiinteästi yhteydessä työmarkkinarakenteisiin. Joan Ackerin tutkimuksen mukaan se määrittää naisten aseman työmarkkinoilla toissijaiseksi. Naiset hyväksyivät miesvaltaiset hierarkiat, naispalkat ja miesten muotoilemat työelämän pelisäännöt. Amatit ja työtehtävät ovat segregoitu sukupuolen mukaan niin, että naisilla on vastuu huolenpidosta yksityiselämässä ja työmarkkinoilla. Niin sukupuolisopimus normalisoi naisten palkkatyön.²⁷

²⁴ Lähteenmäki 1995, 71 – 84.

²⁵ Lähteenmäki 1995, 262 – 265.

²⁶ Julkunen 2010, 81 – 85.

²⁷ Anttonen & Henriksson & Nätkin 1994, 25 – 26.

Julkusen mukaan yksi pohjoismaita koskeva paradoksi liittyy työmarkkinoiden syvään segregatioon, vaikka Pohjoismaat yleensä nähdään sukupuolten mahdollisuuksien osalta tasa-arvoisina. Myös naisille oli hyödyllistä, että miesten palkat riittivät perheen elättämiseen, ja naiset ovat hakeutuneet perinteisille naisten aloille. Miehillä kuitenkin oli teollistumisen hetkenä valta ulossulkea tai rajoittaa; he saattoivat pitää naiset pois työstä palkkoja ja ylpeyttä uhkaamasta tai tehdä töistä helpompaa ja siten halvempia. Naisille jäi joutuminen, tai niiden paikkojen valtaaminen miehiltä, jossa valta oli heikkoa ja jossa voi hyödyntää naiseuden ideologiaa ja naiseen liitettyjä taitoja. Hän tuo esille, että työn segregaatiossa on paljon yhteistä koko maailmassa, vaikka työmarkkinat olisivat muuten täysin erilaiset.²⁸

Työnjako ja palkkaerojen selittäminen

Sosiaalishistorian klassikotutkimus naisten palkkatyön yleistymisen sekä taloudellisten ja yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksista naisten työhön on Louise A. Tillyn ja Joan W. Scottin tutkimus Ranskan ja Englannin naisten työstä *Women, Work and Family* vuodelta 1978. Tutkimuksen tuloksena he esittivät, että naisten palkkatyö oli muutos, mutta ei muuttanut naisten sosiaalista statusta suhteessa rooleihinsa kotona; äiteinä ja tyttärinä. Naisten työsäkäynti kodin ulkopuolella oli osa perhestrategiaa, toimeentulon hankkimista ja siten osa velvollisuutta perhettä kohtaan. Naisten ammatit olivat naisten töitä, ja ne on nähty jatkuvasti alempiarvoisina palkan ja ammattitaidon suhteen. Naisten vyöry työmarkkinoille teollistumisen tai toimistotyöhön 1900-luvun alussa ei liittynyt sosiaalista tai taloudellista nousua työmarkkinoilla eikä palkkatyö muuttanut automaattisesti naisten asemaa perheessä. Naiset nähtiin poikkeuksena normaaliin työläiseen eli mieheen verrattuna. Tilly ja Scott tuovat esille pitkän aikavälin tutkimuksesta jatkuvan piirteen; sukupuolittunut työnjako on jatkuvaa yhteiskunnassa. Sukupuolittunut työnjako vaikuttaa niin, että kun naisten ammateissa on kysyntää, naiset työskentelevät enemmän kodin ulkopuolella. Työnjako vähenee poikkeusoloissa, jolloin miestyövoimasta on pulaa, esimerkiksi sota-aikana, jolloin naiset poikkeuksellisesti siirtyvät miesten ammatteihin. He esittivät, että yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksesta vanhat tutut perheiden selviytymismallien rajat vedetään uudestaan ja siten määrittävät naisten työmarkkina-aseman muutosta pitkällä aikavälillä.²⁹

²⁸ Julkunen 2010, 130 – 131.

²⁹ Tilly & Scott 1987, 1 – 3, 227 – 232.

Harriet Bradley käsittelee tutkimuksessaan segregatiota ja työnjakoa historiallisessa perspektiivissä. Myös Bradley tuo esille työnjaon historiallisen universaaliuden ja työnjaon luonteen pysyvyyden; työnjako toistui samankaltaisena lähes kaikissa yhteisöissä ja kun yhteiskunta muuttuu, työnjako mukautuu. Naisten töitä olivat kodin piirissä suoritettut työt. Kun palkkatyö yleistyi, kodin piiriin kuuluneet työt ”kaupallistettiin”, jolloin ne olivat edelleen pääasiassa naisten tekemiä töitä.³⁰

Bradleyn mukaan tietyn työn tai ammatin leimautuminen sukupuolen mukaan vain toiselle sopivaksi ei ole pysyvä tila, vaan vaihtelee ajassa ja paikassa, jopa alueellisesti; tyypillinen naisten työksi leimattu työtehtävä on saattanut ennen olla miesten työtä ja toisin päin. Toisaalta hänen mukaansa juuri idea segregaatian takana on pysyvää, eli tehdään ero sopivien ammattien mukaan naisten ja miesten töihin.³¹

Ruth Milkman on tutkimuksissaan Yhdysvaltojen 1930-luvun laman ja II maailmansodan ajan auto- ja elektroniikkateollisuudessa käsitellyt paljon juuri sukupuolittuneen työnjaon merkitystä naisten asemaan Yhdysvaltojen työmarkkinoilla. Tutkimuksissaan Milkman asettaa kyseenalaiseksi laajasti aikanaan hyväksytyt feministis-marxistisen tutkimuksen, jossa naisten työvoima nähtiin miestyövoiman varareservinä. Hän tuo esille, että sukupuolittuneita rakenteita ylläpidettiin ja rakennettiin yhä uudelleen, ja erityisesti sotateollisuudessa. Työnantajat olivat haluttomia palkkaamaan naisia miesten töihin, vaikka rationaalisesti ajatellen naistyövoima olisi ollut yritykselle taloudellisempaa. Työnantajat taipuivat tähän vain, koska miestyövoimasta oli sodan aikana suuri pula ja kova kilpailu. Naiset eivät myöskään siirtyneet tekemään miesten työtä miesten tilalle, vaan väliaikaisesti korvaamaan eri nimikkeellä tai erilliselle naisten osastolle. Näin Milkman katsoo, että miesten korkeampaa asemaa työmarkkinoilla ei pyritty heiluttamaan edes sotavuosina, jolloin naisten palkkatyö oli korkeimmillaan.³² Milkmanin mukaan sukupuolittunut työnjako on paradoksi; taloudellisten seikkojen vuoksi naisten tulo työmarkkinoille olisi aikaa myöden pitänyt tasoittaa palkkaepäarvoisuus.

³⁰ Bradley 1989, 8 – 9.

³¹ Bradley 1992, 1 – 2.

³² Milkman 2016, 13, 47 – 48.

Toisaalta poliittisten tekijöiden, erityisesti vapaiden demokratioiden, joissa myös naisliike on vaikuttanut, ei ole ratkaissut työnjaon sukupuolittunutta ongelmaa.³³

Naisten lisääntyvä työssäkäynti on omiaan tuottamaan Milkmanin mukaan ammatillista segregaatiota ja sen merkitystä, että naisten katsotaan kuuluvan kodin piiriin. Teollisuustyössä jako naisten ja miesten töihin ei perustu niinkään kotityössä naisiin liitettyinä ominaisuuksina (esim. hoivaaminen) vaan teollisuustyössä merkityksellisiin piirteisiin; näppäryys, tarkkuus, monotomian sietokyky ja se fakta, että naiset ovat keskimäärin miehiä fyysisesti heikompia. Vakiintuneista ajattelutavoista tulee perinteitä, jotka ohjailevat myös työnjohdon palkkaustapoja.³⁴

Naisten ja miesten työt olivat ennen sotaa autoteollisuudessa hyvin tarkasti jakautuneet. Työnjako pysyi stabiilina lamavuosienkin ajan, Milkmanin mukaan miesten korvaamista työpajoilla rajoitti idea miesten perheenelättäjyydestä yhdessä tiukan sukupuolittuneen työnjaon ajatuksen kanssa. Vaikka järjestäytyminen lisäsi naisten palkkaa, se ei poistanut palkkaeroa tai häivyttänyt alan sukupuolittuneita käytäntöjä. Erilliset kokemuslistat ja erilaiset palkat muovautuivat paikallisiin sopimuksiin ja vahvistivat siten sukupuolittuneen työnjaon alalle.³⁵ Naisten siirtyminen miesten tekemien töiden pariin sota-aikana oletettiin olevan väliaikaista, ja sodan jälkeen naisten vetäytyminen työmarkkinoilta miesten töistä naisten matalammin palkattuihin ”pink collar”³⁶ töihin Yhdysvalloissa alkoi.³⁷ Milkmanin mielestä tämä työmarkkinoiden kehitys on vakiinnuttanut rakenteellisen työnjaon naisten ja miesten töihin ja samalla asettanut palkkaeron naisten ja miesten välillä noin 60 prosenttia vuosikymmeneksi eteenpäin. Sukupuolittunut työnjako Milkmanin mukaan on lähtöisin teollisuuden rakenteista ja se kehittyy osana alan vakiintuneita käytäntöjä. Siihen vaikuttavat oman aikansa taloudelliset poliittiset ja sosiaaliset tekijät. Ajatusmalleilla on keskeinen rooli sukupuolittuneen työnjaon toisintamisessa.³⁸

³³ Milkman 1987, 2.

³⁴ Milkman, 2016, 51.

³⁵ Milkman, 2016, 55

³⁶ ”Pink collar” (pinkkikaulus) työt viittaavat perinteisesti naisten tekemiin töihin, vrt. ”blue collar” (sinikaulus) perinteisiin teollisuustyöntekijöihin ja ”white collar” (valkokaulus) korkeasti koulutettujen toimistotyöhön.

³⁷ Milkman, 2016, 59 – 60.

³⁸ Milkman 1987, 153 – 157.

Anu Suoranta on tullut siihen tulokseen väitöskirjassaan *Halvennettu työ*, että sota-aika ei Suomessa vaikuttanut naisten palkkakehitykseen pitkällä aikavälillä niitä tasaavasti. Hänen mukaansa voidaan osoittaa naisten palkkojen kasvaneen hitaammin kuin miesten palkat toisen maailmansodan jälkeen. Vaikka muutos vuonna 1945 kavensi hetkellisesti palkkaeroa sukupuolten välillä, palkkakuilu alkoi kasvaa jo vuoden jälkeen. Suorannan mukaan työehtosopimuksilla rakennettiin palkkaero ammattiryhmien välille, mutta samalla myös vakiinnutettiin pitkällä aikavälillä naisten palkka pienemmäksi kuin miesten palkka. Suoranta on tutkinut 1920- ja 1930-lukujen työmarkkinakäytäntöjä ja lähteenä hän on käyttänyt kutomoteollisuuden naistyöntekijöiden työaikoja, palkkoja ja työsuhteita. Niiden pohjalta hän esittää, että naisten tekemä pätkätö oli vakiintunut työmarkkinakäytäntö, jolla oli merkittäviä seurauksia palkkahierarkian ja segregaatian syntymiseen suomalaisessa työelämässä. Naisvaltaiset matalapalkka-alat ja silpputyösuhteet olivat arkipäivää jo sotienvälisen Suomen työmarkkinoilla.³⁹

Tasa-arvoisen palkkauksen puolesta esitettiin vaatimuksia ensimmäisten työehtosopimusten syntyessä 1900-luvun alussa suurlakon jälkimainingeissa. Suorannan mukaan sukupuolittuneet rakenteet ja niiden luominen työmarkkinoille olivat valinta, vaihtoehtona olisi ollut myös palkkatasa-arvo. Suoranta kysyykin, miksi ja kuka jätti samapalkkaisuusvaatimuksen ajamatta seuraavaksi 60 vuodeksi ja millaisilla mekanismeilla rakennettiin sukupuolen mukainen työnjako ja palkkahierarkia työmarkkinoille.⁴⁰ Suoranta kirjoittaa, että palkkahierarkiaa ylläpitivät työnantajat, koska samapalkkaisuus olisi lisännyt palkkakuluja ja vähentänyt yritysten voittoja. Hänen mukaansa tähän osallistuivat passiivisella vastarinnalla myös miesvaltainen ammattiyhdistysjohto. Samapalkkaisuutta ajoivat ammattiyhdistysliikkeen piirissä vain naiset, jotka jätettiin päätösvallan ulkopuolelle, ilman todellista valtaa vaikuttaa ammattiyhdistysliikkeen agendaan.⁴¹

Kutomotyöläisten lisäksi naisten alaksi muodostunutta kaupan alaa on tutkinut Marjaliisa Hentilä väitöskirjassaan *Keikkavaaka ja kousikka – Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalveluaikaan* kuvaa kaupan työn naisistumista ja matalapalkkaistumista. Myös liikealalla tehtiin 1900-luvun alussa päätös samapalkkaisuudesta. Sen tarkoitus oli pitää palkkataso kor-

³⁹ Suoranta 2009, 91 – 92, 96 – 98.

⁴⁰ Suoranta 2009, 70.

⁴¹ Suoranta 2009, 72 – 74.

kealla. Sotienvälisenä aikana myyjättäret leimautuivat palkanpolkijoiksi, ja naisia syytettiin ay-liikkeessä yhteisen solidaarisuuden puutteesta. Myös Hentilä tuo esiin seikan miesten valta-asemasta ay-liikkeessä ja saavutettujen etujen suosimisesta palkkatasa-arvon kustannuksella suhtautumalla passiivisesti samapalkkaisuuden toteuttamiseen. Naisten alhaisempia palkkoja perusteltiin mieselättäjyyden ja myös työn luonteen vuoksi.⁴²

Hentilä korostaa, että alalla naiset eivät suostuneet samapalkkaisuuteen, koska olettivat työnantajan palkkaavan miehen, jos samasta työstä maksettaisiin sama palkka myös naiselle. Naiset alkoivat monopolisoida myyntityötä itselleen suostumalla työhön huomattavasti pienemmällä palkalla kuin miehet. Palkoissa oli selvästi vallalla sukupuolisopimus, jonka naiset itse hyväksyivät tai jopa vaativat sitä. Kaupan alasta muodostui siten matalapalkkainen, naisvaltainen ja työehdoiltaan vaatimaton ala.⁴³

Keith Laybourn on todennut tutkimuksessaan, että Iso-Britanniassa ilmaantui samalla tavalla samapalkkaisuusvaatimuksia, joissa nimenomaan miehet vaativat saman palkan maksamista samassa työssä myös naisille, etteivät työnantajat palkkasi halvempaan työvoimana naisia miesten hallitsemmalle alalle. Yleisimpiä Iso-Britannian samapalkkaisuusvaatimukset olivat juuri palvelualoilla.⁴⁴ Myös vaaturintyö kohtasi modernisaation tuomat ongelmat; naisten osuuden kasvu työvoimasta ja sitä kautta työn arvostuksen väheneminen sekä miesten huoli omasta saavutetusta ammattiasemastaan. Nämä muutokset heijastuivat myös palkkaukseen ja siitä käytävään keskusteluun. Samaiset muutokset ovat tärkeitä huomioida, kun samapalkkaisuutta tutkitaan.

⁴² Hentilä 1999, 190 – 191, 206.

⁴³ Hentilä 1999, 190 – 191, 206.

⁴⁴ Laybourn 1997, 77.

2. SUURLAKKO TASA-ARVON MURROKSENA

*Tasa-arvon*⁴⁵ ja samapalkkaisuuden idean tausta ja ajatusten vapautuminen, mahdollisuus, syntyi 1900-luvun alun vuosina. Ompelijattaret perustivat oman liittonsa ja työaikaan ja työsuojeluun yleensä haettiin parempia oloja. Ihmiset selkeästi aktivoituivat tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta, joka oli 1800-luvun loppupuolelta saakka vahvistunut. Tästä kertoo juuri esimerkiksi äänioikeuskamppailu. Suurlakko on nähty perinteisen yhteiskunnan murroksena, joka mahdollisti uusien aatteiden ja yhteiskunnan valtasuhteiden muuttumisen, myös ihmisten tasa-arvoisuuden vaatimuksen ja luokka-ajattelun kyseenalaistamisen syntymisen.

Anu Suoranta on tutkimuksessaan *Halvennettu työ* pohtinut 1900-luvun alun työmarkkinoilla tapahtuvien valintojen merkitystä siihen, kuinka palkkatasa-arvosta ei muodostunut työehtosopimusten peruseriaa, vaikka niihin olisi voitu realistisesti ajatellen laajasti pyrkiäkin. Sosiaalidemokraattisen puolueen Forssan ohjelmassa vuonna 1903 esitettiin niin palkkatasa-arvon kuin yhtäläisen äänioikeuden tavoitteet. Forssan ohjelmassa esitettiin Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen II edustajakokouksen puoluepoliittisen ohjelman vaatimukset, niistä kymmenes kohta kuuluu: ”Kaikkien rajoitusten poistaminen, jotka asettavat naisen yleis- tai yksityis-oikeudellisessa suhteessa ala-arvoisempaan asemaan kuin miehen.”. Äänioikeus toteutui yleisenä ja yhtäläisenä myös naisille, mutta palkkatasa-arvo ei.⁴⁶

Suoranta kritisoi tätä taustaa vasten väitteen, että tasa-arvoinen palkkaus sukupuolten välillä olisi ollut epärealistinen ajatus. Hän korostaakin, että 1900-luvun alussa tehtiin tietoisesti valinta, kumpaan suuntaa työehtosopimuksia lähdettiin sopimaan, ja mihin suuntaan ne kehittyivät. Ensimmäinen työehtosopimus kirjapainoalalla sisälsi samapalkkaisuuden ideaalin, ja se myös hyväksyttiin yksimielisesti. Palkkatasa-arvon kehitystä onkin Suorannan mukaan tarkasteltava historian toteutumattomana vaihtoehtona. Niin ammattiyhdistysliike, sen historian tutkimus sekä sosiaalipolitiikan sukupuolta tunnistamaton tematiikka eivät muistaneet 1900-luvun alun reformistisia ajatuksia, jolloin valinta olisi voinut olla toisenlainen.⁴⁷ Suorannan tutkimustulosten valossa halusin ottaa myös selvää, miksi juuri vaatturien piirissä palkkatasa-

⁴⁵ Tasa-arvolla viitataan tässä laajasti niin ihmisten, sukupuolten kuin palkkatasa-arvoonkin.

⁴⁶ Suoranta 2009, 69 – 71; Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja 1903, 182 – 183.

⁴⁷ Suoranta 2009, 69 – 71.

arvoa vaadittiin, ja mistä kumpusivat vaattureiden vaatimukset, että samasta työstä on maksettava sama palkka riippumatta työntekijän sukupuolesta. Mistä reformistiset ajatukset saivat alkunsa?

Artikkelikokoelmassa *Kansa liikkeessä* tuodaan esille moninainen kuva autonomisesta Suomesta, irrallaan vuoden 1918 sodan ”ajatustottumuksista”. Keskeistä teoksessa on kansallisuuden ja luokan välisen suhteen tarkastelu, jonka kohteena on autonomian ajan suuri joukkojärjestäytyminen ja sen yhteys kansakunnan ja valtion syntymiseen. Järjestäytyminen muuttui 1900-luvun alussa aiemmasta ”ei-poliittisesta” toiminnasta poliittiseksi ja järjestöt kasvattivat jäsenmääriään huomattavasti. Lopulta suurlakko 1905 tempaisi mukaan koko kansan. Suurlakon jälkeen järjestäytymisen luonne muuttui, poliittiset puolueet modernissa mielessä syntyivät, ja yhdistysten toiminnan rajoituksia poistettiin.⁴⁸

Irma Sulkunen esittää kuinka työväen organisoituminen ja poliittinen kehittyminen työväenliikkeeksi sai pohjan raittiusaatteesta. Aatteen pohja oli agraarisessa ympäristössä, johon myös kaupunkilaisilla ja tehdastyöläisillä oli vahvat siteet. Sulkusen mukaan työväen raittiusaate saattoi korvata uskonnollisen maailmankuvan mukaisen menetetyn maailmankuvan ja mahdollisti siten uudenlaisen yhteiskunnan todellisuuden hahmottamista. Suurlakon jälkeen työväestö siirtyi nopeasti kasvaviin työväenyhdistyksiin pois raittiusliikkeen piiristä.⁴⁹ Raittiusliike antoi ensimmäisen väylän yhteisön kasvavaan liikehdintään tasa-arvon puolesta.

Sulkunen jatkaa raittiusliikkeen käsittelyä yhdistämällä sen kansakunnan, kansallisvaltion ja kansalaisyhteiskunnan hahmottumisen prosessiin, jossa merkittävää oli sen muovaama kaksijakoinen kansalaisuus. Artikkelissa ’Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus’ hän tuo esille, että järjestäytymistapahtumaan eri sosiaaliryhmät liittyivät osaltaan samanaikaisesti, mistä kertoo eri kansalaisjärjestöjen samanaikainen syntyminen. Järjestäytyminen muovautui kaksijakoiseksi, jossa järjestäytyminen eriytyi pikkuhiljaa sukupuolen mukaisesti, kun se siirtyi maaseudun traditionaalisten lakien mukaan järjestyneistä organisaatioista kau-

⁴⁸ Alapuro & Stenius 1989, 5, 39 – 40.

⁴⁹ Sulkunen & Alapuro 1989, 149 – 152.

punkeihin. Kaupunkien maaseutua eriytyneemmissä elämäntilanteissa myös järjestäytyminen sukupuolittui.⁵⁰

Suurlakon ja erityisesti sitä seuranneen äänioikeuskamppailun yhteydessä työväenliike eriytyi poliittiseen ja ammatilliseen. Sosiaalidemokraattisen puolueen johto katsoi, että ensisijaisesti suurlakon jälkeisten palkkaliikkeiden ohjaus tulisi olla erillisen ammatillisten yhdistysten tehtävä. Vuosien 1906 – 1907 aikana syntyi Suomen Ammattijärjestö (SAJ) toteuttamaan ammatillisen työväenliikkeen tavoitteita.⁵¹

Suurlakon tapahtumia ja lakon merkitystä suomalaisen yhteiskuntaan on kerrottu paljon ja eri kanteilta käsin. Pertti Haapala tuo esiin artikkelissaan 'Historian peili' teoksessa *Kansa kaikkivaltias: Suurlakko Suomessa 1905* sen moninaisuuden, kuinka moneen, nyt hyväksi todettuun asiaan suurlakolla oli vaikutuksensa ja miten moneen meille tärkeään asiaan on suurlakko "mahduttanut" itseensä; niin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, sukupuolten tasa-arvo, kansallinen yhteisymmärrys, laillisuus, demokratia ja moderni puoluejärjestelmä. Suurlakko olisi voinut jäädä toteutumatta jos ei olisi ollut valmiina tavoitetta ja toimintamallia. Tavoitteet kansalaisvapauksista ja äänioikeuden laajentamisesta olivat olleet pinnalla pitkään. Kansalaisten järjestäytyminen oli laajaa, vaikka poliittiset puolueet organisoituivat vasta lakon jälkeen. Suomalaisuusliike, kansansivistysliike, raittiusliike, naisliike, työväenliike ja monet muut vapausliikkeet, joita yhdisti usko, että yhteiskuntaa voidaan parantaa ihmistä parantamalla.⁵²

Marko Tikka on käsitellyt suurlakon tapahtumia kirjassaan *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen suuri lakko 1905* ja lyhyemmin artikkelissa 'Mitä tapahtui?' teoksessa *Kansa kaikkivaltias: Suurlakko Suomessa 1905*. Tikka haluaa erottaa kolme erilaista kertomusta suurlakon merkityksestä. Porvarillisille toimijoille kysymys oli ennen kaikkea autonomiasta, Suomen erillisasemasta Venäjän yhteydessä. Järjestäytynyt työväki näki suurlakon osana äänioikeuskamppailua ja kolmanneksi Tikka haluaa korostaa suurlakon merkitystä osana Venäjän itsevaltiuden hajoamisprosessia.⁵³ Suurlakkoa ei voi nähdä pelkästään Suomen näkökulmasta.

⁵⁰ Sulkunen, 1989, 157,169 – 171.

⁵¹ Kettunen 1989, 243 – 244.

⁵² Haapala 2008, 393, 402.

⁵³ Tikka 2008, 15 – 16.

Lähtökohtana olivat kuitenkin lakkoallot ja lopulta yleislakko Venäjällä syksyllä 1905. Venäläiset olivat saaneet tarpeekseen itsevaltiudesta ja korruptoituneesta hallinnosta, sodasta Japania vastaan ja lopulta väkivaltaisuuksista, joilla armeija yritti mielenosoittajat saada hiljennetyiksi. On katsottu, että niin sanottu verisunnuntai oli Venäjällä lakon alkamispiste. Vallankumouksen mahdollisti hallinnon heikentynyt tila, kun ylipäätään oli mahdollista nousta vaatimaan oikeuksiaan, ja laaja työväen organisoituminen, joka piti lakot yllä pitkään. Armeijan halvaannutti lopulta rautateiden lakko, joka esti joukkojen siirron lakkoja tukahduttamaan. Lakon lopetti Venäjällä keisarin antama manifesti, jolla kansalaisoikeudet taattiin ja luvattiin mahdollisuus duuman vaaliin. Suomessa suurlakko oli vasta aluillaan.⁵⁴

Vuosisadan vaihteessa yleinen keskustelu äänioikeusreformista ja vaatimukset sen toteuttamiseksi kävivät yhä kovemmiksi etenkin työväenliikkeen piirissä. Forssan kokouksessa 1903 nähtiin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden reformin välttämättömänä muutoksena, se on ”yhteiskunnallisten uudistusten elinehto”.⁵⁵ Työväenliike ja työväestön järjestäytyminen erillisiin organisaatioihin oli tapahtunut jo aiemmin, tyhjistä vaatimukset suurlakon ponsiin eivät tietenkään nousseet. Vaatimuksilla oli ollut hyvin aikaa kypsyä ennen suurlakon tapahtumia, joissa ne saatettiin yleisen vallankumoushengen nostattamina saada kuuluviin.

Äänioikeusreformin puolesta järjestettiin mielenosoituksia useammassa Suomen kaupungissa samanaikaisesti helmikuussa 1905; rauhanomaisesti sujuneessa mielenilmaisussa vaadittiin yksikamarijärjestelmää, varallisuusrajoitteiden poistamista, yhtäläistä äänioikeutta kaikille 21 vuotta täyttäneille, myös naisille. Valtiopäivillä esitys oli lopulta käsittelyssä huhtikuussa, jossa se kariutui porvarissäädyn päätökseen siirtää käsittely seuraaville valtiopäiville. Tämän jälkeen alkoivat työväenliikkeen parissa puheet koventua.⁵⁶ Työväenliikkeessä tasa-arvon vaatimukset siis kulminoituivat äänioikeusreformin vaatimuksen ympärille; äänioikeus kaikille aikuisille sukupuoleen katsomatta, taloudellisesta tai yhteiskuntaluokasta riippumaton oikeutta vaikuttaa yhteiskunnan asioihin.

⁵⁴ Tikka 2009, 42 – 58.

⁵⁵ Tikka 2009, 21 – 22.

⁵⁶ Tikka 2009, 67 – 72.

Mielenosoituksilla tammikuusta 1905 alkaen merkittävää oli niiden tuoma mentaalinen kokemus: Suurlakko oli mahdollinen, koska joukkovoima kerta toisensa jälkeen on osoittanut voimansa esittää kerta kerralta kovempaan sävyyn valtiollisia vaatimuksia.⁵⁷

Tikka tulee siihen tulokseen, että suurlakko oli työväestölle koko edeltävän vuoden kehityksen seurauksena tapahtunut purkaus, jolla äänioikeusreformi yritettiin saada viimeisen kerran läpi. Kyse oli sääty-yhteiskunnan mentaalisten raja-aitojen kaatumisesta; Jumalan asettama järjestys oli kaadettavissa ihmisten yhteiskunnallisella tasa-arvoisuudella. Kun työväki aktiivisesti toimi oikeuksien puolesta, vanha mentaalinen säätyvaltajakoon perustuva ajattelu mureni lopullisesti.⁵⁸

Suurlakon esimerkki näytti myös tietä työväenliikkeelle, että se kykeni järjestäytymään organisoidusti ja että sitä kautta työväenliike saattoi harjoittaa koko valtakunnan tasolla politiikkaansa. Tikan mukaan aikalaisille tärkein suurlakon merkitys oli, että politiikasta tuli ihmisten arkipäiväistä elämää, se tuli osaksi arkea. Tärkein vallankumous oli muutos ihmisten ajattelussa.⁵⁹ Tämä myös merkitsi, että kun politiikka oli osa ihmisten jokapäiväistä elämää, sen kautta voitiin myös nähdä vaikuttavuutta oman elämän tärkeisiin asioihin, ja sitoutuminen niihin muuttuu. Tikka kirjoittaa, että suurlakon merkittävin vallankumous, tietyn ajan ajattelutavan radikaali ja nopea muutos uuteen mentaliteettiin, oli suurlakon merkittävin vallankumous. Uutta hallintorakennetta tai kansalaisyhteisyyksiä ei otettu käyttöön vallankaappauksella välittömästi, mutta ajatukset niiden muuttamisen tärkeydestä muuttuivat. Poliittika ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen muun muassa työväenliikkeessä, nähtiin todelliseksi mahdollisuudeksi parantaa ihmisten tasa-arvoa ja intoa heti suurlakon jälkeen muutosten saamiseksi myös riitti.

Naiset ja suurlakon tasa-arvovaatimukset

Myös naiset osallistuivat aktiivisesti suurlakon tapahtumiin, ja naisten tasa-arvon vaatimukset konkretisoituivat vahvasti äänioikeuskehitykseen, mutta myös laajempaan sukupuolten tasa-arvoon ja naisten osittaisesta vapautumisesta patriarkaaliseen järjestykseen. Tasa-arvon tavoittelusta tuli tärkeä tehtävä erityisesti työväestön naisten toimintaa ja se myös aktivoi eri

⁵⁷ Tikka 2009, 35.

⁵⁸ Tikka 2009, 270 – 272.

⁵⁹ Tikka 2009, 272.

taustaisia naisia toimimaan tasa-arvon puolesta eri järjestöissä mutta tuli myös esiin taiteen kentällä.

Suurlakon aikana konkretisoituivat vaatimukset vallan uusjaosta kotien ja perheiden sisällä. Perhe nähtiin pienoiskuvana valtiosta: mies keisarina perheen päänä. Naiskansalaisen tulisi kuitenkin voida vastata omista teoistaan ja eduistaan. Päämääräksi asetettiin naisten oikeudellinen, taloudellinen ja henkinen vapautuminen.⁶⁰

Irma Sulkunen kirjoittaa artikkelissa 'Naisten voitto', että yleinen ja yhtäläinen, sukupuolineutraali äänioikeus oli suurin ja näkyvin suurlakon seuraus. Hän myös tuo esille sen piirteen, että yleisesti ne parlamentaariset uudistukset, joihin naisten äänioikeus sisältyi, toteutuivat kansallisten historioiden dramaattisissa käännekohdissa, kiinteässä yhteydessä kansallisen valtion muodostumiseen. Naisten äänioikeudesta ei tullut suurlakon aikana erillistä kysymystä, vaan se sisältyi oletetusti ja itsestään selvästi lakon aikana esitettyihin vaatimuksiin alusta alkaen.⁶¹ Tämä mielestäni indikoi siitä, että tasa-arvon vaatimukset myös naisten äänioikeuden kannalta olivat ainakin työväenliikkeen osalta, jo muodostuneet hyvin ennen suurlakkoa muiden organisaatioiden piirissä. Aatteet olivat siis kiteytyneet osaksi konkreettista poliittista tavoitetta.

Äänioikeuskysymyksessä, kuten jo ennen suurlakon tapahtumia, porvarilliset naiset ja työläisnaiset eivät taipuneet yhteistyöhön, vaan ajoivat äänioikeutta omista lähtökohdistaan. Kysymys oli pääasiassa Naisliitto Unionin ja Työläisnaisliiton erilaisissa ideologisissa taustoissa ja suhteissa poliittisiin ryhmiin. Työläisnaiset toimivat yhdessä työläismiesten kanssa, joilla taustalla vaikutti ensisijaisesti kamppailu luokkasortoa vastaan, porvarillisille naisaktiiveille kysymys oli enemmän luokkarajoja hälventämään pyrkivästä sukupuolikysymyksestä. Kummassakin tapauksessa, sekä luokka, että sukupuoli liittyivät yhteiseen prosessiin, jossa ne kiinnittyivät osaksi modernin demokratian perusrakennetta.⁶²

Minna Harjula tiivistää saman kehityksen naisten politisoitumisen kaudeksi; naiset astuivat näkyvästi politiikan kentälle ja naisten omat järjestöt saivat kannatusta myös maaseudulla.⁶³

⁶⁰ Pollari et al. 2008, 61.

⁶¹ Sulkunen 2008, 75 – 77.

⁶² Sulkunen 2008, 79 – 86.

⁶³ Harjula 2008, 121.

Aiemmin mahdollisuus vaikuttaa oli pitkälti riippuvainen naisen asemasta, tai lähinnä hänen isänsä tai aviomiehensä asemasta.

Tilanne ilmeisesti ei muuttunut niin radikaalisti, kuin oli odotettu; äänioikeusuudistuksen jälkeen naiset eristettiin poliittisessa vaikuttamisessa takaisin marginaaliin.⁶⁴ Voisiko myös olla, että suurlakon jälkeisen kuohunnan ja innostuksen laimennettua, muutostoa ei enää jaksettu pitää yllä, vaan palattiin osittain vanhaan ja tuttuun, kuitenkin tietoisina siitä, että paluu menneisyyteen on mahdottomuus.

Teoksessa *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia* Jorma Kalela esittää kritiikkiä historiantutkijoille, koska he ovat jättäneet tulkinnoissaan toisarvoisiksi vallanpitäjien harjoittaman politiikan uudistusmielisyyden. 1800-luvun loppupuoliskon politiikkaa hän luonnehtii kansakunnan rakentamisen yhteiskuntapolitiikaksi, jossa oli kaksi ulottuvuutta; kansalaisten yhteistoiminnan virittäminen ja teollistumisen aiheuttaman yhteiskuntamurroksen synnyttämien epäkohtien korjaaminen. Taloudellisen murroksen aiheuttaman liikehdinnän hillintä ei ollut muun Euroopan tapaan reagointia kansasta lähteviin levottomuuksiin, vaan tarkoitus oli estää ne ennalta.⁶⁵ Poliittinen reformismi oli edellytys sille, että sosiaalidemokraatit ja siten työväestö integroitui osaksi poliittista kulttuuria ja sai siten ääntään kuuluviin. Toisaalta poliittisen eliitin uudistusmielisyyden vuoksi Kalelakin korostaa, että työväenliikkeen ja myös ammattiyhdistysliikkeen sallittiin ja jopa sitä edesautettiin integroitumiskehityksessä, joka oli muuta Eurooppaa vasten tarkasteltuna helppoa ja nopeaa. Myös tämä piirre kertoo vahvasti siitä kaikkia kansankerroksia yhdistävästä mielentilasta, joka suurlakkomurrokseen ajoi, ja että tämä murros oli koko kansaa yhdistävä ja ulottui kaikkiin elämän osa-alueisiin.

Marko Tikka tuo esille sen, että työväenliikettä ei pidetty tasaveroisena toimijana poliittisessa kulttuurissa. He eivät siten päättävien elimien jäsenten mielissä olleet itsenäisesti yhteiskuntaan vaikuttava subjekti. Sääty-yhteiskunnassa valta jakautui omistavien luokkien kesken, ja tätä vasten on ymmärrettävä ajan toimijoiden mahdollisuudet ja rajoitukset.⁶⁶ Koska poliittisen historian pääasiasilliset lähteet ovat säätyvaltiopäiväpöytäkirjoja, viranomaisten tuottamia, tai muuten hallinnon tuottamia, ei työväenliike ja sitä kautta heidän vaatimuksensa juuri-

⁶⁴ Harjula 2008, 136.

⁶⁵ Kalela 2005, 31, 34 – 35.

⁶⁶ Tikka 2009, 16 – 17.

kaan esiinny poliittisen historian yleisesityksissä. Toisaalta, koska työväestöllä ei ollut mahdollisuutta osallistua politiikkaan muutoin kuin välillisesti, ja silloinkin se riippui säätyjen omista tavoitteista, he eivät saaneet ennen eduskuntauudistusta ääntään politiikkaan. Kuitenkin, politiikkaa ovat myös ne työväen oma järjestötoiminta, painostuskeinot, sanomalehdet ja puheet, julistukset ja tottelemattomuus, joista lähteitä on kyllä laajastikin. Poliitiikan historiasa näyttäisi siis olevan arvostus, keiden politiikka on merkityksellistä politiikkaa.

Osmo Jussila käsittelee myös suurlakkoa teoksessaan *Suomen suuriruhtinaskunta 1809 – 1917*. Jussila vertaa vuoden 1905 suurlakkoa kapinaliikkeisiin Ranskan vallankumouksen jälkeisessä Euroopassa ja toteaa, että Suomen osalta suurlakon iskusanoista painotettiin enemmän vapautta ja veljeyttä kuin tasa-arvoa.⁶⁷ Jussila tarkoittaa vallankumouksaatteiden pohjalla Suomen ja Venäjän suhdetta toisiinsa hallinnollisen historian valossa ja tasa-arvoa kansalaisten yhtenäisenä kohteluna. Jussila on käsitellyt suurlakkoa ja sen seurauksena tapahtunutta äänioikeustaistelua lyhyesti myös poliittisen historian yleisteoksessa *Suomen poliittinen historia 1809 – 1999*. Suurlakon seurauksista Jussila nostaa esiin kaksi merkittävää seurausta koskien eduskuntauudistusta: yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja siis, sen että myös naisille myönnettiin sekä äänioikeus, sekä vaalikelpoisuus ja toisena yksikamarisuus, ja se piirre, että aatelisto luovutti valtaansa pois uudistuksen myötä taisteluilta.⁶⁸

Matti Klinge kirjassaan *Keisarin Suomi* käyttää suurlakosta nimeä lakko-vallankumous. Klinge kirjoittaa, että lakko-vallankumous ilmeni erityisesti siinä, että poliisi ja santarmisto riisuttiin aseista ja kansalliskaarti sekä suojeluskunnat ottivat järjestysvallan. Klinge tuo esille näkemyksensä, että tarkoitus oli aluksi toteuttaa vallankumous, vaikka ajan kuluessa se näivettyikin vain suurlakoksi. Klinge tuo esille Norjan itsenäistymisen Ruotsista ja sen antaman esimerkin demokraattisen kansakunnan rakentumisesta Suomelle, mitä muut tutkijat eivät ole painottaneet. Hän myös käsittelee äänioikeuskeskustelua, mutta ei hae liiemmin selityksiä tasa-arvon vaatimusten näkökulmasta.⁶⁹ Klinge painottaa Suomea osana Venäjää ja sen keisarin vallan alaisena, eikä siten tule liikaa korostaneeksi Suomen erillisasemaa tai erityisyyttä, johon ehkä saattaa olla houkutusta, kun historiaa kirjoitetaan kansallisessa perspektiivissä.

⁶⁷ Jussila 2004, 694 – 695.

⁶⁸ Jussila & Hentilä & Nevakivi 2000, 80 – 82.

⁶⁹ Klinge 1997, 416, 242 – 432.

Myös Antti Kujala on julkaissut oman tutkimuksensa suurlakosta. Kirjassaan Kujala käy läpi poliittisia tapahtumia, eikä puutu lakon kulttuuriulottuvuuteen. Hän painottaa suurlakon tapahtumia osana Venäjän vallankumouksen tapahtumia ja toisaalta suurlakon merkitystä vastakkainasettelun yhteiskunnan syntyä ja siten osana vuoden 1918 sodan syttymisessä. Kujala näkee myös, että suurin syy, miksi suurlakko Suomessa ei eskaloitunut suurempina väkivaltaisuuksina, oli sen lyhyt kesto, vain viikon. Hän painottaa, että jos tilanne ei olisi purkautunut, sen myötä erinäiset työväestön ja torppareiden vaatimukset olisi ehtinyt aktualisoitua. Nämä vaatimukset kuitenkin pääsivät esiin vasta suurlakon jälkeen. Tasa-arvon vaatimukset Kujala tiivistää palkkausvaatimuksiin ja äänestysoikeuteen. Hänestä lähtökohtana on tulojen epätasa-arvoinen jakautuminen. Muutoin yhteiskunnallista mentaalista murrosta Kujala ei tutkimuksessa sivua. Hän pyrkii osoittamaan yhteiskunnan kahtiajakautumisen poliittisen kentän mukaan vahvoihin sosiaalidemokraatteihin ja toisaalta perustuslaillisiin ja heidän perintöönsä. Kujala haluaa liittää suurlakon tiiviisti vuoden 1918 tapahtumien esinäytökseksi. Tässä tapauksessa Tikan ja Kujalan työt ovat erilaisia; Tikka liittää politiikan osaksi ihmisten tavoitteita ja toiveita ja kuvaa myös mentaalista murrosta, mutta Kujala tekee heti johdannossa selväksi, että ei sisällytä tutkimukseensa kulttuuria. Kujala myös haluaa liittää suurlakon tapahtumat tiiviiseen yhteyteen, joka lopulta johtaa vuoden 1918 sotaan.⁷⁰

Poliittisen historian tulkinnat ilman kulttuurin ja mentaliteetin murroksen näkökulmaa suurlakosta tuntuvat jollakin tavalla vaillinaisilta. Myös päättävä yläluokka eli mukana tuossa murroksessa, jossa uudentyypistä yhteiskuntaan rakennettiin. Poliitiikka on kulttuuria, ainakin sitä taustaa vasten, että ajattelu on inhimillistä toimintaa, ja ajattelu usein poliittisten päätösten ja toimintojen taustalla. Eri yhteiskuntaryhmillä oli erilaiset tavat ja eri organisaatiot, joilla rakennettiin vapaampaa, tasa-arvoisempaa ja rakenteiltaan eri perustalle nojaavaa kansalaisyhteiskuntaa.

Taiteet murroksen ilmentäjinä ja vahvistajina

Kirjallisuudella, teatterilla ja kuvataiteilla on vahva asema yleisölleen tulkita historiallisia tapahtumia ja ilmentää niiden herättämiä tunteita. Tulkinnat saavat usein jopa kansallisen statuksen, niistä tulee osa kansallista identiteettiä, kuten Väinö Linnan *Täällä pohjan tähden alla*

⁷⁰ Kujala 2006.

trilogia tai Akseli Gallén-Kalelan Kalevala –aiheiset maalaukset. Moni taiteilija on omilla näkemyksillään vaikuttanut suomalaisten historiakäsitykseen aivan eri tavalla kuin mitä itse akateeminen tutkimus välttämättä on pystynyt. Taiteella on ollut ja on myös välineellinen arvo, sitä on käytetty myös tavoitteiden saavuttamisen välineenä, esimerkiksi poliittisen agendan vahvistamisessa.

Jussi Ojajärvi artikkelissaan 'Keväinen myrsky' kuvaa aikalaiskirjallisuuden usein metaforista kokemusten jäsentelyissä suurlakon aikalaisille; kevät ja päivän valkeneminen, sarastus, valo kuvastavat vapautumisen tunnetta, mikä sortovuosien päättymisen ihmisissä aiheutti. Ojajärvi kuvaa myös, miten kansallisuuden herääminen, innostus, ilmeni kirjallisuudessa; kansallisten symbolien kuvaaminen oli ahkeraa, väki voimakasta ja yhtenäistä yhteistä vihollista vastaan. Hän kuvailee, kuinka porvarillisten kirjallisuudessa heti suurlakon jälkeinen aika vertautui fennomaanien kaipailuun ideaalisesta yhtenäisestä kansasta, mutta muuttui synkemmäksi, kuvauksiin alkoi liittyä epäilystä ja pelkoa yhteiskunnan kahtiajakautumisesta tai säröistä yhtenäisen kansa-ideaaliin. Toisaalta kuvauksissa kuvattiin itsenäistymisen ja vapautumisen kautta ihmiselle lankeaa moraalinen vastuu yhteiskuntaa kohtaan. Jos kevät kuvasti vapautumista, niin myrskyt ja merenkäynnit olivat kokemuksina arvaamattomia, äkillisiä kuohuntoja, purkauksia. Myrskyjen retoriikkaan yhdistyivät kokemukset jännitteisyydestä ja monitahoisuudesta.⁷¹

Työväenkirjallisuudessa Ojajärvi näkee eroja porvarillisiin kirjailijoihin; työväen kirjailijoille esimerkiksi kevät omaa toisenlaisia merkityksiä; valoon päästäisiin taistelun avulla. Lisäksi työväenkirjallisuudessa paatos orjuudesta vapautumisen ja raamatulliset vertaukset toistuvat. Työväenkirjallisuudessa painottuivat ihanteet tasa-arvosta ja ihmisarvoisesta elämästä, ja he halusivat korostaa väestön jakaantumista. Vallankumouksellinen sanasto oli myös käytössä, vaikka sitä ei reaalipolitiikassa toteutettukaan.⁷² Miksi juuri raamatulliset vertaukset korostuivat työväenkirjallisuudessa, on mielenkiintoinen piirre. Näen sen yhteyden aiemmin käsitellyn aiheeseen siitä, että vanha traditio Jumalan asettaman järjestyksen rikkoutuessa korvaantui uusilla merkityksillä.

⁷¹ Ojajärvi 2008, 199 - 208

⁷² Ojajärvi 2008, 215 – 221.

Kukku Melkas ja Olli Löytty artikkelissaan 'Jalon sivistyneistön kuriton kansa' tuovat esille, että kaunokirjallisuus oli 1900-luvun alun tärkeä osa yhteiskunnallista keskustelua. Ilmeiset pyrkimykset vaikuttaa mielipiteisiin aiheuttivat tällaisen kirjallisuuden kutsumista tendenssi-kirjallisuudeksi, joista esimerkkeinä he käyttävät Maila Talviota ja Arvid Järnefeltiä. Tasa-arvon ihanteita työväenkirjallisuudessa käsiteltäessä, tendenssikirjallisuudella oli merkittävä osuus naisten yhteiskunnallisessa heräämisessä. Naiset olivat heidän mukaansa kirjojen rohkeimpia rajanylittäjiä. Lisäksi naisille annettiin kristillissosiaalisen toiminnan rooleja kirjallisuudessa, jossa säätyläistön naiset hylkäsivät erioikeutensa toimiakseen kansalaisten auttamiseksi ja siten symboloivat, mikä oli naisille sopiva väylä osallistua kansakunnan rakentamiseen ja samalla toteuttaa porvarillista tehtävää, kansansivistystä.⁷³

Työväenkirjallisuus sai uudet ulottuvuudet oman kustantamon perustamisesta. Kati Launis artikkelissaan 'Työväen Maamme –kirja' huomauttaa, että oman instituution kautta työläisille avautui reitti omaan ääneen. Oma ääni ei välttämättä liittynyt aidon työläiskokemuksen jakamiseen, vaan kirjoittamiseen toisin kuin porvarilliset kirjailijat. Työläiskirjailijoilla ei välttämättä ollut omaa taustaa saman luokan piirissä, vaan heitä oli myös lähtöisin porvarillisista kodeista ja heillä saattoi olla laaja koulutus ja sivistys, mutta he jakoivat työväen aatteet. Verattuna porvarilliseen kirjallisuuteen, Launis tuo esille, että työväenkirjallisuudessa uutta oli poliittisuus ja luokka-ajattelun läsnäolo, mutta myös Hilja Pärssisen esimerkein, sukupuolten tasa-arvo ja sen ihanteena naiskansalaisuus sen valtiollisessa mielessä.⁷⁴

Hilja Pärssinen oli merkittävä vaikuttaja ompelijattarien ammatillisessa järjestäytymisessä, vaikka olikin opettaja, sillä hän toimi Työläisnaisliiton aktiivina Viipurissa, jonne ompelijat kokoontuivat 1906 liittonsa toiseen edustajakokoukseen suurlakkoinnostuksen vanavedessä.⁷⁵ Suurlakon hengessä myös ompelijattaret aktivoituivat toimimaan ammattietujensa puolesta. Taustalla vaikuttivat mentaalinen vapautuminen sääty-yhteiskunnan osoittamista alamaisten paikoista ja ajan reformistinen ajattelu, jossa työväenliikkeen organisoituminen oli mahdollista. Ammatillisen työväenliikkeen kautta ihmiset näkivät mahdollisuuden yhdessä parantaa asemaansa, toimia konkreettisesti suurlakon aikana esitettyjen tasa-arvovaatimusten eteen.

⁷³ Melkas & Löytty 2008, 237 – 251.

⁷⁴ Launis 2009, 73 – 91.

⁷⁵ Näreikkö & Takalo 1986, 64.

Ompelijattaret perustavat oman liiton

Neulojataryhdistys perustettiin Helsingin Työväenyhdistyksen alajaostoksi 1890. Neulojataryhdistys oli ensimmäisiä naisten perustamia ammattiyhdistyksiä palvelijoiden rinnalla. Osaston huolenaiheita olivat työntekijöiden ammattitaito, työn oppiaika ja työn rasittavuus. Osaston toiminta hiipui kuitenkin naisten passiivisuuteen 1896, kun osasto ei saanut ompelijattaria laajemmin järjestäytymään. Uudelleen politisoituvassa ilmapiirissä 1890-luvun lopulla aktivoituivat myös ompelijattaret uudelleen yhteistoimintaan ja ammattilojen parantamiseen. Ompelijattarien osastoja perustettiin Helsinkiin, Turkuun, Tampereelle ja Viipuriin. Osastot kokoontuivat 20. – 21. elokuuta 1901 yhteiseen kokoukseen Tampereelle, jossa erillistä oman liiton perustamisesta ei käsitelty, mutta toivottiin aktiivista yhteydenpitoa osastojen välillä. Kokouksessa oli paikalla vain seitsemän osanottajaa, mutta tukea sille oli osoittanut Työläisnaisliiton lisäksi myös Räätelintyöntekijöiden liitto. Seuraavan kerran ompelijattaret kokoontuivat Työläisnaisliiton edustajakokouksessa 1905, jolloin päätettiin järjestää oma ompelijattarien kokous Viipuriin 1907. Suurlakkoinnostuksen vauhdittamina ompelijattaret kuitenkin päättivät pitää yhteiskokouksen jo heti seuraavana vuonna 1906.⁷⁶

Suurlakon tuoksinassa ihmiset löysivät uusia mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä, kun järjestäytyminen oli vilkasta ja vapaampaa. Myös vaaturinalalla järjestäytyminen oli alussa sukupuolisidonnaista. Naiset, eli ompelijattaret, perustivat oman liiton 1906 pitämällä Viipurissa heinäkuun 12. – 14. päivinä edustajakokouksensa. Edustajakokouksessa perustettiin Suomen Ompelutyöntekijättärien liitto. Edustajakokouksessa oli mukana jo yhdeksän eri ammattiosastoa. Liiton tarkoitus oli ”olla yhdistävän siteenä kaikkien ompelutyöntekijättärien keskuudessa, edistää ja valvoa heidän parastaan kehottamalla heitä henkiseen ja aineelliseen hyvinvointiin.”⁷⁷ Tärkeänä pidettiin liiton toiminnan kannalta nimenomaan valistavaa työtä ompelijattarien keskuudessa, jonka avulla parannukset työoloihin olisivat mahdollisia. Liiton säännöissä esimerkiksi otettiin rääteleiltä ja myös yhteistyön mahdollisuuksia pohdittiin pitkin koko liiton olemassaolon ajan. Liiton ratkaistavia ongelmia alusta alkaen olivat edustajakokouksen esityslistalla olleet oppilaskysymys, työaikakysymys ja laaja sääntelemättömän ja ammattilaisompelijattarien palkkaa ja ammattiarvoa uhkaavan kotona tehdyn ompelutyön rajoit-

⁷⁶ Näreikkö & Takalo 1986, 60 – 64.

⁷⁷ Näreikkö & Takalo 1986, 65.

taminen. Liitolle valittiin liittohallinto ja vahvistettiin säännöt, jotka pohjautuivat pitkälti räätäleiden liiton sääntöihin.⁷⁸ Vaikka ompelijattarien järjestäytyminen oli sukupuolisidonnaista, se tapahtui kuitenkin tiiviissä yhteistyössä ja myötävaikutuksessa miesräätälien kanssa ja räätälien esimerkin mukaan. Ompelijattarilla siis oli selkeät ammatilliseen eriytymiseen ja ammattikunnan etujen suojeluun tähtäävä tavoite, jotka olivat liiton perustamisen tarkoituksena. Toiminnan muodot lainattiin räätäleiltä lähes sellaisenaan, ainoa haaste oli saada ompelijat mukaan toimintaan.

Ompelijoiden ensimmäisen liittokokouksen aikana pohdittiin jo etukäteen, kuinka saada ompelijat järjestäytymään ja ”käsittämään velvollisuutensa, ja myöskin ne täyttämään”. Kun on omaksuttu työväenaatteen arvot ja järjestäytytty, nähtiin mahdollisena myös saada jonkinlaisia neuvotteluasemaa työnantajia kohtaan palkkauksen parantamiseksi ja työajan saamiseksi ensin 10 tuntiin päivässä ja sen jälkeen oli otettava heti tavoite työajan rajoittamiseksi 8 tuntiin.⁷⁹

Suomen Räättäilyöntekijöiden liitto oli aloittanut ammattiyhdistystoiminnan jo niin sanotun wrightiläisen ammattiyhdistystoiminnan kaudella 1880-luvun lopulta alkaen perustamalla omia ammattiosastoja ensin Helsinkiin, Vaasaan ja sitten Tampereelle. Jäseniksi saattoivat myös liittyä naiset. Ammattiosastojen tarkoitus alussa oli erilaisen sosiaalisen toiminnan järjestäminen, ei niinkään ammattiin liittyvien olojen tai palkkauksen parantaminen. Huolta kannettiin erityisesti siitä, miten käsityöläisammatti selviää teollistumisen tuomista haasteista. Työväenyhdistysten perustamisen myötä 1890-luvulla sosialistiset aatteet ulotettiin myös ammattiyhdistyksiin ja pian huomattiin, että wrightiläishenkinen yhteistyö työnantajien kanssa alkoi käydä vaikeaksi. Punaisen lakkovuoden 1896 on katsottu olleen murroskohta yhteistyön jatkamisen vaikeutumisessa ja työväenliikkeen eriytyemisessä omiin ammattiosastoihin ilman työnantajia. Räättälitkin siis ajan hengessä aloittivat itsenäisen toiminnan Oulussa 1899 pidetyssä yleisessä kokouksessa.⁸⁰

⁷⁸ Näreikkö & Takalo 1986, 60 – 65; Suomen Ompelijain ensimmäisen edustajakokouksen pöytäkirja Tampereella 1901, 1.

⁷⁹ Suomen Ompelijain ensimmäisen edustajakokouksen pöytäkirja Tampereella 20 – 21 päivänä elokuuta 1901, 13 - 16.

⁸⁰ Näreikkö & Takalo 1986, 36 – 41, 42 – 49.

Ompelijattaret ja räätälit puntaroivat yhteistyön mahdollisuutta

Ompelijattarien Tampereen kokouksessa 1901 olivat paikalla myös Räättäilyöntekijöiden liitto, jonka kanssa pidettiin yhteisistunto. Keskustelussa oli, vastaisiko tarkoitustaan, että mies- ja naisräätälit liittyisivät samoihin paikkakuntakohtaisiin ammattiosastoihin. Räättäli Aarno Mönkkönen piti aiheesta alustuksen, jossa totesi, että järjestäytymisen kannalta on tietenkin hyvä liittyä samoihin ammattiosastoihin, mutta samaan hengenvetoon kritisoi naisten passiivisuutta, ”elävän hengen” puuttumista. Hänestä olisi parasta, että naiset ottavat ensin mallia toiminnasta liittymällä miesräätälien osastoihin, jossa voivat oppia työväenlaulun ja vasta sen jälkeen perustaa omia osastojaan. Mandi Ahlstedt, joka edusti kokouksessa Työläisnaisliittoa, oli sitä mieltä, että naisten pitäisi pitää omat ammattiosastot, mutta ehdotti yhteistoimintaa miesräätälien kanssa. Räättälit pitivät muutaman puheenvuoron, jossa kummassakin kannatettiin erillisten ammattiosastojen perustamista, ainakin suuremmilla paikkakunnilla. Turkulainen räätäli Syrjälä kertoi, että Turussa oli jo tehty päätös, etteivät nais- ja miesräätälit voineet toimia samassa ammattiosastossa ilman hankaluuksia ja kannatti myös yhteistyölinjaa ja erillisiä osastoja. Yhteistä liittohallintoa, missä olisi edustus niin mies- kuin naisräätäleitä, myös pohdittiin, mutta se ei saanut kannatusta. Mandi Ahlstedt puhui kokouksessa, että mahdollisesti tulevaisuudessa olisi mahdollista yhteisen liittohallinnon perustaminen, mutta ei vielä, koska ompelijat olivat miesräätäleitä kehittymättömpiä.⁸¹ Hän todennäköisesti tarkoitti kehittymättömämmällä juuri toimintaa ammattiyhdistyksissä työväenlaulun arvoja ja päämääriä kohden, ennemmin kuin viittausta ammattitaitoon tai miesten paremmuuteen yleensä. Yhteistyötä kuitenkin kummallakin puolella pidettiin tärkeänä. Ompelijattaret ja räätälit kuitenkin kohtasivat työssään samoja ongelmia, joten yhteistyön puntarointi oli siksikin perusteltua puolin ja toisin.

Ompelijattarien liiton toiminta pyrki jäsenhankintaan ja ompelijattarien valistukseen. Liiton toimintaan ei vain saatu mukaan tarpeeksi ompelijoita. Passiivisuus kirvoitti ompelijoiden kolmannessa edustajakokouksessa Turussa osallistujat purkamaan turhautumistaan: ”...ei ole helppo keksiä keinoa, millä ompelijat saataisiin järjestäytymään. Tämä ammattikunta on kaikkein kurjempi mitä löytyy:.. rajattoman pitkä työpäivä. Palkan määräävät yksin työnanta-

⁸¹ Suomen Ompelijain ensimmäisen edustajakokouksen pöytäkirja Tampereella 20 – 21 päivänä elokuuta 1901, 10 - 12.

jat. Ylityöstä ei makseta useasti mitään. Oppiaika riittämätön ja kaikkialla vallitsee työnantajan puolelta täydellinen mielivalta.” Kokouksessa Räättälien liiton johtaja, Eero Haapalainen, piti alustuksen aiheesta ”Suuret vai pienet liitot työläiselle edullisimmat”. Alustuksessa hän toi esille yhteistyön edut ompelijoille, jos he liittyisivät osaksi räättälien liittoa; hajaantuneina liitot pysyisivät pieninä ja taloudellisesti pienet varat pysyisivät jatkossakin pieninä. Taloudellisessa mielessä sekä edunvalvontaa järjestettäessä kummallekin liitolle yhdistyminen olisi ollut hyödyllistä.

Suurlakon jälkeiset vuodet olivat olleet ihmisiä aktivoivaa aikaa, mutta liiton elinkaari jäi lopulta lyhyeksi. Osastojen toiminta hiljeni pikkuhiljaa; vuonna 1907 jäseniä liitossa oli 224 ja seuraavanakin vuonna 230, mutta 1909 enää 134 jäsentä.⁸² Liiton toimintaa vaikeuttivat sortokausi, eduskuntatyön tehottomuus ja työnantajien koventunut otteet. Alun perin Viipuriin perustettu liittohallinto siirtyi Turkuun 1908, jonka jälkeen yhteistyölle räättälien liiton kanssa odotettiin oikeaa hetkeä.⁸³ Ompelijattarien liiton toiminta hiipui.

Räättälit ja ompelijattaret yhdistyvät samaan liittoon

Suurlakon jälkeinen aktivoitumiskausi työväestössä alkoi laantua, synnä koettiin pettymykset, joita eduskuntatyön tehottomuus ja ammattiyhdistysliikkeen voimattomuus tavoitteiden saavuttamiseksi aiheutti. Tavoitteiden eteen tuli myös entistä yhteneväisempi työnantajapuoli, kun Suomen yleinen työnantajaliitto (myöhemmin vuodesta 1917 alkaen Suomen työnantajien Keskusliitto, STK) perustettiin. Samanlainen kehitys tapahtui räättälien liitolle, innostus yhteistoiminnalle alkoi laantua.⁸⁴ Innostuksen laantumisen syy ei kuitenkaan ollut, että ongelmat ja huolenaiheet olisivat poistuneet ja ompelijattaret kohtasivat samoja haasteita kuin räättälitkin. Kestävät huolenaiheet olivat yhteisten työhuoneiden perustaminen, kotityönä tehdyn ompelun vähentäminen ja oppilasmäärän ja – ajan rajoittaminen. Sitä kautta työ olisi jollakin tapaa valvottavissa ja palkkaus voitaisiin järjestää aikaperusteisesti, eikä oppilaita voitaisi käyttää alalla halpatyövoimana. Kappale- ja urakkapalkkauksesta haluttiin luopua. Palk-

⁸² Ks. Liite 1: Liiton jäsenmäärät.

⁸³ Näreikkö & Takalo 1986, 66 – 69.

⁸⁴ Näreikkö & Takalo 1986, 74.

kaukseen haluttiin myös vähimmäispalkka ja valtakunnallisesti kattava työ- ja palkkasopimus, jolla yhdenvertaisuus voisi toteutua.⁸⁵

Räätäliit ja ompelijattaret kokoontuivat Helsingissä vuonna 1911 edustajakokouksiinsa, joka oli samalla kokoontuminen uuden yhteisen liiton perustavaan edustajakokoukseen. Taustalla oli Suomen Ammattijärjestöjen liiton kehoitus liittojen yhdistymisestä. Laajempi jäsenkunta takasi liiton tulevaisuuden taloudellisesti, kun jäsenmaksuja saatiin kerättyä enemmän. Mitä enemmän jäseniä liittoon kuului, se merkitsi myös voimasuhdetta työnantajiin nähden. Liittojen yhdistymisen taustatekijänä oli myös työnantajien tiivistynyt yhteistyö. Myös räätälin ja ompelijan työ oli muuttumassa teollisen ompelun lisääntyessä, mitä käsiteltiin myös yhteisessä kokouksessa todeten; ”teollistumisen tuomat haasteet muuttavat käsityöammattia ja sen työvoiman laadun muuttumista. Missä ennen oli yksinomaan miehet työssä, siellä tulee näiden rinnalla, monilla aloilla miehet voittaenkin, naistyövoimaa.”⁸⁶ Keskimäärin tavallisessa pukutehtaassa työntekijöistä vain muutama prosentti oli miehiä; vaatetusliikkeissä miehiä taas oli keskimäärin 80 prosenttia henkilöstöstä.⁸⁷ Vaatetusteollisuuden yleistyessä ja sitä mukaa myös naisten laajamittainen tulo alalle, aiheutti varmasti perusteltua huolta perinteisen räätälintyön alalla. Pelko siitä, että naisten tekemä nopea ja halpa teollinen työ syrjäyttäisi perinteisen käsityön, oli aiheellinen. Räätälien intresseissä oli siis varmasti tiivis yhteistyö ompelijattarien kanssa, jotta teollistumisesta huolimatta ompelua edelleen harjoitettaisiin käsityönä, työtä arvostettaisiin ja siitä saisi elannon. Ottamalla ompelijat mukaan toimintaan ja lähelle, räätäleillä olisi ainakin jonkinlainen mahdollisuus vaikuttaa ammattialan tulevaisuuteen ja säilyttää käsityöammattinsa arvostus ja palkkataso.

Näreikkö ja Takalo tuovat esille, että räätäliit aluksi epäileväisiä yhteisen liiton perustamisesta ompelijattarien kanssa, sillä räätäliit pelkäsivät ompelijattarien tuovan uusia ongelmia ratkaistavaksi, ja että ompelijoiden ongelmat veisivät liikaa voimia räätäleiden omilta asioilta. Suurlakon tuoman innostuksen toivottiin tuovan lisävahvistusta riittävästi uusista miesjäsenistä.⁸⁸

⁸⁵ Näreikkö & Takalo 1986, 76, 78 – 79.

⁸⁶ Pöytäkirja Suomen Räättäilyöntekijäin liiton V:stä varsinaisesta, Suomen Ompelutyöntekijättäriin liiton IV:stä ja Suomen Vaatetustyöntekijäin liiton perustavasta edustajakokouksesta Helsingissä 21-24 p:nä elokuuta 1911, 21 – 22.

⁸⁷ Näreikkö & Takalo 1986, 172.

⁸⁸ Näreikkö & Takalo 1986, 80.

Edustajakokouksen keskustelussa palkka-asioista ja työehtosopimusten yleissitovuudesta kokouksen edustaja Kantanen (Ida), joka toimi pitkään liiton hallinnossa, asetti tavoitteen liiton tulevia haasteita varten: ”Samasta työstä sama palkka on se periaate, jota on noudatettava.”⁸⁹ Ompelijattarilla ei ollut työehtosopimusta, joten keskittymällä vain niihin liikkeisiin, joissa olisi vain järjestäytyneitä työntekijöitä, ompelijoilla ei tulisi jatkossakaan olemaan työehtosopimuksia. Kantanen myös lisäsi, että liiton ensimmäinen velvollisuus on saada aikaan työehtosopimus.⁹⁰ Tätä ompelijattarethan eivät olleet saaneet läpivietyä oman liittonsa aikana monista yrityksistä huolimatta, joten oli luonnollista pyrkiä siihen nyt räätälien kanssa yhteistyössä. Ompelijattarille yhteistyöstä räätälien kanssa oli hyötyä, jotta omille tavoitteille saatiin painoarvoa ja menestymisen mahdollisuuksia, kun taustalla on laajempi jäsenkunta, ja siten enemmän jäsenmaksuja ja mahdollisuus järjestää edunvalvontaa esimerkiksi palkkaamalla toimitsijoita ja puhujia ja saada heidät myös maakuntiin kiertämään. Räätäleillä oli jo olemassa oleva organisaatio, jolla jo oli työnantajiin neuvottelusuhteet. Siten ompelijoille oli strategisesti järkevää ja hyödyllistä liittyä yhteistyöhön räätälien kanssa. Tilaisuus myös ompelijoiden palkkauksen parantamiseen oli lähempänä kuin koskaan aiemmin.

Suurlakon jälkimainingeissa, yhteiskunnan nopeasti modernisoituessa, rakentuivat myös ammattiyhdistysliike, sen toimintatavat ja sen tavoitteet. Ompelijat ja räätälit näkivät yhteistyön edut ja pyrkivät parantamaan asemaansa yhdessä. Yhteisen liiton nimeksi valikoitui sukupuolineutraalisti Suomen Vaatetustyöntekijäin liitto, vaikka liitto perustuikin pitkälti räätälien toimintatavoille. Yhteistyön alusta saakka liiton toimintaperiaatteeseen sisältyi vaatimus samasta palkasta samasta työstä, eikä se ollut kokonaan epärealistinen ajatus. Kuitenkin ompelijat olivat pienempi ryhmä liittojen sulautuessa, joten väkisinkin ompelijoiden intressit jäivät räätälien intressien varjoon. Marjaana Valkosen esittämä tutkimustulos, että naisten oli opetettava tulemaan toimeen miesten toimintatavoille rakennetussa ammattiyhdistysliikkeessä, näyttäisi pitävän paikkansa myös vaatturinalalla.⁹¹ Alan rakennemuutos miesten vallitsemasta alasta naisvaltaiseksi oli käynnissä jatkuvasti; vuonna 1945 naisten osuus liiton jäsenistöstä

⁸⁹ Pöytäkirja Suomen Räätälyöntekijäin liiton V:stä varsinaisesta, Suomen Ompelutyöntekijättärien liiton IV:stä ja Suomen Vaatetustyöntekijäin liiton perustavasta edustajakokouksesta Helsingissä 21-24 p:nä elokuuta 1911, 79.

⁹⁰ Pöytäkirja Suomen Räätälyöntekijäin liiton V:stä varsinaisesta, Suomen Ompelutyöntekijättärien liiton IV:stä ja Suomen Vaatetustyöntekijäin liiton perustavasta edustajakokouksesta Helsingissä 21-24 p:nä elokuuta 1911, 79.

⁹¹ Valkonen 1989, 210 – 230.

oli jo kohonnut 85 prosenttiin.⁹² Mikä oli varmasti myös omiaan muuttamaan liiton toiminnan ytimeen joitakin naisia palvelevia uudistuksia.

⁹² Näreikkö & Takalo 1986, 226; Ks. Liite 1: ”Liittojen jäsenmäärät”.

3. TYÖMARKKINASUHTEIDEN MURROS

Poliittinen kahtiajakautuminen ja uuden liiton perustaminen

Suomen Vaatetustyöntekijäin liitto joutui kommunistien käsiin ja sen toiminta lopetettiin 1929. Taustalla oli kommunistien linjamuutos, jossa odotettiin vallankumouksen puhkeamista hetkenä minä hyvänsä ja ohjetta, jossa ammattiyhdistysliike ja muut reformistiset yhdistykset tuli vallata. Sosiaalidemokraatit olivat pitkään hautoneet eroa Suomen ammattijärjestöstä (SAJ). Sosiaalidemokraatit perustivat oman valtuuskunnan SAJ:sta eroamiseksi ja Suomen Työläisliiton perustamiseksi. Sosiaalidemokraatit näkivät kommunistit syypäiksi ammattiyhdistysliikkeen toimintaedellytysten vaikeutumiseen; kommunistit olivat provosoineet virkavaltaa ammattiyhdistysliikkeen kimppuun ja lisäksi kommunistien syytä oli, etteivät työnantajat halunneet yhteistyöhön työehdoista sopimiseksi. Valtuuskunnan tehtävä oli ohjata sosiaalidemokraattien johdossa olevat liitot ja osastot uuden Suomen Työläisliiton alle. SAJ jäi siis kommunistien valtaan, kunnes pian lapuanliikkeen painostuksesta viranomaiset sulki SAJ:n ja liittojen toimistot, ja seuraavana vuonna järjestö lakkautettiin oikeuden päätöksellä. Porvarihallitus oli muuttanut lakeja, jotta kommunistien vallassa olevat järjestöt saataisiin helpommin lakkautettua. Vaatetustyöläisistä osa liittyi uuteen yhdistykseen, joka perustettiin Työläisliiton piiriin. Oman osansa poliittisen myllerryskauden lisäksi toi Yhdysvalloista 1929 lähtenyt globaalit mittakaavat saanut suurlama, joka iski myös Suomeen. Laman ja poliittisen hajaannuksen ja kieltojen mukana ammattiyhdistystoiminnalla ei ollut juuri toimintaedellytyksiä.⁹³

Suomen Ammattiliittojen Keskusliitto, SAK, perustettiin 1930 sosiaalidemokraattien aloitteesta. Sääntöjensä mukaan uusi järjestö olisi poliittisesti sitoutumaton, mutta tavoitteena oli sosialistinen ammattiyhdistysliike, ammatillinen työväenliike. Koko alkutaipaleensa SAK oli tehoton ja toiminnan vaikutus työpaikoilla vähäistä. Lapuan liikkeen Mäntsälän kapinan seurauksena Suomen poliittinen ilmasto muuttui; vasemmisto sai yhä enemmän kannatusta ja äärioikeisto ei saanut samalla tavalla tukea, kuin muualla Euroopassa. Sosiaalidemokraatit menestyivät vaaleissa ja SAK alkoi kasvaa, myös kommunistit antoivat periksi ja hyväksyivät

⁹³ Bergholm 2013, 24 – 25; Näreikkö & Takalo 1986, 126 – 127, 134 – 135.

toiminnan SAK:n johtamassa ammattiyhdistysliikkeessä. Työläisliittolaiset ammattiosastot palasivat SAK:n piiriin ja myös työnantajajärjestöihin saatiin virallinen yhteys ns. tammikuun kihlauksessa 1940, jolloin osapuolet tunnustivat toisensa ja työntekijöiden järjestäytymisvapauden. Tammikuun kihlaus oli merkittävä tunnustus, mutta ei ollut lupaus työehtosopimuksesta työnantajien puolelta.⁹⁴

SAJ:n sekä Suomen Vaatetustyöläisten liiton lakkauttamisen jälkeen vaatetustyöläisistä sosiaalidemokraatista siipeä edustaneet osastot siirtyivät Työläisliittoon. Liiton jäsenmäärä ei Työläisliiton aikana juurikaan missään vaiheessa noussut; vuonna 1929 perustamisvuonna 198 jäsentä kolmessa osastossa oli liittynyt Työläisliittoon, vaikka jäsenmäärät lähtivätkin hienoiseen nousuun, ollessa vuonna 1935 yhteensä 898 jäsentä yhteensä 19 osastossa. Työläisliiton aika ei kuitenkaan ollut vaatetustyöläisille erityisen järjestöllisen nousun aikaa. Suomen Vaatetustyöläisten liitto perustettiin uudelleen 1.1.1938 alkaen Työläisliiton 15 vaatetusalan osaston pohjalta. Ennen vanhojen osastojen purkamista, odotettiin tunnustusta työnantajilta, jotta he hyväksyvät uuden liiton neuvottelukumppaniksi ja siirtävät voimassaolevat työehtosopimukset liiton nimiin sellaisinaan.⁹⁵ Toiminta saattoi jatkua.

Liitto kasvoi nopeasti jäsenmäärältään ja se naisistui, esimerkiksi vuonna 1938 kokonaisjäsenmäärä oli 1820, joista 76,8 prosenttia oli naisjäseniä. Kuitenkin jo vuonna 1945 liiton jäsenmäärä oli 6103. Naisten osuus oli lisääntynyt jo 89,8 prosenttiin. Huippuvuonna 1947 naisten osuus jäsenistä yli 90 prosenttia.⁹⁶ Liiton jäsenmäärän ja erityisesti naisten jäsenmäärän kasvu selittyy suurimmaksi osaksi tehdastuotannon kasvusta, joka toi lisää naistyöntekijöitä alalle. Liitto toimi myös aktiivisesti kasvattaakseen jäsenmääräänsä, muun muassa tehtiin valittiin luottamushenkilöitä ja liiton henkilökunta kasvoi sekä uusia ammattiosastoja perustettiin nopeaan tahtiin.⁹⁷

Poliittista epävarmuutta lisäsi syyskuussa 1944 solmittu välirauha, jonka jälkeen Suomi joutui taloudellisten velvoitteiden lisäksi ottamaan kantaakseen poliittiseen elämään vaikuttaneita velvoitteita. Valvontakomissio valvoi välirauhan ehtoja ja sen valvonta liittyi läheisesti myös

⁹⁴ Bergholm 2013, 28 – 29.

⁹⁵ Näreikkö & Takalo 1986, 170.

⁹⁶ Ks. Liite 1 ”Liittojen jäsenmäärät”.

⁹⁷ Näreikkö & Takalo 1986, 226.

sisäpolitiikkaan. Äärioikeistolaisiksi katsotut järjestöt oli kiellettävä ja sallittava äärivasemiston toiminta. Tilanne kiristi sisäpolitiikkaa ja kärjisti sisäpoliittisia suhteita. Isänmaallinen kansanliike (IKL) kiellettiin fasistisena ja äärivasemmalle sallittiin Suomen Kommunistinen puolue (SKP) ja hieman myöhemmin Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL). Vaalit 1945 muuttivat Suomen poliittista kenttää, vaikka porvarit säilyttivätkin niukan enemmistön eduskunnassa, SKDL oli vaalien todellinen voittaja, se sai paikkoja 49. Hallituksen muodostivat SKDL, SDP ja Maalaisliitto keskenään, jolla vallanvaihdos oikealta punamultaan sinetöitiin.⁹⁸

Ammattiyhdistysliikkeen merkitys poliittisena foorumina oli merkittävä, joten oli odotettavaa, että sitä kautta pyrittiin tuomaan esiin omia tavoitteita. Ammattiliittoon kuulumisen oli jo sinänsä voimakas kannanotto ja mielipiteenilmaus, jonka vuoksi saattoi menettää työpaikkansa. Ammattiyhdistysliikkeessä sosiaalidemokraattien ja kommunistien välillä oli kitkaa, vaikka yhteistyöstä oli päästy sopimukseen. Kummallekin ryhmälle annetaan mahdollisuus vaikuttaa ammattiyhdistysliikkeessä. Yhteistyöstä sovittiin SAK:ssa, mutta liittojen tasolla kahtiajakautuminen merkitsi valtataisteluita ja voimasuhteiden tarkistamisia. Poliittisia erimielisyyksiä esiintyi myös SVL:n piirissä, kuten koko ammattiyhdistysliikkeessä, koko 1940-luvun. Riita konkretisoitui liiton retkeilypäivien aikana, toukokuussa 1945. Myös SVL:n oppositio-ryhmä vaati liiton hallintoon osuuttaan vastaavan edustuksen. Uudeksi toimitsijaksi palkattiin neuvotteluiden jälkeen Lempi Vilenius, ja myöhemmin lisäksi Johannes Koivistoinen vaaturien asioita hoitamaan. Asia hoidettiin ”kumpiakin puoluryhmiä tyydyttävällä tavalla”, vaikka valtataistelu ei ollut kaikkien mieleen.⁹⁹

Erityisesti Elina Vuohio oli vihainen yrityksestä savustaa hänet ulos liittotoimikunnasta yhdessä sosiaalidemokraattista siipeä edustaneen Salli Hantusen kanssa. Vuohio korosti, että retkeilypäivien jälkeen tehty pikapäätös kansandemokraattien lisäämisestä liiton hallinnossa oli liiton sääntöjen vastaisesti päätetty. Menettelyvirheen vuoksi jäsenäänestyksen jälkeen aiempi päätös purettiin. Asiasta kuitenkin sovittiin uudelleen välitysehdotuksen mukaan, jossa liiton toimikuntaan nimettiin jäseniksi kolme kansandemokraattia ja yksi toimitsija kummas-takin ryhmästä. Poliittinen kahtiajako ei kuitenkaan loppunut vaan oli osa liiton päätöksente-

⁹⁸ Mansner 1984, 99 – 100; Jussila, Hentilä & Nevakivi 2000, 225.

⁹⁹ Valkonen 1987, 446, 452, 454; Valkonen 1989, 225; Näreikkö & Takalo 1986, 224 - 225.

koa. Liiton edustajakokouksessa 1947 poliittinen kahtiajako oli edennyt siihen pisteeseen, että kummankin ryhmän poliittiset kannat oli merkittävä pöytäkirjaan.¹⁰⁰ Edellytys liiton kasvulle ja tuloksekkaalle toiminnalle kuitenkin oli, että yhteistyötä pystyttiin erimielisyyksistä huolimatta jatkamaan. Poliittisen kahtiajakautumisen ja kahden eri poliittisen leirin väliset jännitteet ovat kuitenkin esillä liiton toiminnassa, vaikka yhteistyöstä olikin sovittu. Liiton aineistossa ei kuitenkaan ole suoraan johdettavissa, että pyrkimys saada samapalkkaisuus vahvistettavaksi alan työehtosopimukseen, olisi ollut valtakamppailua kahden eri poliittisen ryhmän välillä.

Suhteet SVL:n ja SAK:n välillä olivat selkeästi paremmat kuin ammattiosasto 1:n suhde SAK:n politiikkaan ja poliittisen kahtiajakautumisen vaikutuksia näkyi SAK:n ja sen liittojen välillä. SVL oli kuuliainen oppilas SAK:n piirissä; ohjeita, päätöksiä, toimintamalleja noudatettiin täsmällisesti ja ammattiosastojen omavaltaista toimintaa jouduttiin liiton toimesta usein myös torumaan ja hillitsemään.¹⁰¹ Sodanaikainen SAK:n politiikka aiheutti arvostelua monessa liitossa, myös ammattiosasto 1:n jäsenissä. Suhtautumista sosiaalidemokraattivaltaiseen SAK:n johtoon kuvaa hyvin sodanajan toimintaa arvosteleva ammattiosasto 1:n SAK:lle antama julkilausuma. Julkilausumassa ammattiosasto syyttää SAK:n johtoa kyvyttömyydestä ja haluttomuudesta poliittisten päätösten arvioimisessa. Lisäksi arvosteltiin SAK:ta siitä, että se oli antanut siunauksensa ”revanssisotaan” ja ”sotahullujen” piirien Suur-Suomen luomiselle. Julkilausuman mukaan:

”Sivuuttaen kaikki järjelliset näkökohdat, se [SAK] heittäytyi täysin porvariston sotavankkureille, johon pyöriksi oli pujoitettu saksalaiset hakeritit.”

SAK:n työvaliokunta käsitteli ammattiosaston julkilausumaa kokouksessaan 21.11.1944. Työvaliokunta totesi, että ”...päättöslauselma sisältää paljon perättömiä väitteitä, että niitä vastaan polemisointi ei ole mahdollista Palkkatyöläisen palstoilla”. Päätettiin, että päätös-

¹⁰⁰ Näreikkö & Takalo 1986, 226; Suomen Vaatetustyöntekijäin liiton II edustajakokous 1947. SVL:n arkisto, TA.

¹⁰¹ SVL r.y:n toimintakertomus 1947, 5.

lauselmaa ei siksi julkaista Palkkatyöläisessä. Lisäksi päätettiin, että Eero A. Wuori valmistellee selvityksen SAK:n sodanaikaisesta politiikasta, joka painetaan kirjasena.¹⁰²

Sodanajan inflaatio raamina hinta- ja palkkapolitiikalle

Tapio Bergholm on SAK:n historiaa tutkiessaan esittänyt tulkintansa, että Suomen työmarkkinamalli muovautui sotavuosien talouden säännöstelypäästösten ja toisaalta laajenevien työmarkkinajärjestöjen neuvottelusuhteiden tuoman murroksen kautta. Hän ei anna juurikaan painoarvoa tammikuun kihlaukselle, vaan painottaa sotavuosien aikana tapahtuneen kolmikannan muotoutumisesta säännöstelyn piirissä ja valtiovallan vahvasta puuttumisesta työmarkkinoihin. Esimerkiksi työehtosopimukset alkoivat heti sotavuosien päätyttyä nopeasti yleistyä joka alalla, kun ne ennen toista maailmansotaa olivat olleet vain harvan alan käytäntö, muun muassa vaaturiliikkeissä oli käytössä palkkatariffit, joita myös työntekijäpuoli neuvotteli. Tariffit eivät siis olleet vaaturinalalla vain työnantajien sanelemia. Palkkasäännöstelyn muutokset toivat pysyvästi Suomen työmarkkinoiden määrittäväksi tekijäksi maataloustuotteiden hinnat, koska säännöstelyssä hinnat sidottiin maataloustuotteiden hintakehitykseen. Sota-ajan Suomessa vallitsi niin kutsuttu palkkarauha; työntekijät olivat tyytyneet pienempään indeksiin, jolla hintoja ja palkkoja säännösteltiin ja palkkaliikkeistä luovuttaisiin. Työnantajat hyväksyivät, että hinnat ja palkat sidotaan indeksiin, eli kustannusten nousua vastaavasti palkkoihin saatiin indeksin mukainen korotus. Valtiovalta tuki toimilla sosiaalista palkkapolitiikkaa, jolla myös pienipalkkaisille turvattiin säännöstelyn vallitessa toimeentulo.¹⁰³ Suomen työmarkkinamalli kehittyi nopeasti 1940-luvun aikana, ja huomionarvoista on, että se kehittyi poikkeusaikana; sotatila ja pelko yhteisestä vihollisesta toi työmarkkinaosapuolet yhteen. Hinnat ja palkat sidottiin maatalouden hintoihin, mikä oli leimallista Suomen palkkapolitiikassa pitkään. Säännöstely toi myös työmarkkinamalliin vahvasti mukaan valtiovallan vaikutuksen ja siten palkkapolitiikan kiinteään yhteyteen sosiaalipolitiikan kanssa.

Palkkasäännöstely edellytti eri alojen ja eri palkkauskäytäntöjen yhtenäistämistä, laittamista ”samaan muottiin”. Kun suomalainen työmarkkinamalli syntyi, se pakotettiin myös ylhäältä päin, se ei syntynyt orgaanisesti sopimussuhteiden tuloksena. Yhtenäisyyteen tavoitellessaan

¹⁰² SVL:n ao 1 r.y:n toimikunnan kokous 14.11.1944 ja 9.1.1945, ptk. SVL:n ao. 1:n arkisto, TA; SAK:n työvaliokunnan kokous 21.11.44, ptk. SAK:n arkisto, TA.

¹⁰³ Bergholm 2005a, 21.

palkkasäännöstely toi suomalaisen työmarkkinoille pitkään jäykän mallin. Yhtenäistäminen merkitsi vaatureille luopumista omasta palkkauskäytännöstä ja samalla, samapalkkaisuusperiaatteesta alalla.

Toipuminen sodan jälkeen oli koko yhteiskuntaa suuresti muuttava prosessi, jonka alku oli epävarmaa niin poliittisesti kuin taloudellisestikin. Talvi- ja jatkosodasta selviytyminen oli suuri haaste koko yhteiskunnalle. Taloudellinen tilanne oli monella tapaa haasteellinen: sodasta aiheutuneet tappiot, sotakorvaukset, jälleenrakennus, siirtolaisten asuttaminen ja voimakas *inflaatio*¹⁰⁴. Suomessa varauduttiin suurtyöttömyyteen heti sodan jälkeen, mutta sotakorvausteollisuuden käynnistyminen ja jälleenrakennus sitoivat työvoimaa, eikä pelättyä työttömyyttä tullutkaan.¹⁰⁵

Taloutta pyrittiin ohjailemaan erilaisin säännöstelykeinoin, joiden tarkoitus oli vakiinnuttaa taloutta ja taata kansanhuolto vaatteina ja peruselintarvikkeina. Taloudellinen sääntely oli mahdollista välirauhana aikana annetun taloudellisen säännöstelyvaltuuslain, ns. *valtalain*¹⁰⁶ nojalla, ja jonka perusteella valtioneuvosto pystyi antamaan määräyksiä palkoista ja hinnoista. *Elinkustannusindeksin*¹⁰⁷ muutos osoittaa, kuinka nopeasti inflaatio kasvoi; indeksiluku vuosien 1938 – 1939 aikana oli 100, vuonna 1944 elinkustannusindeksiluku oli vielä tasainen, noin 200 läpi vuoden, mutta 1945 aikana se oli kasvanut hieman yli 400. Tämä merkitsee sitä, että vuosien 1938 – 1939 tasoon verrattuna elinkustannukset olivat nelinkertaiset.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Inflaatio tarkoittaa yleisen hintatason nousua, jolloin rahan arvo laskee. Kuluttajahintaindeksiä käytetään yleisenä inflaation mittarina. Kuluttajahintaindeksi kuvaa Suomessa asuvien kotitalouksien Suomesta ostamien tavaroiden ja palveluiden hintakehitystä. Kuluttajahintaindeksi lasketaan menetelmällä, jossa eri hyödykkeiden hinnat painotetaan yhteen niiden kulutusosuuksilla. Inflaatiolla on, yhdessä talouden kasvun, työttömyyden kehityksen ja talouden tasapainon kanssa, keskeinen vaikutus talouden suhdanteisiin Suomessa. Korkeasta ja epävakaaasta inflaatiosta on haittaa niin taloudelle, kuluttajille kuin yrityksillekin. Inflaatiokehitystä pyritään talouspolitiikan keinoin tasapainottamaan, koska inflaation epävakaus aiheuttaa markkinoilla epävarmuutta, tehottomuutta ja vaikeuttaa investointien ja säästämisen suunnittelua. Inflaation vaikutukset heijastuvat tavallisten kuluttajien ostokäyttäytymiseen ja ostovoimaan sekä toisaalta yritysten investointihalukkuuteen. STATFIN, [https://findikaattori.fi/fi/1#_ga=2.77211858.612755538.1537624779-2030039742.1522256440]. Luettu 22.9.2018.

¹⁰⁵ Bergholm 2005a, 34, 38.

¹⁰⁶ RD, STM, Palkkasäännöstelyviranomaisten arkisto, KA.

¹⁰⁷ Elinkustannusindeksi on kuluttajahintaindeksistä laskettu pitkän aikavälin mittari, jota käytetään kuvaamaan inflaatiota. STATFIN, [https://findikaattori.fi/fi/1#_ga=2.77211858.612755538.1537624779-2030039742.1522256440]. Luettu 22.9.2018.

¹⁰⁸ Valkonen 1987, 470; Mansner 1984, 109.

Valtion keinot selviytyä epävarmassa ja vakaudettomassa taloudellisessa tilanteessa olivat veronkorotukset sekä setelien lainaaminen ja lisääminen kiertoön, mikä ennestään kiihdytti inflaatiota. Valtion suhtautuminen palkankorotusvaatimukseen oli löyhää, mikä lisäsi inflaatiopaineita, mutta toisaalta turvasi yhteiskuntarauhaa estämällä laajemmat lakkoallot. Sotien aikana ja välittömästi sodan jälkeen valtion oli tehtävä epäedullisia talouspoliittisia ratkaisuja pyrkiessään normalisoimaan talouden tilaa ja estämään talousromahduksen.¹⁰⁹

Hinnat ja palkat olivat jatkuvassa nousussa, sillä kaikista elintarvikkeista ja käyttötavaroista oli puutetta. Palkat jäivät jälkeen rahan arvon laskiessa ja elinkustannusten noustessa. Jatkuvasti käytiin ”mustan pörssin kauppaa”, eli myytiin tavaroita kalliimmalla kuin niiden säännöstelyhinnat. Myös palkkoja maksettiin pimeästi, etteivät työntekijät olisi vaihtaneet työpaikkaa. Palkat riistäytyivät säännöstelyn piiristä syksyllä 1944 välirauhansopimuksen jälkeen. Tilannetta kuvaa, kuinka säännöstelyohjeiden mukaan teollisuuden palkat olisivat voineet kohota 75 prosenttia, mutta todellisuudessa ne kohosivat 2,5 kertaisesti. Nopeimmin kasvoivat naisten ja sekatyöntekijöiden palkat, mikä hetkellisesti kavensi palkkaeroja sukupuolten välillä. Toisaalta palkkaerot eri toimialojen välillä kasvoivat. Koko kevään ajan työmarkkinat olivat levottomat ja palkkojen korotuksia vaadittiin lakkoillen. Tyytymättömyys hintakehityksestä jälkeenjääneisiin palkkoihin oli yleistä koko Suomessa. Tammikuussa 1945 Valtioneuvosto antoi palkkapäätöksen, jolloin palkoissa siirryttiin täyteen kompensatioon palkoissa. Se merkitsi sitä, että palkat tarkistettiin vastaamaan nousseita hintoja elinkustannusindeksin mukaisesti. Täyttä 10 pisteen korotusta elinkustannusindeksissä, palkkaa piti nostaa sen mukaisesti. Keväällä annettiin vielä ylimääräinen 5 markan korotus palkkoihin, jotka eivät olleet nousseet tammikuun palkkapäätöksen mukaiseksi.¹¹⁰

STK:n johtaja Törnqvist esitti muistiossaan ajatuksiaan välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Hän kuvaa levottomuutta työmarkkinoilla ja syyttää SAK:n aloittaneen epäterveen kehityksen vaatimalla kaikille aloille 5 markan korotusta. Törnqvistin mukaan tällä oli ”turmiolliset” vaikutukset, hinnat kohosivat mustassa pörssissä, ja hän epäili myös, että SAK on hellittänyt otteensa työväestön liikehdinnässä. Hän esitti, että palkkavaatimuksilla on niukuuteen pohjautuvat syynsä mutta myös

¹⁰⁹ Mansner 1984, 116 – 117.

¹¹⁰ Bergholm 2005a, 39 – 40; Näreikkö & Takalo 1986, 209 – 210.

”... aivan luonteenomaisina määrätyt joukkopsykologiset syyt, jotka johtuvat sodanjälkeisajan mentaliteetista sekä nykyisestä poliittisesta mentaliteetista Suomessa. Havaittavissa on yleinen jännityksen laukeamien ja kuohunta, pyrkimys vapautua kaikista inhimillisistä toimintavapautta rajoittavista sota-ajan säännöksistä ja määräyksistä, kommunistisen maailmankuvan leviämiänen, ”sotasyyllisten” näkeminen ”kapitalisteissa” jotka nyt on pantava ”maksamaan” ... seurausta, että ote työntekijäjoukkoihin on arveluttavasti hellinnyt.”¹¹¹

Vaatturinalalla olivat palkat myös jääneet sodan vuoksi jälkeen hintakehityksestä ja mustan pörssin palkkoja maksettiin monissa liikkeissä vain, jotta työvoima saataisiin pidetyksi liikkeissä. Lisäksi työnantajat olivat paikoitellen hakeneet erillislupaa palkkojen korottamiseen pitääkseen työvoiman liikkeissään. Sodan jälkeen vaatturinala kärsi lisäksi huutavasta tekstiilien pulasta, käyttöön saatiin vain noin kolmannes siitä määrästä, mitä normaalisti. Kuitenkin vanhojen vaatteiden korjaaminen käyttökelpoisiksi ja yksityisten varastoimien kankaiden käyttöönotto työllisti alaa. Joillakin paikkakunnilla oli suuri puute työntekijöistä, ja huolta aiheutti myös vaatturiliikkeiden keskinäinen kilpailu osaavasta työvoimasta, mitä eivät yhteiset kokouksetkaan hillinneet.¹¹²

Vaatturit pääsivät sopimaan palkkojensa korotuksesta sen jälkeen, kun Kansanhuoltoministeriö¹¹³ oli antanut vaatturinalaa koskevan työpalkkoja ja hintoja koskevan päätöksensä, joka sisälsi viisi eri hintaluokkaa kattamaan valtakunnallisesti Suomen vaatturiliikkeet. Helsingissä oli voimassa sopimus vuodelta 1937, jossa hinnat määräytyivät kahteen luokkaan. Entisestään sekavat palkkakäytännöt tulivat entistä sekavimmiksi, minkä vuoksi uuden palkkasopimuksen saaminen alalle oli tarpeen. SVL:n Helsingin ammattiosasto 1¹¹⁴ sanoi irti vanhan työehto- ja palkkasopimuksen pari tuntia kestäneen keskustelun jälkeen. Kokouksessa päätettiin tarkistaa

¹¹¹ ”Palkkatilanteen viimeaikaisesta kehityksestä”, 2.5.1945 Törnqvistin muistion mukaan. Hinta- ja palkkasäännöstely, STK:n arkisto, ELKA.

¹¹² SVL r.y:n kertomus 1945, 5. SVL:n arkisto, TA; SVL:n os. nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 4.1.1944 ja 11.1.1944, ptk. SVL:n ao 1 arkisto, TA.

¹¹³ Kansanhuoltoministeriö päätti säännöstelyn aikana perustoimentuloon kuuluvien elintarvikkeiden ja tavaroiden hinnoista, siis myös vaatteiden hinnoista.

¹¹⁴ Käytän Helsingin ammattiosasto 1:stä lyhennelmää ”ammattiosasto 1”.

vanha sopimus ja sen jälkeen sitä voitaisiin esittää valtakunnalliseksi, koko maata käsittäväksi yleissopimukseksi vaatturin työssä.¹¹⁵

¹¹⁵ SVL r.y:n vuosikertomus 1944, 10 – 11.

4. VAATTURIT JA SAMAPALKKAISUUSPERIAATE

Vaatturit vaativat samapalkkaisuutta

Syyskuussa 1944 aloitettiin neuvottelut vaattureille erittäin tärkeän valtakunnallisen työehtoja ja palkkasopimuksen saamiseksi koko alalle. SVL:n Helsingin osasto 1 aloitteesta pyrittiin vaatturinalan palkat ja työehdot saada vastaamaan muuttunutta hintakehitystä. SVL:n liittotoimikunta teki asiasta pian esityksen työnantajajärjestölle, Vaatturiliikkeenharjoittajien keskusliitolle. Tarkoituksena oli saada aikaan ensimmäinen koko maata koskeva valtakunnallinen työehto- ja palkkasopimus ja siten yhtenäistää alan kovin sekavaa palkkatilannetta ja taata kaikille vaatturin työn tekijöille samanlainen palkkaus. Sekavien palkkausikäytäntöjen vuoksi tiedusteltiin palkkoja vaatturiliikkeiden työntekijöiltä eri puolelta Suomea. Tietojen perusteella katsottiin, että Helsingin vaatturien paikallisesti hyväksytty sopimus olisi hyvä lähtökohta, jota tarpeen mukaan korjattaisiin ja täydennettäisiin. SVL perusti toimikunnan nimekkäistä liiton asiantuntijoista ja pitkän linjan ammattiyhdistystoimijoista neuvottelemaan työnantajien kanssa uudesta sopimuksesta. Toimikuntaan nimettiin SVL:n puheenjohtaja Eino Lindroosin lisäksi liiton sihteeri Bruno Airola, varapuheenjohtaja Paavo Tuorilainen ja ammattiosasto 1 toimikunnan jäsenet vaatturit Johannes Koivistoinen ja Aukusti Salminen.¹¹⁶

Nimekkään neuvottelukunnan järjestäminen on osoitus siitä, kuinka tärkeänä palkkojen ja työehtojen yhtenäistämistä pidettiin. Työehtosopimuksen keskeisin tavoite oli saada aikaan kaikin puolin tasapuolinen palkka- ja työehtosopimus, jossa ei saisi olla merkitystä sukupuolella tai sillä, missä päin maata työtä tehtiin ja kuka tai mikä oli työnantaja. Työehtosopimuksen avulla kaikki työnantajat velvoitettaisiin siis yhtäläisten työehtojen ja palkkojen noudattamiseen.

Syksyn 1944 työehtosopimusneuvotteluissa keskeiseksi kiistakysymykseksi nousi ammattitaitoon perustuvien ryhmien aikapalkat ja uuden palkkaryhmän muodostaminen täysin oppineiden ammattitaitoisten ja oppilaiden ryhmien väliin. Vaatturinalalla käytettiin paljon aputyövoimaa, joita ei voinut tulkita täysoppineiksi, mutta ei oppilaiksikaan. Aputyövoiman aikapalkkojen määrittäminen niin, että työntekijät pysyisivät työpaikoillaan, oli hankala tehtävä.

¹¹⁶ SVL:n vuosikertomus 1944, 10 – 11; Näreikkö & Takalo 1986, 195; ”Vaatturien koko maata käsittävästä sopimuksesta neuvottelut aloitettu” Palkkatyöläinen 6.10.1944, 8.

Periaatteellisesti oli myös tärkeä kysymys samapalkkaisuudesta. Sama palkka samasta työstä –periaate oli neuvotteluissa myös ongelmallinen. Jos nainen pystyi tekemään työn itsenäisesti, ei ollut kiistaa siitä, että hän oli samassa palkkaryhmässä kuin ammattitaitoinen mieskin. Työnantajia hiersi se, että aputyöntekijöiden eli leikkaajien, pikkukappaleiden tekijöiden ja korjaajien, joista suurin osa oli naisia, palkkojen pitäisi olla alhaisemmat kuin ammattitaitoisien ryhmässä. Vaatureille taas tilanne, että naisille maksettaisiin huonompaa palkkaa, tuntui ”luonnottomalta”. Neuvotteluiden tuloksena marraskuun 29. päivänä 1944 hyväksyttiin kuitenkin lopulta kolme aikapalkkaryhmää, jotka perustuivat ammattitaitoon; täysoppineet, puolioppineet ja oppilaat. Samapalkkaperiaate sai kuitenkin kolauksen, sillä puolioppineiden ryhmässä palkkaus koski lähinnä naisia. Muissa palkkaryhmissä naisten ja miesten välille ei tehty eroa. Sopimuksen käyttöönotto lykkääntyi, sillä se piti vielä hyväksyttää palkkaneuvostossa, jossa sen käsittely lykkääntyi vuodenvaihteen yli.¹¹⁷ Työnantajapuolella ei siis näyttäisi olleen merkitystä pelkästään sukupuolenmukaisella palkkauksella, koska ammattitaitoisille naisille saman palkan maksaminen ei ollut suuri ongelma. Sen sijaan välipalkkaryhmän muodostaminen ja sen tärkeys olisi työnantajien näkökulmasta taloudellinen; halvempi palkkakulu tuo parempia säästöjä. Toisaalta, kyse saattoi olla ammattitaidon varjolla myös sukupuolten työn välille tehtävästä erosta, sillä suurin osa välipalkkaryhmässä työskentelevistä oli naisia. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan sukupuolta yksinään käytetty työnantajan taholta palkkaerojen perusteluna.

Valtakunnallinen vaatureiden työehto- ja palkkasopimus jäi avoimeksi vielä vuodenvaihteessa 1944 – 1945. Työnantajille oli tärkeää, että asiakkaalta perittävä hinta ei nouse yli säännöstellyn hinnan. Lopullinen sopimuksen hyväksyminen viivästyi. Liitto antoi painostustoimenpiteenä ammattiosastoilleen kehotuksen pyrkiä paikallisesti sopimaan palkkauksestaan, ja toivoi tämän vauhdittavan valtakunnallisen työehtosopimuksen läpisaamista. Helsingin vaaturien ammattiosasto 1 sai neuvoteltua paikallisesti sopimuksen, jossa sovittiin työntekijöille 20 prosentin palkankorotuksista sekä saman palkan miehille ja naisille täysin oppineiden ammattityöntekijöiden ryhmässä, 22,50 markkaa¹¹⁸. Täysin oppineiden ryhmään sisältyivät myös

¹¹⁷ ”Vaaturien maatakäsittävästä sopimuksesta neuvottelut jatkuvat”, Palkkatyöläinen 27.10.1944, 5.

¹¹⁸ Rahan arvo vuonna 1945 lasketaan nykyrahaksi kertoimella 0,1275, eli 22,50 mk/h palkka vastaisi nykyrahassa n. 2,87 €. Tilastokeskus, Rahanarvokerroin 1860 – 2016, [https://www.stat.fi/til/khi/2016/khi_2016_2017-01-13_tau_001.html], luettu 26.3.2018.

ne ryhmätyötä tekevät, jotka ovat työskennelleet ryhmässä vähintään neljän vuoden ajan. Myös Jyväskylässä saatiin aikaan samanlaiset sopimukset, ja esityksiä työnantajille tehtiin myös muualla Suomessa. Lahdessa, Turussa, Kuopiossa, Vaasassa ja Kotkassa käytiin neljä päivää kestäneet lakot. Paikallisosastojen toiminta tuotti tulosta, sillä neuvottelut valtakunnallisesta sopimuksesta aloitettiin uudestaan. Valtioneuvosto antoi neuvotteluiden aikana kuitenkin uuden palkkasäännöstelypäätöksen, joka muutti neuvotteluiden luonnetta. Aikaisemmin neuvottelut oli käyty minimipalkkojen sopimiseksi, mutta palkkasäännöstelypäätös edellytti sopimusta ohjepalkoista, eli keskimääräisistä palkoista.¹¹⁹ Palkkasäännöstelypäätöksellä pyrittiin siis tiukemmin hillitsemään palkkojen nousua ja siten vakauttamaan hintoja, ennemmin kuin suojelemaan työntekijöitä, mikä yleensä on minimipalkkojen asettamisen lähtökohta. Taloudellinen tilanne saneli palkkojen ehdot ja talouspolitiikkaan kohdistuvat toimet olivat valtionhallinnon taholta huomattavasti itsenäistä palkanmuodostusta rajaavia.

Kevään 1945 aikana SVL:n tavoitteena oli saada palkat vastaamaan hintakehitystä ja urakka- ja tuntipalkat vastaamaan paremmin toisiaan. Liiton johto halusi, että mahdollisimman paljon voitaisiin neuvotella paikallisesti ja kevään aikana neuvoteltu sopimus jäikin niin kutsutuksi puitesopimukseksi, johon paikkakuntakohtaisesti voitiin neuvotella muutoksia ja lisäyksiä. Kun valtakunnallinen työehto- ja palkkasopimus alkoi olla umpikujassa hintakiistan vuoksi, SVL:n linja oli, ettei ensimmäinen valtakunnallinen sopimus voi olla paras mahdollinen ja täysin tyydyttävä. Liiton kanta oli, että palkkaus pitää määritellä ammattitaidon ja työtehon perusteella, oli sitten kyseessä mies tai nainen. Tärkeintä oli saada valtakunnallinen sopimus, jota pikkuhiljaa ja vähän kerrallaan voitaisiin neuvotella paremmaksi. SVL oli linjassaan huomattavasti pragmaattisempi kuin sen ammattiosasto 1, Helsingin vaatturit. Tästä antaa myös kuvan liiton sihteeri Bruno Airolan puhe ammattiosasto 1 kokouksessa 13.3.1945, jossa käsiteltiin työehtosopimusneuvotteluita.¹²⁰ Kansan lehdessä Airola selosti palkkakysymystä kuitenkin liiton yhteisenä tavoitteena: tärkeä seikka oli naisten ja miesten välisen palkkaeron poistaminen, ratkaisevana tekijänä tulee pitää vain ja ainoastaan ammattitaito.¹²¹ Miksi juuri Helsingin vaatturit näyttivät olleen aktiivisimpia ajamaan samapalkkaisuutta ja miksi SVL:n

¹¹⁹ SVL r.y.:n vuosikertomus 1945, 5 – 6.

¹²⁰ Näreikkö & Takalo 1986, 231; SVL:n os. nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 13.3.1945 ptk. SVL:n arkisto, TA.

¹²¹ ”Suomen Vaatetustyöntekijäin liitto elää voimakkaan kasvun aikaa”, Kansan Lehti 23.1.1945.

kohdalla näytti, että samapalkkaisuus ei olisi niin tärkeää kuin valtakunnallisen työehtosopimuksen saaminen vaatturinalalle?

Yksi selitys SVL:n toimintaan voi olla strateginen lähestyminen; pikkuhiljaa tavoitellen saataisiin mahdollisesti lopulta paremmat työehdot neuvoteltua mahdollisesti myös muille liiton aloille, kun liittotasoisista työehtosopimuksia tavoiteltiin. Työehtosopiminen ei ollut itsestään selvää tai vakiintunutta työmarkkinatoimintaa, eikä liikoja vaatimalla nähty työehtosopimisen etenemismahdollisuutta. Tammikuun kihlauksena tunnetusta tapauksesta, jossa työnantajat ja työntekijät tunnustivat toisensa mahdolliseksi neuvottelukumppaniksi ja ylipäätään hyväksyivät toistensa olemassaolon, oli tapahtunut muutamaa vuotta aiemmin, vuonna 1942.

Helsingin vaatturit vauhdittavat sopimuksen syntymistä

Ammattiosasto 1 vaatturit hylkäsivät helmikuussa pidetyssä toimikunnan kokouksessa ehdotuksen ”maatakäsittäväksi” vaatturialan sopimukseksi. Sopimusta arvosteltiin siitä, että se oli jäänyt jälkeen hintakehityksestä, palkkoja pitäisi tarkistaa ajanmukaisiksi. Tyytymättömyyttä aiheutti myös se, että korotukset koskivat vain tuntipalkkoja, eikä urakkapalkkoihin oltaisi saatu korotuksia lainkaan. 13.2.1945 kokous päätti lähteä neuvottelemaan 20 prosentin palkankorotuksista vähimmäisurakka- ja aikapalkkoihin. Ammattiosasto 1 otti liiton kehotuksen paikallisesta sopimisesta vastaan. Seuraavassa kokouksessa toimikunta valtuutti edustajat Vaatturiliikkeenharjoittajien Keskusliiton Helsingin paikallisyhdistyksen Vaatturikerhon kanssa. Vaatturikerho oli halukas sopimaan palkoista, koska edellinen sopimus oli irtisanottu. Vaatturikerho kuitenkin ilmaisi toiveensa neuvotteluiden käymisestä liittotasolla valtakunnallisen sopimuksen aikaansaamiseksi. Uuteen sopimukseen ammattiosasto 1 vaati määräystä samapalkkaisuudesta naisten ja miesten välillä sekä korotusten voimaantuloa 1.4.1945 alkaen.¹²² Vaikutti siltä, että samapalkkaisuusvaatimus oli tiukin juuri Helsingin vaattureiden ammattiosasto 1 keskuudessa. Ammattiosasto vaati paikalliseen sopimukseensa selventävää määräystä tasa-arvoisesta palkkauksesta naisten ja miesten välillä. Helsingin vaattureilla oli selvä etu muihin vaattetustyöläisiin nähden; Helsinki oli iso kaupunki maaseutuun verrattuna ja vaatteille oli kysyntää ja työhuoneita useampia, joten vaatimusten esittäminen oli mahdol-

¹²² SVL:n os. nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 13.2.1945 ja 5.3.1945 ptk. SVL: ao 1:n arkisto, TA.

lista. Vaattureiden tilanne maaseudulla poikkesi paljon pääkaupungin tilanteesta, jossa erillisiä työhuoneita, jossa työnantaja tai työnjohtaja valvoi työtä, ei juuri ollut.

Ammattiosasto 1 toimikunnan seuraava kokouksessa 13.3. selvitettiin neuvotteluiden kulkua, joita käytiin siis Helsingin paikallisosastojen työnantajien kanssa. Kokouksessa oli läsnä yli 100 vaatturia ja puheenvuoroja käytettiin yli 40 kertaa, mistä voi päätellä, että palkka- ja työehtosopimustilanne herätti kiinnostusta jäsenten keskuudessa. Työnantajat olivat myönteisiä sille, että ammattitaitoisille vaattureille maksettaisiin sama palkka sukupuolesta riippumatta. Ammattilaisten palkka oli sovittu 22,50 markkaan tunnissa. Korjaajille ja oppilaille maksettaisiin 16 markkaan tunnissa. Työnantajat halusivat mukaan kuitenkin vielä kolmannen palkkaryhmän. Työnantajat eivät olleet valmiita maksamaan täyttä palkkaa ryhmätyötä tekeville, jotka siis yleensä olivat naisia. Kokous ei työnantajan ehdotuksia hyväksynyt, vaikka SVL:n sihteeri Airola kompromissihakuisesti ehdottikin, että kolmanteen palkkaryhmään suostuttaisiin sillä ehdolla, että kolmas palkkaryhmä koskisi niitä työntekijöitä, jotka eivät osaa itsenäisesti tehdä vaatekappaletta valmiiksi. Toimitetussa äänestyksessä äänin 134 puolesta ja 43 ääntä vastaan, toimikunta hylkäsi työnantajien ehdotuksen kolmannelta palkkaryhmästä ja lisättiin vielä päätös uhkavaatimuksesta työnantajille; työt lopetettaisiin 1.4. alkaen, jos vaatimukseen ei suostuta.¹²³ Kokouksessa tulee selkeästi esille, kuinka SVL:n sihteeri Airola on valmis kompromisseihin kolmannen välipalkkaryhmän kohdalla. Siitä voidaan päätellä, että mitä pidempään valtakunnallisen työehto- ja palkkasopimuksen saaminen alalle kesti, sitä joustavammin työnantajien ehdotuksille liiton kanta taipui. Samapalkkaperiaate vaaturintyössä ei ollut niin merkittävä liitolle kuin mitä se oli sen suurimmalle ammattiosastolle, Helsingin ammattiosasto 1:n vaattureille. Naisten palkkatasosta voitiin liiton mukaan joustaa, kunhan vain valtakunnallinen työehtosopimus saataisiin voimaan. Olihan SVL:n piirissä monta muutakin sopimusalaa, jossa samapalkkaisuus ei ollut ollut ajankohtainen. Näin ajatellen liiton strategia oli hyödyttää mahdollisimman montaa pienemmän joukon kustannuksella.

Anu Suoranta on havainnut tutkimuksessaan naisten matalapalkka-alan syntymisessä tekstiiliteollisuudessa ristiriidan ammattitaidon käsitteessä. Ammatin käsite on vahvasti sukupuolisesti määräytynyt. Jako ammattitaidottomiin ja ammattitaitoisin perustui useilla aloilla yksinker-

¹²³ SVL:n os. nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 13.3.1945 ptk. SVL:n ao 1:n arkisto, TA.

taisesti sukupuoleen tai siihen liittyviin oletuksiin. Ammattitaidon määrittely on yksi työelämän vallankäytön väline, eikä ei kerro ammattitaidosta sinänsä.¹²⁴ Vaattureiden työssä kolmas palkkaryhmä koski tosiasiallisesti käytännössä naisten alemman palkkaluokan syntymistä. Toisaalta oli perusteltua maksaa vähemmän palkkaa vähemmän ammattitaitoisille ja säilyttää ammattitaitoisten arvostus palkassa. Ammattitaito ei ryhmätyötä tekevillä ollut täysin oppineen tasolla; ryhmätyössä tehtiin yhtä osaa vaatteesta, mutta ammattitaitoa ei ollut tehdä kokonaista vaatekappaletta itsenäisesti. Voi myös olla, että ammattitaitoluokittelun avulla haluttiin kiertää samapalkkaisuutta sukupuolten välillä, sillä usein juuri naiset tekivät ryhmätyötä. Samalla olisi siis ollut mahdollista pyrkimys ammattitaitoisten säilyttämisessä ylläpitämällä korkeampaa palkkaa itsenäisesti työtä tekevien taholta. Työnantajille varmastikin perimmäinen syy oli palkkakulujen pitäminen kurissa, kun osalle työntekijöistä mahdollistettiin alhaisemman palkan maksaminen. Työnantajille oli tärkeää, ettei vaateen asiakkaalta perittävä hinta noussut liikaa, sillä se olisi vaikuttanut asiakkaan ostopäätökseen.

Jatkoneuvotteluissa työnantajat eivät luopuneet kolmannen palkkaryhmän tavoittelusta työehto- ja palkkasopimukseen. Työnantajat perustelivat vaatimustaan sillä, että naisille ei voinut maksaa samantasoista palkkaa kuin miehille, koska naisilla oli heikompi työteho. Sovittelijana neuvotteluissa toiminut pankinjohtaja Juho Hämäläinen antoi esimerkin leipomoalalta, jossa miehille samasta työstä maksetaan 5000 markkaa kuukaudessa ja naiset saavat samasta työstä 3800 markkaa kuukaudessa ja päätti perustelunsa: samaa työtä naiset ja miehet tekevät leipomoissakin. Neuvotteluissa katsottiin tarpeelliseksi määritellä sopimukseen, mitä ryhmätyö tarkalleen tarkoitti, jotta epäselvyyksiltä vältyttäisiin eikä asiasta jäisi tulkinnanvaraisuutta. Ryhmätyöksi määriteltiin, että se tarkoittaa kolmea tai useampaa tekijää, jotka samanaikaisesti tekevät yhtä kappaletta. Lisäksi määriteltiin, että neljä vuotta ryhmässä työskennelleet katsotaan jo ammattitaitoisiksi ja ovat siten oikeutettuja samaan palkkaan kuin itsenäisesti työskentelevät.¹²⁵ Vaatturit siis saivat läpi samapalkkaisuusperiaatteen neuvotteluissa, sillä ryhmätyö määriteltiin sopimukseen ammattitaitoon perustuvaksi, ei sukupuoleen, ja tämän periaatteen vahvistivat myös alan työnantajat hyväksymällä yhteiset palkkanormit.

¹²⁴ Suoranta 2009, 269. Suorannan tutkimuksen kohteena on ollut kutomateollisuuden alan työaika- ja palkka-aineisto, Littoisten verkatehtaan työntekijöiden työaika- ja palkkalomakkeista koottu aineisto.

¹²⁵ SVL:n osasto nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 24.3.1945 ptk. SVL:n ao 1:n arkisto, TA.

Sopimus ei ollut kuitenkaan kaikkien mieleen. Jo seuraavassa ammattiosasto 1:n kokouksessa arvosteltiin sopimusta ja varsinkin osaston toimikuntaa siitä, ettei se ollut hoitanut palkka-asiaa sovittuun mukaisesti, koska kolmanteen palkkaryhmään oli suostuttu.¹²⁶ Kuitenkin sopimukseen oli saatu kirjattua se periaate, että palkka maksettiin ammattitaidon mukaan, palkan perustana ei ollut sukupuoli sinänsä. Vaikka samapalkkaisuusperiaate sopimuksessa ei ollut niin tasa-arvoinen kolmannen palkkaryhmän hyväksymisen vuoksi, se oli kuitenkin kummankin puolen tunnustettu ja nyt myös kirjattu alan työehto- ja palkkasopimukseen; ammattitaitoisille naisille ja miehille vaatturin tilaustyössä maksettaisiin sama palkka aika ja urakkatyössä. Tämä periaate kuitenkin kumottiin kesäkuussa, kun hinta- ja palkkaneuvoston palkkasäännöstelypäätöksen mukaan palkat piti neuvotella uudelleen säännöstelyohjeiden mukaisesti.

Suomen Vaatetustyöntekijöiden liitto oli antanut kevään 1945 ajan osastoilleen velvoitteen neuvotella paikallisesti sopimuksistaan. Muutkin osastot kuin Helsingin vaatturit saivat neuvoteltua palkkojaan paremmiksi. Verrattuna 1939 hintoihin, palkat nousivat noin 100 – 112 prosenttia paikallisesti sovituisissa sopimuksissa. Palkankorotusvaatimukset olivat maltillisia, koska hintasäännöstelyn mukaista asiakkaalta perittävää tuotteen hintaa ei ollut lupa korottaa ilman siihen erikseen hintajaoston antamaa lupaa. Kansanhuoltoministeriöön oli lähetetty anomus hinnankorotusta varten.¹²⁷ Hinnankorotus tarvittiin säännöstelyyn tarvikkeeseen, jotta vastaavasti voitaisiin myös palkkoja korottaa.

Palkkapäätöksen vaikutus vaattureille

Vaikka kesäkuun 19. päivä 1945 annetun palkkasäännöstelypäätöksen¹²⁸ vaikutus monella muulla alalla vaikutti naisten ja miesten palkkaerojen kaventumiseen, vaatturinalalla jouduttiin sen vaikutuksesta samapalkkaisuusperiaate kumoamaan. Katkeruutta aiheutti vaattureille erityisesti se, että palkkasäännöstelyviranomaiset tulkitsivat päätöstä niin, että tuntipalkkojen mukainen ero oli huomioitava myös urakkapalkoissa. Palkkasäännöstelypäätös siis kumosi samapalkkaisuusperiaatteen, jonka työnantajat ja -tekijät olivat yhdessä saaneet kirjattua sopimukseen; ammattitaidon mukaan maksettava palkka piti sovittaa nyt myös sukupuolen mu-

¹²⁶ SVL:n osasto nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 10.4.1945 ptk. SVL:n ao 1:n arkisto, TA.

¹²⁷ SVL ry:n kertomus 1945, 6 – 7. SVL:n arkisto, TA.

¹²⁸ Palkkasäännöstelypäätöksen 19.6.1945 ohjepalkat, ks. Liite 2.

kaan. Säännöstelypäätöksen ohjepalkkoja ei tulisi enää hyväksymään, minkäänlaista joustovaraa keskinäiseen sopimiseen löytynyt. Sopimukset oli neuvoteltava uudelleen palkkasäännöstelypäätöksen mukaisia ohjepalkkoja noudattaen.

Uuteen sopimukseen päästiin 25.6.1945. Valtakunnallisen työehto- ja palkkasopimuksen pohjana oli sekä Helsingin vaattureiden, ammattiosasto 1:n sopimus sekä tietysti palkkasäännöstelyn mukaiset ohjepalkat. Sopimuksen mukaan vaaturintyö luokiteltaisiin joko palkkaryhmään 3 tai 4. Työnantajat ja SVL olivat kummatkin katsoneet vaaturintyön kuuluvan jompaankumpaan palkkaryhmään. Sopimuksen mukaisesti kolmannen palkkaryhmän I paikkakuntakalleusluokan mukainen palkka olisi miehillä 31, naisilla 27 ja puolioppineiden ryhmässä 24 markkaa. Vaikka naisten ja miesten palkka nousisi kummallakin, erityisesti Helsingin vaattureiden ammattiosasto 1 ei sulattanut uusia palkkaryhmäjakoja. Ylimääräinen ammattiosaston kuukausikokous pidettiin 26.6.1945, jossa käytiin läpi valtioneuvoston päätöksen mukaisia uusia palkkoja. Ammattiosaston kokous oli sitä mieltä, että uusittu sopimus oli jätetty hyväksyttäväksi ilman heidän suostumustaan. Sopimus olisi vastoin heidän aiemmin solmittua sopimustaan ja huonontaisi ”sopimus pohjaa”. Yksimielisesti ehdotettiin, että vaaturin tilattu työ on vaikea ja vaativa ammatti, johon on pitkät oppiajat ja palkat oli nostettava 4. eli korkeimpaan palkkaryhmään. Myös alalla täysinoppineet naispuoliset työntekijät oli rinnastettava palkkauksessa miestyöntekijöihin, sillä ”... koska ovat naiset olleet aina tasavertaisia miesten kanssa.” Sovellettava voimassa ollut työehtosopimuskin takasi naisille saman palkan kuin miehille. Kokous ei voinut hyväksyä huononnettuja palkkoja ja SVL:n liittotoimikuntaa vaadittiin peruuttamaan uusittu sopimus. Kirjelmä lähetettiin liiton toimistolle ja palkkaneuvostolle.¹²⁹ Toistamiseen ammattiosasto 1 asettuu vastateloin liiton sovittua sopimusta ja tärkeänä argumenttina käytetään samapalkkaisuudesta luopumista, mitä ammattiosasto 1 ei voinut hyväksyä.

Myös Turussa ammattiosastot olivat lähentyneet säännöstelypäätöksen jälkeen kirjeitse suoraan hinta- ja palkkaneuvostoa. Liitto vastasi Turun osastoille, joissa ei jää epäselväksi, miten liitto suhtautui omatoimiseen kirjelmöintiin ohi liiton. Liiton toimikunta tuomitsi jyrkin sanoin Turun ammattiosastojen toiminnan: ” ...tapaukset, joissa liitoon paikalliset osastot esiin-

¹²⁹ SVL r.y:n toimikunnan kokous 29.6.1945 ptk. SVL:n arkisto, TA.; SVL r.y:n kirjeenvaihto 1945, SVL r.y:n arkisto, TA.

tyvät hallintovirastoissa esityksillään olisi kaiken yhteistoiminnan ja järjestöperiaatteiden mukaisesti lähetettävä liiton välityksellä, ettei tulisi virheellisiä perusteluja eikä pyrittäisi samalla ulospäin osoittamaan, että liiton hallinto on epäluotettava laitos järjestöelämässä, kuten kirjeestänne pääsee käsitykseen.” Toimikunnan kirjeessä paheksutaan lisäksi sitä, että aloite palkkasäännöstelyohjeiden toisenlaiseen tulkintaan olisi alun perin pitänyt lähettää kootusti liitolta eikä ammattiosastoilta ja todetaan, että vahinko on jo ikävä kyllä päässyt tapahtumaan.¹³⁰ Kirjeenvaihdosta voi osoittaa, että osastojen ja liiton välillä palkkasäännöstelypäättöksen tuomat uudet määräykset aiheuttivat epäluottamusta. Ristiriitaa aiheutti sekin, että liiton puolelta sopiminen oli kevään aikana vahvistunut kompromissihakuisemmaksi, eikä ammattiosasto enää luottanut liiton toimivan asiansa parhaaksi. Lisäksi liiton apuun suhtautuminen mahdollisesti muuttui; alun perin liitto oli toivonut paikallisen sopimisen vauhdittavan valtakunnallista sopimusta, mutta nyt se suitsikin ammattiosastojaan, kun oli saatu valtakunnallinen sopimus aikaan.

Palkkasäännöstelypäättös kesäkuussa 1945 muodosti SVL:n piirissä muillekin aloille ensimmäisiä koko maata käsittäviä sopimuksia, muun muassa lakki- ja pukuteollisuudessa. Palkkasäännöstelypäättös toimi siis katalyyttinä neuvottelukulttuurin muutoksessa.¹³¹ Liiton ja ammattiosastojen välistä kitkaa aiheutti se, että palkka- ja työehtosopiminen oli siirtymässä osastoilta ja paikkakuntaehtaisesta sopimisesta valtakunnalliselle tasolle liittojen välille. Tämä toimintatapa oli selkeä muutos totuttuun, ja liiton tärkeimpänä tehtävänä oli saada sopimukset valtakunnallisiksi.

Valtakunnallinen vaatturinalan sopimus hyväksyttiin hinta- ja palkkaneuvostossa 4.7.1945 sellaisenaan, eikä ammattiosasto 1:n kirjelmällä palkkaluokan nostamisesta 4. kalleusryhmään ja vaatimuksesta naisten palkkojen nostamisesta samalle tasolle miesten palkkojen kanssa katsottu olevan aihetta toimenpiteisiin. Ammattiosastolla oli edustaja myös palkkaneuvoston kokouksessa, mutta palkkaneuvosto päätti olla ottamatta edustajien selityksiä kuuleviin korviinsa.¹³² Uusi työehtosopimus määräsi palkkojen lisäksi myös muista työehdoista: työhönnotosta ja työstä erottamisesta, ylitöistä, sairausajan palkasta ja vuosilomista. Sopimuksen

¹³⁰ SVL r.y:n kirjeenvaihto 1945, SVL r.y:n arkisto, TA.

¹³¹ Näreikkö & Takalo 1986, 231 – 232.

¹³² Hinta- ja palkkaneuvoston kokous 4.7.1945 ptk. Palkkasäännöstelyviranomaisten arkisto, KA.

mukaan vaatturit olivat palkkaryhmässä 4. Paikkakuntakalleusryhmiä oli neljä. Koko maaseutu oli omana ryhmänään, Helsinki liitosalueena erikseen, muut kaupungit ominaan ja suurimmat kauppalat yhtenä.¹³³ Hintaja palkkaneuvosto tulkitsi siis vaatturien sopimuksen kohdalla, että palkkasäännöstelypäätöksen erityistilanteissa palkoissa huomioonotettavaan vakiintunutta alan käytäntöä ei voitu soveltaa samapalkkaisuuden kohdalla.

Seuraavassa kokouksessa syyskuussa SVL:n sihteeri Bruno Airola paimensi ammattiosastoa sen itsenäisistä toimista; Valtioneuvoston antamat ohjeet olivat myös ammattiosastoa sitovia, vaikka mielipide eroaisikin säännöstelypäätöksen mukaisista palkoista. Tästedes palkoista tulnaisiin sopimaan ainoastaan liittotasolla.¹³⁴ Ammattiosasto 1:n lisäksi liiton muissakin osastoissa ilmeni tyytymättömyyttä vaatturinalan sopimukseen. Jyväskylässä vaatturit aloittivat lakon elokuussa, koska paikkakuntakalleusryhmän mukaan jyväskyläläisten vaatturien palkka aleni huomattavasti. Inflaation jatkuvasti syödessä palkan arvoa, sopimukset oltiin sanomassa irti heti vuoden 1946 alussa. Markkamääräisistä palkankorotuksista ei ollut mitään hyötyä, kun hinnat inflaation vauhdittamina kohosivat.¹³⁵ Liittotason paimentamisesta huolimatta ammattiosasto 1 jatkoi itsenäisesti palkka-asioidensa hoitamista jatkossakin.

Toinen mahdollisuus samapalkkaisuusperiaatteeseen

Samapalkkaisuusperiaatteen kumoutuminen jäi karvaaksi pettymykseksi vaattureille. Urakka-palkkoihin oltiin erityisen tyytymättömiä, sillä ne eivät vastanneet suhteessa aikapalkkoja. Osastojen yhteisestä ehdotuksesta SVL:n liittotoimikunta teki päätöksen irtisanoa työehtoja palkkasopimuksen vaatturinalalla. Helmikuussa 1946 esitettiin luonnos sopimukseksi, jossa luovutnaisiin kappaletyön mukaan hinnoitellusta palkkausperusteesta. Uudet hinnat määriteltiin 300 prosentilla korotettuina ja samalla aikapalkat nostettaviksi palkkasäännöstelypäätöksen korkeimman kalleusryhmän alarajaan. Neuvottelut etenivät kitsaasti, joten SVL päätti suorittaa äänestyksen osastoissa, pitäisikö jättää uhkavaatimus työnantajille, jotta asia saataisiin etenemään. Neuvottelut eivät uhkavaatimuksesta huolimatta edenneet toivotusti SVL:n puolelta ja he päättivät lakon aloittamisesta, mikäli sopimusta uusista palkoista ei synny. Vasta toukokuussa uusista palkoista tehtiin sopimus, jossa palkkoja korotettiin 20 prosenttia ver-

¹³³ ”Vaattureille työehtosopimus”, Palkkatyöläinen 13.7.1945.

¹³⁴ SVL:n os. nro 1 r.y:n toimikunnan kokous 11.9.1945, ptk ja 8.10.1945, ptk. SVL:n ao 1:n arkisto, TA.

¹³⁵ SVL:n vuosikertomus 1946, 3 – 5.

rattuna vuoden 1939 palkkoihin. Liitossa sopimusta moitittiin kuitenkin ”laihaksi” saavutukseksi.¹³⁶

Tammikuussa 1946 hinta- ja palkkaneuvosto järjesti yhteisen neuvottelukokouksen työntekijäpuolen ammattiliittojen edustajille. Liiton lausunto kokouksessa alan tilanteesta tuo myös esille samapalkkaisuusperiaatteen kumoutumisen aiheuttamasta pettymyksestä. Lausunnossa vaaditaan, että palkkojen indeksisidonnaisuus on palautettava ja pidettävä ne indeksiin sidottuina, kunnes vuoden 1939 reaalin elintaso on saavutettu. Lisäksi lausunnossa mainitaan, että alalla naistyöntekijät saavat epäoikeudenmukaisesti 20 prosenttia huonompaa palkkaa kuin miehet, vaikka ovat taidossa keskimääräisesti yhtä hyviä kuin miehet. Lausunnossa tuodaan esille myös samapalkkaisuuden tärkein perustelu vaattureiden näkökulmasta; asiakas ei saa naisen tekemää työtä yhtään sen halvemmalla kuin miehenkään tekemää. Lausunnon mukaan liitto pelkää, että tällainen palkkaero ”karkoittaa” naistyöntekijät pois liikkeistä kotityöntekijöiksi.¹³⁷

Uusi säännöstelypäätös lokakuussa 1947 antoi oikeudet sopia urakkatyössä naisille ja miehille saman palkan. Tämä oli ollut vaattureillakin tavoitteena aina kesäkuun 1945 palkkapäätöksen jälkeen. Uuden säännöstelypäätöksen tarve oli ilmeinen, sillä työmarkkinoilla levottomuus oli lisääntynyt ja yleislakon uhka lähellä. Useat lakot levisivät läpi Suomen. Inflaatio jatkoi kasvuaan, ja monet alat olivat jääneet palkkakuoppaan. Uusi palkkapäätös toi kaikille aloille yleiskorotuksen ja antoi työmarkkinajärjestöjen ja hinta- ja palkkaneuvoston korjata kuoppiin jääneiden palkkojen korotuksista. Hetkellisesti naisten ja miesten välinen palkkaero kaventui, mutta tasa-arvo ei parantunut, sillä korotukset olivat määrällisesti suuremmat miehille kuin naisille. Aikapalkkataulukot säilyivät edelleen erillisinä naisille ja miehille.¹³⁸ Uusi palkkasäännöstelypäätös, joka oli annettu työntekijöiden rauhoittamiseksi, antoi vaattureille uuden mahdollisuuden samapalkkaisuusperiaatteen saamiseksi takaisin työehtosopimuksiin.

Samapalkkaisuusperiaatteen kumoutumista käsiteltiin vaattureiden piirissä pitkään vuoden 1945 jälkeenkin. Asia oli käsiteltävänä niin vuoden 1947 SVL:n edustajakokouksessa, kuin

¹³⁶ SVL ry:n vuosikertomus 1946, 5;SVL:n os. nro 1 r.y:ntoimikunnan kokous 11.2., 12.2, 9.4., ja 13.5.1946, ptk. SVL:n ao. 1:n arkisto, TA.

¹³⁷ Yhteenveto hinta- ja palkkaneuvoston kokouksesta ammattiliitoille 14.1.1946, Hinta- ja palkkasäännöstelykansio 257, STK:n arkisto, ELKA.

¹³⁸ Bergholm 2005a, 164 – 165.

erillisessä vaattureiden yhteiskokouksessa lokakuussa 1947. Naisten aikapalkojen saaminen samalle tasolle miesten palkkojen kanssa oli yksi tärkeimmistä yhteiskokouksen teemoista. Edustajakokouksessa Johannes Koivistoinen esitti mielipiteitään vuoden 1945 palkkasäännöstelypäätöksen aiheuttamista ongelmista. Hänen mukaansa palkkasäännöstelypäätös on muodostunut ”kahleeksi, josta on päästävä mahdollisimman pian eroon”. Lisäksi hän toi esille, että liiton piirissä oltu yksimielisiä samapalkkaisuuden suhteen. Kun palkkapäätöstä vuoden 1946 aikana pyrittiin korjaamaan, olivat eri osastot vielä olleet samapalkkaisuuden saamisen kannalla, mutta neuvottelukokouksessa peräydyttiin asiasta kautta linjan. Hän toivoi, että eriarvoinen palkkaus tultaisiin tulevaisuudessa neuvotteluissa korjaamaan.¹³⁹ Lieneekö syynä perääntymiseen ollut tilanne, että kesän 1945 palkkasäännöstelypäätöstä ei katsottu voivan lähteä enää moittimaan, vaan todettu tilanteen olevan toistaiseksi muuttamaton.

Ammattiosasto 1:n vaatturit olivat sitä mieltä elokuun 1947 lopulla, että viralliset palkat ovat jääneet auttamattomasti jälkeen yleisestä hintatasosta, erityisesti urakkapalkat olivat jäljessä hintakehityksessä. Jälleen oli ilmennyt, että jotkin pikkuliikkeet olivat maksaneet ”mustan pörssin” palkkoja ohi säännöstelyohjeiden. Palkkojen korotusta päätettiin lähteä taas kiireesti ajamaan eteenpäin. Lokakuussa J. Koivistoinen selosti palkka-asian tilannetta ammattiosaston toimikunnan kokouksessa, esitys oli jo toimitettu työnantajille. Uuden palkkaohjelmän mukainen I kalleusryhmän miehen tuntipalkka oli 49,25 markkaa tunnilta, urakkapalkkoihin esitettiin 550 prosentin korotusta vuoden 1939 hintoihin nähden. Kokouksessa päätettiin esittää saman aikapalkan maksamista myös naisille. Työnantajien ehtona palkkojen korotuksille oli hintojen korotusluvan saaminen. Kun neuvottelut eivät edenneet odotetusti, tiedusteltiin jälleen uhkavaatimuksen jättämisen mahdollisuutta osastoilta. Ammattiosasto 1 oli valmis jatkamaan painostusta vaikka lakkoon saakka, lisäksi ainoastaan Turun osasto 6 oli mukana ”kovan luokan” painostuskeinojen käyttämisessä. Palkka-asia piti osaston mukaan saada pian ratkaistuksi, joten nimitettiin lähetystö hinta- ja palkkaneuvostoon vauhdittamaan päätöstä. Myös SAK:n taholta oli luvattu edistää uuden sopimuksen syntymistä. Päätöksen vahvistaminen venyi vuoden 1948 puolelle, koska työnantajat jatkoivat ”vastahangoittelua” vielä hinta- ja palkkaneuvoston päätöksenkin jälkeen. Uuden sopimuksen muoto oli soveltamissopimus, joka liitettiin aikaisempaan työehto- ja palkkasopimukseen liitteeksi. Uuden sopimuksen hin-

¹³⁹ SVL ry:n II edustajakokous 1947, 186 – 187. SVL:n arkisto, TA.

nat määrittivät täysoppineen miehen palkaksi vaatturin tilatussa työssä 51,75 markkaa ja naiselle 45 markkaa tunnilta. Puolioppineiden miesten ohjepalkka oli 46,25 markkaa tunnilta ja naisilla samassa ryhmässä 41 markkaa. Urakkapalkkoihin korotusta saatiin 500 prosenttia, haettu korotus oli 550 prosenttia vuoden 1939 hintoihin. Sopimuksen mukaan palkat tuli maksaa taannehtivasti marraskuun alusta 1947 alkaen, joten työnantajien harjoittama viivästystaktiikka siten kostautui. Taannehtivien palkkojen maksaminen aiheutti monessa vaatturiliik-
keessä ylitsepääsemättömiä taloudellisia ongelmia. Kuoppakorotuksiin vaatturinalalla oltiin ilmeisesti sen verran tyytyväisiä, että uusia palkkaliikkeitä ei seuraavana vuonna ilmennyt.¹⁴⁰

Vuoden 1948 työehtosopimuksessa vaatturinalalla oli siis vakiintunut palkkapäätöksen mukainen sukupuolisidonnainen palkkarakenne. Naispalkkojen suhde miesten palkkoihin oli uudessa sopimuksessa täysoppineiden palkkaluokassa noin 87 prosenttia, ja puolioppineiden palkkaluokassa noin 89 prosenttia.¹⁴¹ Vertailun vuoksi kesäkuun 1945 palkkasäännöstelypäätöksen mukaiset naisten ohjepalkat olivat miesten ohjepalkoista 84 – 93 prosenttia¹⁴². Uusi vaattureiden palkkasopimus noudatteli siten samaa linjaa kuin vuoden 1945 säännöstelypäätöskin.

¹⁴⁰ SVL:n os. nro 1 r.y:n toimikunnan kokoukset 25.8., 26.8., 7.10., 10.11., 11.11., 20.11., 8.12., ja 9.12.1947, ptk. SVL:n ao 1:n arkisto, TA; SVL r.y:n kertomus vuodelta 1947, 7; SVL r.y:n kertomus vuodelta 1948, 5 – 6.

¹⁴¹ Ks. Liite 3, ”Naisten palkat miesten palkoista prosentteina”.

¹⁴² Ks. Liite 2, ”Palkkasäännöstelypäätöksen ohjepalkat”.

5. KOLMIKANNAN ERIMIELINEN PALKKAPOLITIikka

Sukupuolittunut palkkapolitiikka

Vaatturinalan samapalkkaisuusvaatimus ei ollut vailla perustetta. Sama palkka samasta työstä oli ollut työväenliikkeen ohjelmassa jo 1900-luvun alussa. Ompelijattarien ja räätälien yhdistyessä yhteiseen liittoon, samapalkkaisuusperiaate oli liiton tavoitteissa mukana. 1940-luvulla keskustelu painottui siihen, mikä olisi naisille sopiva palkkataso ja toisaalta haluttiin suojella perheitä ylläpitämällä perhepalkkaa, jossa mies perheen pääasiallisena elättäjänä tuli ansaita enemmän. Nuoret ja naimattomat saivat tyytyä pienempää palkkaan, sillä heillä ei ollut huoltovollisuutta.

Sosiaalipoliittinen näkökulma kietoutui palkkapolitiikkaan kiinteästi. Perhepalkka nähtiin eräänlaisena sosiaalisena avustuksena, jonka mukaan palkan lisäksi maksettiin ”lapsilisää”. Myös verotuksessa perheellisiä suosittiin, mikä katsottiin osaksi sosiaalista palkkapolitiikkaa. Samapalkkaisuusperiaatteeseen verrattuna perhepalkka oli kokonaisvaltaisempi tukipaketti perheiden toimeentulon turvaamiseksi. Perhepalkkajärjestelmässä puhututti se, että naisetkin saattoivat olla yksin perheensä pääasiallisia elättäjiä, joten se ei ollut kovin joustava järjestelmä. STK oli myös perhepalkan kannalla, ja myönsi, että myös leskillä ja eronneilla oli siihen oikeus. STK kannatti perhepalkkaa, sillä kokonaisuutena se tulisi työnantajille halvemmaksi, kun palkankorotuksia ei tarvinnut maksaa jokaiselle. Perhepalkkaa sovellettiin I ja II maailmansodan aikaan, eli vain poikkeusoloissa.¹⁴³ Perhepalkkauksesta ei kuitenkaan muodostunut palkkanormia.

Hinta- ja palkkaneuvosto

Säännöstelytehtäviä hoitamaan perustettiin 1941 hintaneuvosto kansanhuoltoministeriön yhteyteen ja 1942 palkkaneuvosto sosiaaliministeriön yhteyteen. Toukokuussa 1945 nämä yhdistettiin hinta- ja palkkaneuvostoksi sosiaaliministeriön alaisuuteen. Palkkaneuvosto oli valtion virkamiehistä, SAK:n, STK:n ja MTK:n (Maataloustuottajien Keskusjärjestö) edustajista koostuva nelikantainen komitea. Hinta- ja palkkaneuvoston alaisuudessa toimivat myös erilliset hintajaosto ja palkkajaosto. Tärkeimmät ja periaatteellisesti merkittävimmät sopimukset

¹⁴³ Lähteenmäki 2000, 164 – 165.

käsiteltiin erillisen palkkajaoston jälkeen vielä palkkaneuvostossa.¹⁴⁴ Tiukka elintarvikkeiden tilanne ja huonot sadot ylläpitivät korttiannoksiin perustuvaa säännöstelyä, jota jouduttiin jatkamaan vuoteen 1949 saakka. Hintoja, palkkojen ja tuotantokustannusten välisiä suhteita jouduttiin pohtimaan jo ennen hinta- ja palkkaneuvoston yhdistämistä. MTK vaati, että hinnat ja palkat on vahvistettava säännöstelyssä samaan aikaan. Yhdistetystä hinta- ja palkkaneuvostossa oli lopulta vasemmistoenemmistö, kun sen virkamiesjäsenet olivat sosiaalidemokraatteja. Samalla jaostojen puheenjohtajat toimivat ministeriöiden hinta- ja palkkaosastojen johtajina. Hinta- ja palkkaneuvoston sidos valtiovaltaan vahvistettiin asettamalla sosiaaliministeri Eino Kilpi neuvoston puheenjohtajaksi. Hallitus nimesi hinta- ja palkkaneuvoston jäsenet.¹⁴⁵

Vuosi ennen hinta- ja palkkaneuvoston yhdistämistä SAK:n työvaliokunta oli käsitellyt kokouksessaan palkkaneuvoston toimintaa. Asiasta käytiin vilkas keskustelu, jossa päätettiin laatia kirjelmä palkkaneuvoston toiminnasta. Taustalla oli Liiketyöntekijöiden liiton edustajan valinta palkkaneuvoston virkamiesjäseneksi. Liiketyöntekijöiden liiton ei katsottu olevan työntekijäjärjestö, koska siihen sai liittyä myös työnantajat. Kirjelmässä vaadittiin, että palkkaneuvoston on kokoonnuttava säännöllisemmin, kantaa on otettava lujemmin, virkamiehille ja tarkkailijoille on annettava tarkat ja selkeät ohjeet suhtautumisessa järjestöihin ja niiden tekemiin sopimuksiin. Lisäksi vaadittiin, että tarkkailijoilla ja virkamiehillä ei ole itse oikeutta ratkaista asioita palkkaneuvostossa. Liittotoimikunnan käsittelyn jälkeen kirjelmä päätettiin lähetyksen kera esitellä pääministerille.¹⁴⁶

Palkkaneuvoston työjaosto otti ensimmäisen kerran vaatureiden työehtosopimuksen palkkojen hyväksymistä 27.1.1945 pidetyssä kokouksessaan. Johtaja Holmströmin pyynnöstä sopimus palautettiin toimistolle selvitystä varten. Lisäselvitystä tarvittiin maaseutupaikkakuntien palkkatasosta. Seuraavassa työjaoston kokouksessa toiminnanjohtaja Honka ilmoitti, että toimisto on neuvotellut osapuolten kanssa ja ehdotti, että työehtosopimus hyväksyttäisiin niin, että II kalleusryhmän kohdalla korotusprosentti alennetaan 1,5 prosenttiyksikköä ja aputyöntekijöiden määritelmä sekä sitä koskevat palkkamääräykset poistettaisiin työehtosopimuksesta

¹⁴⁴ STM, Palkkasäännöstelyviranomaisten arkisto, RD, KA.

¹⁴⁵ Bergholm 2005b, 4 – 5.

¹⁴⁶ SAK:n työvaliokunnan kokous 23.5.1944 ja 12.6.1944. SAK:n arkisto, TA.

kokonaan. Johtaja Holmström¹⁴⁷ ei hyväksynyt sopimuksessa sitä, että naisille ja miehille palkka oli sama. Tästä syystä hän vaati, että sopimus viedään palkkaneuvoston päätettäväksi, miten päätettiin. Lisäksi päätettiin, että esitys palkkaneuvostolle annetaan johtaja Hongan esittämin muutoksin.¹⁴⁸ Kyse oli juuri kolmannen työntekijäryhmän ”puolioppineiden” perustamisesta, mitä ammattiosasto 1 oli vastustanut ja palkkaryhmästä, joka käytännössä olisi koskenut pääosin naistyöntekijöitä.

Palkkaneuvoston kokouksessa 3.2.1945 jatkettiin vaatturien työehtosopimuksen palkkojen osalta keskustelua. STK:n Holmströmin mielestä asia olisi pitänyt vielä palauttaa takaisin toimistolle, koska työehtosopimuksen määräykset ovat ristiriidassa ”yleisien käytännön ja muitten määräysten” kanssa. Hän ei hyväksynyt samoja palkkoja naisille ja miehille, ja hänestä myös kalleuseroerien väliset erot ovat liian pienet ja nämä oli tutkittava perin pohjin ennen päätöstä. Lisäksi hän halusi huomauttaa, että vaatturien sopimus on ”äärimmäisen painostuksen” tulos. STK:n johtaja, eversti Karikoskesta myös esitys sisälsi kaksi periaatteellista asiaa, jota hän ei voi hyväksyä; naisten ja miesten palkkojen samaistamista ja paikkakuntien välistä liian pientä kalleuseroa. Hänen mielestään, jos samapalkkaisuus hyväksytään, se tulee aiheuttamaan ”sangen vaikeita asioita laajoilla aloilla” ja esitti myös lisäselvityksien tekemistä ennen päätöstä. Samoin hän esitti, että paikkakuntien liian pieni kalleusero vaikuttaa muille aloille.¹⁴⁹ Työnantajien huolenaiheena olivat sopimuksen vaikutus naisten ja pienten paikkakuntien palkkojen kohoamiseen, ja pelko, että muille aloille levitessä palkkakustannukset tulisivat nousemaan kestäättömiksi.

Henkisen Työn Keskusliiton puheenjohtaja ja sosiaaliministerin kansliapäällikkö Niilo A. Mannio ei myöskään hyväksynyt sopimuksen samapalkkaisuutta, mutta näki, että koska siitä oli jo yhdessä hyväksytty, ja se oli tapahtunut säännöstelypäätöksen puitteissa, niin asia tuskin enää siitä paranee, että se palautettaisiin toimistolle. Samoilla linjoilla oli insinööri Oksala, jonka mielestä asianosaisten järjestöjen jo vuosia toiminutta yhteistyötä ei palkkaneuvosto voi mennä rikkomaan, koska neuvottelutulos on kaikkien lakien ja asetusten mukaan tehty. SAK:n sihteeri Huunonen vastasi STK:n edustajien huoleen, että samapalkkaisuuden hyväk-

¹⁴⁷ Ossi Holmström toimi STK:n työläistilasto-osaston esimiehenä 1928–1945, ja edusti STK:a palkkaneuvostossa.

¹⁴⁸ Palkkaneuvoston työjaoston kokous 27.1. ja 31.1.1945

¹⁴⁹ Palkkaneuvoston kokous 3.2.1945, ptk. Palkkasäännöstelyviranomaisten arkisto, KA.

syminen vaatturien sopimuksen kohdalla ei tarkoita samapalkkaisuuden hyväksymistä muilla aloilla kuin niillä, joilla nainen pystyy samoihin tuloksiin kuin mieskin. Hänestä naisten ja miesten palkkasuhde on vielä ”täysin tutkimaton asia”. Johtaja Holmströmin ehdotus asian palauttamisesta toimistolle ei saanut kannatusta. STK:n Karikoski vaati eriävän mielipiteensä kirjaamista pöytäkirjaan. Palkkaneuvosto hyväksyi työjaoston esityksen.¹⁵⁰ Muille kuin työnantajien edustajille merkittävää oli, että alalla on päätetty palkoista yhdessä jo pitkään, joten ei katsottu sopivaksi rikkoa tätä periaatetta. Palkkaneuvostossa vaatturien työehtosopimuksen samapalkkaisuusperiaate helmikuussa vahvistettiin.

Toukokuussa hallitus laati tavoitteet uudelle hinta- ja palkkapoliittiselle kokonaisratkaisulle, jolla oli tarkoitus saada vakiinnutetuksi taloustilanne. Pohjana tultaisiin käyttämään maatalouden palkkoja, joiden mukaan hinnat ja palkkasäännöstelypäätös tultaisiin ratkaisemaan. Hintojen ja palkkojen osalta valmistelu annettiin hinta- ja palkkaneuvoston palkkajaostolle ja palkkaneuvostolle, joiden tehtävänä oli palkkasäännöstelypäätöksen ja naisten ja miesten ohjepalkkojen valmistelu.¹⁵¹

Palkkasäännöstelypäätös kesäkuussa 1945

Toukokuun 18. päivä hallitus esitti ne periaatteensa, joilla katsoi, että maan hinta ja palkkapoliittinen tilanne saataisiin ratkaistua ja talouden tilanne stabilisoitua. Esityksen perusteena käytettiin maatalouden palkkoja, joiden pohjalle uuden säännöstelypäätöksen ohjepalkat rakennettaisiin. Indekseihin hintoja ja palkkoja ei enää sidottaisi. Palkkaluokkia tulisi yhteensä neljä. Hinta- ja palkkaneuvosto ja –jaos saivat valmisteluun sopivat ohjepalkat naisille ja miehille. Kiistely oikeasta ohjepalkasta ja sen tasosta oli vilkasta ja näkemykset hyvin erilaisia. Vaihteluväli eri ehdotelmien välillä oli suuri, miehille ehdotettiin 25 – 35 markkaa ja naisille 23 – 30 markkaa¹⁵². Lopullisen version hinta- ja palkkaneuvosto sai valmiiksi kesäkuun alussa. Hallituksen iltakoulussa käydyssä keskustelussa haluttiin erityisesti laskea naisten palkko-

¹⁵⁰ Palkkaneuvoston kokous 3.2.1945, ptk. Palkkasäännöstelyviranomaisten arkisto, KA.

¹⁵¹ Bergholm 2005b, 6.

¹⁵² Rahan arvo vuonna 1945 lasketaan nykyrahaksi kertoimella 0,1275, eli 22,50 mk/h palkka vastaisi nykyrahassa n. 2,87 €. Tilastokeskus, Rahanarvokerroin 1860 – 2016, [https://www.stat.fi/til/khi/2016/khi_2016_2017-01-13_tau_001.html], luettu 26.3.2018.

ja. Hallituskäsittelyn jälkeen 12.6. säännöstelypäätös vietiin vielä eduskuntakäsittelyyn, jossa se hyväksyttiin äänestyksellä lopulta 19.6.¹⁵³

Palkkasäännöstelypäätöksen ongelmaksi muodostui naisille sopivan palkkauksen löytäminen ja maatalouden palkkojen jääminen lopulta huonompaan asemaan kuin teollisuudessa. Palkkasäännöstelypäätös nosti palkkoja monella aloilla ja kavensi palkkaeroja, myös sukupuolten välillä. Hallituksen iltakoulussa käyty keskustelu kuvaa suhtautumista naispalkkoihin. Pääministeri J.K. Paasikivi olisi ollut halukas alentamaan kaikkia ohjepalkkoja ehdotuksissa. Hän kommentoi ehdotuksen naispalkkoja ”...eikö 30 markkaa naiselle ole vähän liikaa”. Sosiaalidemokraattiset ja maalaisliittolaiset ministerit olivat pääsääntöisesti pääministerin linjalla. SAK:n Erkki Härmä totesi, että naiset, jotka tekivät fyysisesti raskaita töitä, eivät ole laastinkannossa sen parempia kuin miehetkään. Hallituksessa ilmaistiin myös huoli maatalouden palkkojen vaikutuksesta; jos naiselle maksetaan maataloudessa 13 markkaa, mutta muualla 30 markkaa, maaseutu tulee autioitumaan naisista.¹⁵⁴

Eduskunnan käsittelyssä käytetyt puheenvuorot olivat myös jakautuneet; pääosin vasemmistopuolueet arvostelivat naisten liian pieniä palkkoja epätasa-arvoisina ja oikeistopuolueissa käytettiin työnantajien ääntä, ja mieluummin pidätetään toivottu ero naisten ja miesten palkkoissa. SKDL:n käyttämässä ryhmäpuheenvuorossa kansanedustaja Hertta Kuusinen arvosteli naisten palkkauksen epäoikeudenmukaisuutta, jota hallituksen esitys ei suinkaan poista. Hänen mukaansa ”Suomessa on lähes keskiaikainen suhde naistyöhön”, kun palkkaa maksetaan sukupuolen eikä työsuorituksen mukaan. Edustaja Kauppi Edistyspuolueesta oli taas sitä mieltä, että ehdotuksessa sukupuolten ero on liian pieni. Hänestä naisten palkat olisivat voineet olla 20 prosenttia miesten palkkoja alhaisemmat. Tämä olisi ollut hänen mukaansa nykyaikana vielä kohtuullista, kun otetaan huomioon naisten tekemän työn laatu ja koska hänen mukaansa naiset teollisuudessa ovat valtaosin nuoria ja perheettömiä. Tähän vastasi edustaja Virtanen, että ”vuosisatoja kestänyt käsitys, että naiset ovat kyvyiltään heikompia kuin miehet” olisi ollut peruste naisten huonommalle palkkaukselle. Hänestä naiset ovat osoittaneet kykenevänsä samaan kuin miehet työssään. Palkkauksessakin naiset olisi syytä asettaa siihen tasa-arvoiseen oikeudelliseen asemaan, mikä oli aiemminkin tunnustettu ja luovuttava tästä

¹⁵³ Bergholm 2005a, 44 – 51.

¹⁵⁴ Bergholm 2005a, 44 – 51.

taloudellisesta epäkohdasta. Maalaisliiton kansanedustajat toivat puheenvuoroissaan esille tärkeimmän huolensa; jos maatalouden palkat jäävät näin paljon jälkeen teollisuuden palkoista, ne aiheuttavat maaltapakoa ja tilat autioituvat kannattamattomina. Epäiltiin myös, että jos naisten palkat olisivat näin korkeita ne aiheuttavat maaltapakoa, tekstiiliteollisuuden ja kaupan suuria vaikeuksia kohonneina palkkakustannuksina, ja naistyöttömyyttä.¹⁵⁵

Tapio Bergholm on tulkinnut, että palkka- ja työehtosopimukset antoivat pohjan palkkojen vakiinnuttamisessa. Työehtosopimuksista tuli käytännössä pakollisia, koska työmarkkinajärjestöjen tuli keskenään sopia eri ammattiryhmien palkoista säännöstelyn rajoissa. Riitatilanteissa palkka-asiat ratkaisi hinta- ja palkkaneuvosto. Toteutuksesta vastasivat ammattiliitot omilla aloillaan. Poikkeaminen palkkasäännöstelyohjeista oli mahdollista erityissääntöjen mukaan mahdollista tietyillä perusteilla, joita olivat aiempi käytäntö alalla, erittäin raskaissa ja likaisissa töissä, nuorille ja oppilaille, urakkatyössä 30 prosenttia lisää palkkaa, perehtyneisyyttä koulutusta, erityistä henkilökohtaista kykyä ja taitoa vaativissa töissä. Pääsääntönä oli, että ohjepalkat olisivat normipalkkoja. Palkkaryhmiä oli neljä, samoin paikkakuntakalleusryhmiä. Palkkapäätöksen piirissä olivat lähes kaikki yksityistyoosuhteiset työntekijät. Vaaturinalalla ei kuitenkaan otettu huomioon samapalkkaisuusperiaatetta vakiintuneena alan käytäntönä, sillä palkkasäännöstelypäätös hinta- ja palkkaneuvoston tulkinnassa esti urakkapalkan maksamisen kaikille työntekijöille. Naisille ja miehille tuli soveltaa omia ohjepalkkatalukoita. Käytännössä samapalkkaisuudesta työntekijöiden ja työnantajien välisenä sopimuksena myös urakkatyössä estettiin.¹⁵⁶

Bergholm on tulkinnut, että palkkasäännöstelypäätöksen vaikutukset olivat monille työntekijöille positiivisia, sillä paikallisten sopimusten tilalle tuli koko maahan sitoviksi yhtenäiset normit palkoille ja niistä sopimiselle. Palkkasäännöstelypäätös yhtenäisti palkkausta ja sopimuskäytäntöjä, kun oli siirryttävä työehto- ja palkkasopimukseen. Myös laajemmassa katsannossa naisten ja miesten välinen palkkaero kaventui. Säännöstelypäätöksen 1. – 3. palkkaryhmässä naisten palkat olivat 83 – 87 prosenttia miesten palkoista ja 4. palkkaluokassa 84 – 93 prosenttia¹⁵⁷. Näin pieniksi eivät palkkaerot kuitenkaan todellisuudessa supistuneet.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Valtiopäivät 1945 pöytäkirjat, 336 – 366.

¹⁵⁶ Bergholm 2005a, 50; Bergholm 2005b, 10 – 11.

¹⁵⁷ Ks. Liite 2, ”Palkkasäännöstelypäätöksen ohjepalkat”.

¹⁵⁸ Liite 3: ”Naisten palkat miesten palkoista prosentteina”.

Alojen ja ammattien sijoittamisessa työehtosopimukseen palkkapäätöksen mukaisiin palkkaryhmiin, miesten hallitsemat alat päätyivät korkeimpiin palkkaryhmiin, naisvaltaiset alat taas ensimmäiseen ja toiseen palkkaryhmään. Samalla tavalla tehtiin eroa palkkaryhmiin sijoitellulla naisten ja miesten töihin työehtosopimusten sisällä ja käytännössä työpaikoilla. Kutoma-teollisuudessa työntekijöiden sijoittelu eri palkkaryhmiin johti naisten ohjepalkan mukaisen ansion alentamiseen ja miesten ohjepalkan ylentämiseen hinta- ja palkkaneuvoston päätöksellä SAK:n vastustuksesta huolimatta. Lisäksi palkkaeroja ylläpidettiin sillä, että miehet tekivät useammin urakkatyötä, joka takasi paremmat ansiot kuin aikapalkalla pääosin työtään tekeville naisille.¹⁵⁹

Marjaliisa Hentilä on todennut, että palkkasäännöstelypäätöksellä oli laaja merkitys naisten asemaan työmarkkinoilla. Naistyön arvostus ja palkanmääräytymisessä käytetyt periaatteet pysyivät vuosikausia sellaisina, millaisiksi palkkasäännöstelypäätös ne määritteli. Sukupuolenmukaisen palkkaeron lisäksi säännöstelypäätös vakiinnutti raskaita työtä tekeville paremman palkkauksen kuin kevyttä työtä tekeville. Tämä merkitsi sitä, että moni naisvaltainen ammatti leimattiin vähempiarvoiseksi ja palkka määrittyi pitkäksi aikaa matalalle tasolle, palkkasäännöstelyn vaikutuksesta syntyivät niin sanotut naisten matalapalkkaiset alat.¹⁶⁰ Ammattiyhdistysliikkeelle työehtosopimisen vakiinnuttaminen ”maan tavaksi”, oli voitto, mitä oli haettu jo vuosia. Myös ammattiyhdistysnaiset olivat nähneet parhaimpana keinona naisten työmarkkina-aseman parantamisessa vakiintuneet työehtosopimukset. Palkkasäännöstelypäätöksen mukaan valtiolta asetti selkeästi naiset ja miehet eriarvoiseen asemaan, koska naisille ja miehille määrättiin eri ohjepalkat. Kuvaavaa on, että keskustelussa samapalkkaisuutta vastaan argumentoitiin vain sen taloudellisten vaikutusten kautta ja sen puolesta argumentoineet vetosivat sukupuolten väliseen yhdenvertaisuuteen.

Anu Suoranta tuo esille, että ammattiyhdistysliikkeen päämääränä ollut tavoite työehdoista sopimiseen on myös rajoittanut teollisten työsuhteiden tutkimusta, kun keskiössä ovat juuri ammattiyhdistysliikkeen tavoittelemat kollektiiviset työmarkkinasuhteet, työehtosopimusjärjestelmän syntyminen, työmarkkinaorganisaatioiden kehitys tasapuolisiksi neuvottelusuhteisissa ja sopimusten edellytykset työrauhan turvaamiseen. Kun keskiössä on yhteiset ”taistelut”

¹⁵⁹ Bergholm 2005a, 52 – 53; Bergholm 2005b, 10 – 11.

¹⁶⁰ Hentilä 2006, 150 – 151.

työehtosopimusjärjestelmän luomisessa, unohdettiin kiinnittää huomiota, että järjestelmä itse asiassa tuottaa ja ylläpitää sukupuolijakoja. Pyrkimyksissä ”yleiseen” sukupuoli sivuutetaan tai se katoaa. Nimenomaan naisiin kohdistuvat työehtosopimusten piirteet tai sopimusten puuttuminen tulkitaan poikkeuksiksi, ei työehtosopimusjärjestelmän rakentamisen piirteiksi.¹⁶¹

Suorannan näkemyksen mukaan työehtosopimukset tuottivat tasa-arvoa työmarkkinaosapuolten välille. Saman järjestelmän ei voi hänen mukaansa olettaa automaattisesti tuottaneen tasa-arvoa sukupuolten välille. Tarkasteltuaan tekstiiliteollisuuden palkkakehitystä¹⁶² vuosien 1929 – 1955 välillä kolmeen jaksoon jaettuna, aikajaksojen 1929 – 1938, 1939 – 1945 ja viimeisen jakson 1946 – 1955 niin sodan ja rauhan kuin palkkoihin kohdistuva sopimussäätelykin vaikutus vaihteli. Maailmansotien välisenä aikana naisten ja miesten palkkaero hieman kaventui, vaikka alalla ei ollut työehtosopimuksia ennen vuotta 1945. Naisten keskipalkat suhteessa miesten palkkoihin hieman nousivat 60 prosentista 65 prosenttiin ensimmäisellä jaksolla. Toisella jaksolla, sotavuosina 1939 – 1945 palkkaero pysyi vakaana, ja naisten palkkaero miesten palkkoihin nähden vielä hieman kaveni, jakson aikana naisten palkkaero miehiin verrattuna asettui välille 63 – 65 prosenttia. Väli- rauhansopimuksen solmimisen jälkeen vuonna 1945 palkkaero oli ennätysellisen pieni. Hetkellisesti naisten palkat nousivat yli 80 prosenttiin miesten palkoista. Vuoteen 1945 saakka siis tekstiiliteollisuudessa työskentelevien naisten palkkaero kaventui, mutta vuoden 1945 jälkeen nousu taittui. Viimeisellä jaksolla 1946 – 1955 samapalkkaistaminen ei enää edennyt. Työehtosopimukset siis näyttäisivät hetkellisen nousun jälkeen vaikuttaneen palkkaeroa kasvattavasti. Työehtosopimuksissa naisten palkkakehitys sidottiin miesten palkkojen kasvuun. Miesten palkankorotusvaatimukset eivät sisältäneet vastaavasti naisten palkkojen korottamista, joten työehtosopimukset mahdollistivat myös palkkaerojen kasvun. Sukupuolten palkkaerot ovatkin säilyneet ja myös kasvaneet vuosikymmeniä sopimusjärjestelmän läpimurron jälkeen. Työehtosopimusjärjestelmän kautta on siis rakennettu sukupuolisidonnaista palkkarakennetta.¹⁶³ Suorannan tutkimustulos viittaa kiinnostavalla tavalla vaatturien tilanteeseen, missä palkkasäännöstely, eli valtion toiminta,

¹⁶¹ Suoranta 2009, 90 – 91.

¹⁶² Suoranta viittaa tekstiiliteollisuuden työnantajaliiton jäsen tehtaiden palkkojen vertailua esittävään vuositaseltyöhdistelmään. Suoranta 2009, 94.

¹⁶³ Suoranta 2009, 93 – 98.

vakiinnuttaa alalle sukupuolen mukaisen palkkausrakenteen, kun taas vapaasti neuvotellen palkkaus sovittiin sukupuolineutraalisti.

Samapalkkaisuus SAK:n periaateohjelmissa ja toiminnassa

Ammattiyhdistysliikkeen tutkijoiden tutkimustulokset vaihtelevat; samapalkkaisuutta sekä ajettiin ja toisaalta ylläpidettiin status quo'a naisten ja miesten välisen palkkaeron välillä. Miesten johtamaa ammattiyhdistysliikettä ei ole kiitelty samapalkkaisuuden ja naisten oikeuksien ajamisesta. Esimerkiksi Marjaana Valkonen Suomen ammattiyhdistysliikettä ja Eva Schmitz Ruotsin ammattiyhdistysliikettä tutkiessaan ovat sitä mieltä, että miespuoliset ammattiyhdistysliikkeen johtajat eivät ole olleet kiinnostuneita naisten oikeuksien ja tasa-arvon lisäämisestä työmarkkinoilla tai ajamaan aktiivisesti naisten aseman parantamista. Eva Schmitz näkee ruotsalaisen ammattiyhdistysliikkeen piirteenä, että naiset kohtasivat vastarintaa kahdelta rintamalta; työnantajilta sekä ammattiyhdistysliikkeen johdolta. Ruotsalainen ammattiyhdistysliike ei vastannut naisten vaatimuksiin oikeuksiensa ajamiseksi. Marjaana Valkonen on luonnehtinut samansuuntaisesti suomalaista ammattiyhdistysliikettä. Samapalkkaisuudesta kyllä keskusteltiin, mutta siihen se jäi. Naiset järjestäytyvät aktiivisesti, mutta eivät päässeet ammattiyhdistysliikkeen johtopaikoille, ja liitot pysyivät miesten hallinnassa. Miehet olivat rakentaneet järjestökulttuurin toimintatavat ja päättivät edunvalvonnasta, toimintatavoista ja tavoitteista, naiset jäivät vaikuttamisen ulkopuolelle. Anu Suoranta on myös tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, että palkkahierarkiaa ylläpitivät työnantajat, koska samapalkkaisuus olisi lisännyt palkkakuluja ja vähentänyt voittoja. Hänen mukaansa tähän osallistuivat passiivisella vastarinnalla myös miesvaltainen ammattiyhdistysjohto. Samapalkkaisuutta ajoivat ammattiyhdistysliikkeen piirissä vain naiset, jotka jätettiin päätösvallan ulkopuolelle, ilman todellista valtaa vaikuttaa liikkeen agendaan. Toisenlaista tulkintaa edustaa SAK:n historiantutkijan Tapio Bergholmin käsitys, että SAK ja sen liitot oli vuosien 1944 – 1945 aikana kyllä vahvasti miesten hallitsemia, mutta SAK toimi päättäväisesti palkkaeron kaventamiseksi, STK halusi pitää kiinni palkkarakenteen sukupuolisdonnaisuudesta.¹⁶⁴

Anu Suoranta tuo esille palkkaerojen pitkän aikavälin vaikutuksen. Vaikka vuosina 1944 – 1945 naisten ja miesten palkkaero pieneni, aiemmat asenteet ja palkkauskäytännöt eivät sodan

¹⁶⁴ Schmitz 2002, 33,48 – 49; Valkonen 1989, 228 – 230; Suoranta 2009, 72 – 74; vrt. Bergholm 2005a, 55.

päätyttyä hävinneet heti, vaan ne jäivät elämään, ja olivat osa sodanjälkeisen ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajien palkkapolitiikkaa määriteltäessä. Vaikka sotienvälisenä aikana työnantajilla oli ylivalta määriteltäessä palkanormeja, myös ammattiyhdistysliike oli mukana rakentamassa työehtosopimuksia ja palkankorotuksia, jotka ylläpitivät ja toistivat sukupuolten välillä olevaa palkkahierarkiaa. Palkkaerojen hetkellinen kaventuminen ei jatkunut pitkään; heti huippuvuoden 1945 jälkeen, naisten ja miesten välinen palkkaero alkoi jälleen kasvaa.¹⁶⁵

SAJ:n aikana oli perustettu naisjaosto 1923 edustajakokouksessa, jonka tehtävät olivat nais-työläisiä koskevat asioiden valmistelu ja esittely sekä valistustyö. Seuraava edustajakokous kiitteli naisten työtä, vaikka jaoston puheenjohtajuus pysyi miehellä. Naisjaostolla oli valtuuston kokouksissa ja puheoikeus, ja sen edustajalla toimeenpanevan valiokunnan kokouksissa puheoikeus. Naisjaoston toiminta päättyi sen puheenjohtajan ja sihteerin vangitsemiseen poliittisista syistä 1929. Työläisliiton aikana paikallisia naisosastoja oli Helsingissä, Tampereella ja Turussa. SAK:n alaiseksi naisjaosto saatiin vuoden 1937 edustajakokouksessa, aloitteen-tekijöinä ja tukijoina olivat Helsingin kutomoteollisuuden työntekijät ja Helsingin ompelijoiden ammattiosastot. SAK:n työvaliokunta ja valistusvaliokunta vastustivat taloudellisiin syihin vedoten naisjaoston perustamista, SAK:n sihteeri E. K. Louhikko vastusti naisjaoston perustamista; että miehet ovat aina kyenneet järjestämään naiset. 1938 naisjaosto aloitti toiminnan puheenjohtaja Laura Härmän ohjaamana, sihteeri Louhikko kuitenkin osallistui työvaliokunnan edustajana naisjaoston kokouksissa. Marjaana Valkonen on luonnehtinut tätä naisten holhoamiseksi ja paimentamiseksi SAK:n piirissä. Eero A. Wuoren puheenjohtajuuskauden aikana naisjaosto vakiinnutti asemansa SAK:ssä ja sen työtä arvostettiin.¹⁶⁶

SAK:n periaateohjelmaan kuului naisten ja miesten palkkaeron vähentäminen. SAK:n johtajan Eero A. Wuoren kirjoittamassa ”Mitä SAK tahtoo?” – julkilausumassa oli 1943 jo määriteltä SAK:n tavoitteeksi solidaarinen palkkapolitiikka; sukupuolten välisen palkkaeron kaventaminen ja samasta työstä tulisi maksaa samansuuruisia palkkaa. Naiset eivät kuitenkaan katsoeet periaatteen tulleen tarpeeksi toteutetuksi liiton toiminnassa. Ammattiyhdistysnaiset järjestivät elokuussa 1945 pohjoismaisen opintoviikon, jonka teemana oli myös naisten asema ja tasa-arvo työmarkkinoilla. Puheenvuoroissa puolustettiin samapalkkaisuutta sillä, että nai-

¹⁶⁵ Suoranta 2009, 92 – 93.

¹⁶⁶ Valkonen 1989, 221 – 225.

nen tekee monella alalla saman työn kuin mieskin, mutta työnantajat hyötyvät enemmän naisten tekemästä halvemmasta työstä. Toiseksi oltiin tuhtuneita väitteistä, joissa naisen oletetaan tekevän enemmän virheitä työssään kuin miehet. SAK:a arvosteltiin lisäksi siitä, ettei naisia ole vielä millään vastuunalaisella paikalla liittojen johdossa. Monet alat ovat kuitenkin naisvoittoisia ja SAK on ajanut naisille parempia palkkoja.¹⁶⁷

SAK:n jäsenmäärä, varsinkin naisten jäsenmäärä oli kasvussa sotavuosina ja heti sodan päätyttyä. Jäsenmäärä melkein kolminkertaistui vuoden 1945 aikana. Ammattiyhdistysliikkeen kasvu ei rajoittunut pelkästään jäsenmäärään, vaan myös yhteiskunnallinen vaikutusvalta lisääntyi. Ammattiyhdistysliikkeen kasvu merkittäväksi voimaksi yhteiskunnan asioista päätettäessä katsottiin myös mahdollisuudeksi naisten aseman parantamiseen työmarkkinoilla. SAK:n vuoden 1943 edustajakokouksessa Elina Vuohio Vaatetustyöväen liitosta vaati naisille omaa edustusta SAK:n työvaliokuntaan. Edes yksi naisjäsen olisi ollut tunnustus. Nainen haluttiin ajamaan nimenomaan naisten etua ja tätä perusteltiin sillä, että ruotsinkielisilläkin oli ryhmänään vähemmistösuoja SAK:n päättävissä elimissä. Vuohion puheenvuoroon vastasi SAK:n puheenjohtaja Eero A. Vuori, ettei työvaliokuntaan valita ketään ryhmän vaan nimenomaan liiton edustajaksi. Vuoden 1943 edustajakokouksessa SAK:n valtuusto sai ensimmäiset naisjäsenensä, mutta liitoissa vasta 1947 SVL:n liittotoimikunnan pitkäaikainen jäsen, Elina Vuohio siirtyi SVL:n puheenjohtajan paikalle.¹⁶⁸

Vuoden 1943 SAK:n edustajakokouksessa päätettiin, että samapalkkaisuuteen tultaisiin jatkossa panostamaan. Palkkaeron pienentämisessä avainsanoja olivat ammattiyhdistysliikkeen piirissä toimineiden naisten mukaan naisten ammattikasvatus, ”valistustyö”, ja valtakunnallisten työehtosopimusten saaminen yleiseksi käytännöksi. Naisten koulutuksella ja perehdytyksellä katsottiin voivan parantaa tasa-arvoa naisten ja miesten välillä. Kun naisten ammattitaito kasvaisi, myös palkkaero miehiin verrattuna kaventuisi.¹⁶⁹

SAK:n naisjaoston toiminnassa myös näkyivät vahvasti usko naisten valistukseen ja ammattikasvatukseen naisten aseman parantamisessa. Tärkein keino vaikuttaa organisaation sisällä tuntui olevan SAK:n työvaliokunnan muistuttaminen. SAK:n naisjaosto käsitteli palkkaeroja

¹⁶⁷ Palkkatyöläinen 10.8.1945, 8.

¹⁶⁸ Bergholm 2013, 32 – 33; Valkonen 1989, 226 – 228; Valkonen 1987, 371.

¹⁶⁹ Alakapee, Valkonen & Österberg 1979, 91 – 92; Oittinen 1999, 70 – 71.

3.2.1945 pidetyssä kokouksessaan. He päättivät esittää SAK:n työvaliokunnalle, ettei naisten palkkoja niillä aloilla, joilla naisia sijoitetaan miesten aikaisemmin suorittamiin töihin, normeerattaisi alemmaksi kuin heidän työsuorituksensa edellyttää. Normeerauksessa tutkittiin, mikä olisi oikea palkka missäkin tehtävässä ja sitä valmisteltiin hinta- ja palkkaneuvostolle. Työntekijäpuoli ja myös työnantajat saivat jättää lausuntonsa koskien käsitystään oikeasta normeerauksesta. Jälleen työvaliokuntaa haluttiin muistuttaa palkkaeroista, kun kuoppakorotuksista päätettiin. Keskustelussa todettiin, että rako naisten ja miesten palkkojen välillä on taas suurentunut ja palkkarintamalla on havaittavissa kuohuntaa. Kokouksessa todettiin, että prosentuaalinen korotus on aikapalkkoilla työskenteleville naisille epäoikeudenmukainen. Julkilausuma asiasta päätettiin kuitenkin jättää myöhemmäksi.¹⁷⁰

Edelleen sen puolesta, että valistustyö katsottiin merkittäväksi väyläksi vaikuttaa naisten asioihin, antaa esimerkin naisjaoston kokouksessa syyskuussa 1946 käyty keskustelu, jossa oli läsnä puheenjohtaja Laura Härmän lisäksi jäsenet Elina Vuohio, Elli Parkkari, Lyyli Heinonen, Lempi Lehto ja Hella Järveläinen. Kokouksessa olivat mukana SAK:n valistuspäällikkö L. Kantola ja järjestösihteeri O. Lindblom. Laura Härmä alusti tyytymättömyyttä naisjaoston toiminnan tilanteeseen nykyisellään; tarvittaisiin kiinteämpää yhteyttä valistusjaostoon, ja siihen ratkaisu olisi edes saada yksi naisjaoston jäsen mukaan valistusjaostoon. Naisjaoston jäsenet kannattivat naisjäsentä mukaan valistusjaostoon. Hellä Järveläinen kommentoi kokemuksiinsa perustuen, että naiset eivät pyri ammattiyhdistysliikkeessä eristäytymään, mutta naisjaostoja tarvitaan, sillä miehet eivät ota esille naisia koskevia kysymyksiä. Myös Lyyli Heinonen oli sitä mieltä, että naisjaoston toiminta tarvitsee muutosta. Hänestä olisi tärkeää, että myös miehet tutustuisivat naisten kysymyksiin, ja niiden tulisi olla koko ammattiyhdistysliikkeen yhteisiä kysymyksiä. Ella Parkkari oli samaa mieltä; ikään kuin naisjaosto olisi vain väkisin mukana.¹⁷¹

I. Kantola hyväksyi moitteet, hänestä naiskysymyksellä ei ole jatkossa tulevaisuutta erillisenä ja toivoi naisten edustusta valistusjaostoon. Lempi Lehto totesi, että naisten valistus on ollut yksinomaan naisjaoston vastuulla, valistusjaosto on unohtanut naiset. Hänestä huomion kiin-

¹⁷⁰ SAK:n Naisjaoston kokous 3.2.1945 ja 29.4.1946. SAK:n arkisto, TA; Ks. myös osin Valkonen 1989, 224.

¹⁷¹ SAK:n Naisjaoston kokous 10.9.1946. SAK:n arkisto, TA.

nittäminen naisiin vaikuttaisi myös liittojen toimintaan. O. Lindblom ei ollut samaa mieltä, että naiset olisi unohdettu kokonaan, päinvastoin hänestä naiset ovat saaneet tilaa niin paljon kun on voitu antaa. Kaikki valistusjaoston aiheet ovat hänestä ”yleistä laatua”, mutta oli myös yhteistyön kannalla. Laura Härmä kommentoi, että miesten kysymykset ovat kyllä yleisiä kysymyksiä, mutta myös miehet voisivat vakavasti syventyä naisten kysymyksiin; esimerkiksi kysymys samasta työstä sama palkka. Kokouksessa päätettiin, että tulevaisuudessa valistusjaoston edustaja vieraillee naisjaostossa ja naisjaostosta Siiri Saarinen tai Hellä Järveläinen osallistuu valistusjaoston kokouksiin. Keskustelusta voi päätellä, että naisjaostossa vaikuttamisen välineet koettiin riittämättömiksi ja johdon suhtautuminen naisten asioiden suhteen ei ollut saanut riittävästi huomiota. Naisia puhuttaneet ongelmat eivät tulleet esille miesten yleisinä pidettyjen ongelmien mukana. En usko, että kysymys olisi ollut tarkoituksellisesta nimenomaan naisten etujen polkemista tai nimenomaan miesten asioiden suosimista; tulkintani on, että tilanteeseen oli ajaututtu, naiset eivät olleet saaneet erityiskysymyksiään juuri naisten näkökulmasta esille, joten ne eivät sisältyneet ”yleisiin asioihin”, joista saivat päättää miesjohdo.

Vaatureiden tavoitetta samapalkkaisuuden saamiseksi omaan työehtosopimukseensa työvaliokunta ei aikonut estää. SAK:n työvaliokunnassa oli käsittelyssä 15.3.1945 SVL:n pyyntö, että vaaturinalan sopimuskiistassa saataisiin tarvittaessa esittää työnantajapuolelle uhkavaatimus lakon aloittamisesta, koska neuvottelut olivat jumiutuneet ammattiosasto 1:n hylättyä työnantajien tarjouksen. Kirjelmässä ammattiosasto 1 selventää, että syy hylkäykseen on, että ammattiosasto vaatii naispuolisille työntekijöille saman palkan kuin ammattitaitoisille miehillekin ja SVL:n liittotoimikunta on uhkavaatimuksen jättämisen kannalla. Työvaliokunta päätti hyväksyä uhkavaatimuksen jättämisen neuvotteluiden etenemiseksi.¹⁷² Keskustelua vaatureiden vaatimuksesta samapalkkaisuudesta ei pöytäkirjassa ole, josta voi päätellä, että se ei herättänyt työvaliokunnan jäsenissä tunteita puolesta tai vastaan.

Toisaalta SAK:n miesjohdon samapalkkaisuusperiaatteen ajamisessa ei voida pitää saavutuksena Kansakoulujen miesopettajien yhdistyksen liittymisen hyväksymistä jäsenliitoksi. SAK:n työvaliokunta hyväksyi yhdistyksen jäseneksi, vaikka tiedossa oli, että yhdistyksen tavoitteena oli estää alan naisistuminen ja huolehtia siitä, että miesten palkkaus olisi jatkossa korke-

¹⁷² SAK:n työvaliokunnan kokous 15.3.1945, SAK:n arkisto, TA.

ammalla tasolla kuin naisten. Yhdistyksen tavoite oli siis ajaa vain kansakoulunopettajamiesten etua ja erityisesti *estää* naisten mahdollisuuksia kansakoulunopettajina. Yhdistykselle päätettiin huomauttaa, että SAK periaatteessa ohjelmansa ja edustajakokouspäätöstensä mukaan oli sillä kannalla, että nais- ja miespuolisille työntekijöille olisi samanlaatuisesta työstä maksettava sama palkka. Tätä periaatetta on SAK mahdollisuuksiensa mukaan koetettava noudattaa käsiteltäessä viran- ja toimenhaltijoiden palkka- ja työehtokysymyksiä.¹⁷³ Huomautuksen perusteella on työvaliokunnalta ristiriitaista hyväksyä yhdistys jäseneksi, mutta samalla kieltäytyä avusta yhdistyksen tavoitteessa edistämistä miesten työehtoja ja palkkausta naisia paremmiksi.

Työvaliokunta olikin jo unohtanut, miten oli huomauttanut yhdistystä sen jäsenhakemuksensa hyväksymisen yhteydessä, kun yhdistyksen kirjettä käsiteltiin 18.12.1945 kokouksessa. Kansakoulujen miesopettajien yhdistys selosti kirjelmässään miesopettajien kalliinajanlisäkysymystä. Rinteen komitea¹⁷⁴ oli esittänyt miesopettajille maksettavaksi 500 markkaa kuukausittaisena lisänä, mutta asiaa ei ole vielä valtioneuvostossa ratkaistu. Yhdistys selosti opettajakysymyksen kehitystä todeten, että palkkauksen riittämättömyyden vuoksi kansakoulujen opettajisto on ”huolestuttavissa määrässä naisistumassa”. Sodassa kaatui noin 300 miesopettajaa ja uusia pyrkijöitä ei alalla ilmaannu. Asiaa olisi koetettava hoitaa järjestelemällä palkkausta ja eräänä vähäisenä vaiheena siinä on mainittu 500 markan kalliinajanlisä. Yhdistys pyysi SAK:n tukea esityksensä läpiviemisessä. Yhtyen yhdistyksen esittämiin perusteluihin työvaliokunta päätti tukea yhdistyksen esitystä, ja vielä sen lisäksi myötävaikuttaa asian käsittelyn jouduttamiseen valtioneuvostossa.¹⁷⁵ Työvaliokunnassa ei siis periaate samapalkkaisuudesta juurikaan painanut. Kansakoulunopettajan työtä ei voinut ajatella olevan sen erilainen työ miehelle kuin naiselle, jonka perusteella nimenomaan miesten palkkaa pitäisi lisätä, jotta selvä ero naispalkkoihin saataisiin.

Kesäkuun 1945 palkkapäätöksen jälkipyykkiä puitiin SAK:n edustajakokouksessa 1947. Edustajakokouksessa kritiikkiä sai sekä SAK:n johto ja työvaliokunta. Puheenvuorossaan juuri SVL:n puheenjohtajaksi valittu Elina Vuohio, toi esiin, että vaattureille samapalkkai-

¹⁷³ SAK:n työvaliokunnan kokous 6.2.1945, SAK:n arkisto, TA: Ks. Osin myös Valkonen 1989, 227.

¹⁷⁴ Rafael Rinne (SDP) oli hinta- ja palkkaneuvoston varapuheenjohtaja ja sosiaaliministeriön virkamies vuonna 1945.

¹⁷⁵ SAK:n työvaliokunnan kokous 18.12.1945, SAK:n arkisto, TA.

suusperiaatteen ”pakkoluovutus” palkkasäännöstelypäätöksen johdosta on edelleen katkera tappio. Vuohio myös peräänkuulutti ammattiyhdistysliikkeen vastuuta siitä, että tämä oli ollut palkkapäätöksen osallisena ja siten myötävaikuttanut päätökseen. Palkkasäännöstelypäätös tulee hänen mukaansa vaikeuttamaan samapalkkaisuuteen pyrkimistä ”hyvin pitkät ajat” ja naisvaltaiset alat ovat päätöksen jälkeen tuomittuja yhteiskunnassa alempiarvoisiksi, koska näillä aloilla juuri naiset tekevät työtä. Vuohio syytti SAK:n työvaliokuntaa, että sen olisi pitänyt antaa ammatillisille järjestöille (jäsenliitoille) mahdollisuus eri sukupuolten palkkojen järjestelyyn.¹⁷⁶ Tällä Vuohio viittasi juuri siihen, että SVL oli linjannut, että ammattiosasto 1 neuvotteluiden pohjalta lähdettiin valmistelemaan työehtosopimusta koko maan kattavaksi ja samapalkkaisuus saatiin siten vahvistettua alalle, kun työehtosopimus 1945 keväällä saatiin hyväksytyksi. Palkkasäännöstelypäätös, johon SAK:n johto olisi voinut vaikuttaa, kumosi samapalkkaisuuden, ja siten SAK oli osallisena ja hyväksyi sukupuolisidonnaisen palkkauksen.

Tyyne Leivo-Larsson liiketyöntekijöiden edustajana käytti myös puheenvuoronsa SAK:n toimien moittimiseen. Hän arvosteli parin vuoden takaista SAK:n johtoa siitä, että se oli mennyt mukaan sukupuolen mukaan järjestettävään palkkaukseen, vaikka SAK oli nimenomaan tuonut periaatteensa esille ”Mitä SAK tahtoo?” -ohjekirjassa. Siinä periaate oli ilmaistu, että palkka pitää maksaa työn eikä sukupuolen mukaan. Leivo-Larsson patisti SAK:ta määrätietoisemmin puuttumaan epätasa-arvoon palkkauksessa ja toimimaan hyväksytyjen periaatteiden mukaan niin, että palkkaus määräytyisi työsuorituksen mukaan. Lisäksi hänen mielestään, jos pyritään tasapainoiseen tilaan yhteiskunnassa, naisten palkkojen ei saanut raahata miesten palkkojen jäljessä. Toisaalta hän myönsi, että työvaliokunnalla oli kova vastarinta puolustautua samapalkkaisuutta. Hänestä naisista tuntui siltä, että miehet, jotka joutuivat pääasiassa hoitamaan näitä asioita, eivät sittenkään tunteneet tätä asiaa samalla tavalla omakseen, kuin sen tuntevat naiset. Sen takia hän ehdotti, että olisi tarpeellista, kun palkka-asioista keskustellaan, naisille annettaisiin mahdollisuus osallistua keskusteluun. Lisäksi hän vaati, että SAK:n pitää alkaa noudattaa samapalkkaisuusperiaatetta ja myös katsoa, että liitot sitä tulevaisuudessa myös noudattaisivat.¹⁷⁷ Työvaliokunnan toiminnassa näyttäisi toteutuneen aiemmin Mar-

¹⁷⁶ SAK:n edustajakokouksen 1947 pöytäkirja, 61 – 62.

¹⁷⁷ SAK:n edustajakokouksen 1947 pöytäkirja, 63, 190 – 191.

jaana Valkosen, Anu Suorannan ja Marjaliisa Hentilän esittämät tutkimustulokset ammattiyhdistysjohdon miesten passiivisuudesta samapalkkaisuuden, naisten ja miesten välisen palkkaeron poistamisessa. Vaikka periaatetasolla olisikin samapalkkaisuutta pidetty tavoiteltavana, näyttäisi se jääneen ainakin aktiivisien tekojen suhteen lähes olemattomaksi.

Vaikka SAK olisikin periaatetasolla tehnyt valinnan samapalkkaisuuden puolesta, kaikki liitot eivät välttämättä katsoneet tuota periaatetta pitävän noudattaa omassa toiminnassaan. Tähän Tyysne Leivo-Larsson SAK:n edustajakokouksensa puheenvuorossa viittasi SAK:n johdon vaikeaan tilanteeseen kohtaamassaan ”vastarinnassa” naisten tasa-arvon puolesta. SVL:n II edustajakokouksessa 1947 Elina Vuohio piti puheenvuoron, jossa käsitteli juuri hänen SVL:n puheenjohtajaksi valitsemistaan ja miesten ja naisten välistä suhdetta liitossa. Hän puhui:

” ...tämä on tavallaan eräänlainen merkkitapaus koko meidän maamme ammattiyhdistysliikkeessä, sillä meidän olemme tottuneet näkemään jonkun keskusjärjestön puheenjohtajan paikalla miehen. Tällä kertaa meidän liittomme tässä on lähtenyt sille tielle, että on valittu nainen. Omasta mielestäni naispuheenjohtajan valitseminen meidän liitollemme ei ole mitään merkittävää, sillä onhan meidän liitossamme noin 90 % jäsenistä naisia. Ja käsitykseni on myöskin se, että järjestöelämässä näitä järjestötehtäviä suoritettaessa voi yhtä hyvin toimia mies kuin nainen.[...] Mutta niin luonnollisena kuin tätä valintaa tältä osalta pidänkin, niin otan tämän liittotoverien antaman tehtävän erittäin vakavalta kannalta. [...] Erikoisesti minä haluaisin sanoa edustajakokouksemme miestovereille, että koetan ja yritän kaikkeni, ja toivon, että me voisimme yhteistyössä sittenkin näitä asioita hoitaa, vaikka varmasti tämän edustajakokouksen joka ainoa mies olisi tahtonut nähdä, että tähän tehtävään olisi tullut valituksi mieshenkilö.”

Elina Vuohion puheesta on selvästi erotettavissa tunteet; hän tuntuu jo hieman turhautuneelta, että naisen ei odoteta olevan pätevä ja kykenevä liiton johtotehtäviin. Painotus edustajakokouksen enemmistölle oli selkeä; hänet on valittu liiton johtoon yksimielisesti ja hän ottaa tehtä-

vänsä erityisen vakavasti. Hän toivoo, että yhteistyö voisi olla mahdollista, vaikka monet olisivat hänen pestinsä luovuttaneet mieluummin miehelle.¹⁷⁸ Elina Vuohion puheenvuorosta käy ilmi, että ainakaan kokonaisuutena liiton edustajat eivät suhtautuneet naisten toimintaan, tai naisten toimintaan johtotehtävissä, ammattiyhdistysliikkeessä suopeasti. Vaikka SAK:n johto olisi ollut naisten tasa-arvon kannalla, he eivät olisi todennäköisesti saaneet kaikkia liittoja periaatteiden taakse, jos siihen olisi päätetty lähteä.

Työnantajien suhtautuminen samapalkkaisuusvaatimuksiin

Vaatetustyöläisillä suhteet ja myös valtasuhteet työnantajiin olivat keskimääräistä paremmat, varsinkin verrattuna suurten teollisuusalojen työntekijöiden asemaan. Vaatetustyöntekijöille oli olemassa säännölliset neuvotteluyhteydet työnantajiin, ja myös sovittu työehtosopimus jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Yhteinen historia juonsi juurensa jo ns. wrightiläisen työväenliikkeen ajalta. Muilla aloilla suurten työnantajajärjestöjen ei tarvinnut suostua edes neuvottelemaan työehdoista työntekijöiden kanssa niin halutessaan. Myös vaatetusalan työnantajien keskinäinen kilpailu hyödytti vaatetustyöläisiä ja antoi siten liitoille neuvotteluvallaa. Näreikkö ja Takalo kirjoittavat Vaatetusalan historiikissa *Säikeistä yhteen*, että työnantajien järjestäytymättömyys hyödytti SVL:a ja sen jäsenien asemaa. Alan luonne vaativana käsityönä esti lakkorikkureiden käytön työnantajilta. He kuvailevatkin vaatetusalan työntajaorganisaatioita enemmän ”markkinointiyhdistyksiksi” kuin tasaveroiseksi työntajaorganisaatioksi.¹⁷⁹

Suomen Työnantajien Keskusliitto (STK) oli monessa suhteessa ylipäättään palkkojen korotuksia vastaan; kaikki palkankorotukset lisäisivät työvoimakustannuksia ja olisivat siten sen jäsenliittojen etujen vastaisia. Lähtökohtaisesti kaikki vaateet palkankorotuksissa olivat uhka myös yleisesti työmarkkinoilla. Jos yksi ala saa palkankorotuksia, vaateiden pelättiin leviävän maanlaajuisesti ja useammalle alalle. Samoin ajateltiin naisten palkkojen noususta. Palkkaerojen pienentämisen nähtiin ongelmana, että pian miehet vaativat palkkaerojen palauttamista ja palkat kohoaisivat taas lisää. STK myös aktiivisesti pyrki palkkaneuvostossa pidättämään naisten palkat miesten palkkoja alempana riippumatta, minkä alan sopimusta käsiteltiin.

¹⁷⁸ SVL:n II edustajakokouksen 1947 pöytäkirja, 21 – 22. SVL:n arkisto, TA.

¹⁷⁹ Näreikkö & Takalo 1986, 113.

STK:n suhtautuminen naisten palkkatasoon suhteessa miesten palkkoihin voidaan arvioida vuoden 1943 sekatyöpalkkojen normeerausyhteisyydessä tehdystä selvityksestä palkkaneuvostolle. Sekatyöt olivat kylläkin esimerkiksi vaatturin työtä selkeästi fyysisesti raskaampia. Tähän myös asiaa varten perustettu toimikunta vetoaa. Koska toimikunnan mielestä naiset sijoitetaan yleensä miehiä kevyempiin töihin, on naisten työteho myös heikompi, on naisten palkka muodostunut siitä syystä 60 – 80 prosentin välille miesten palkkoista. Toimikunnan perustelut jatkuvat: raskaammissa töissä, kuten laastinkannossa, johon edes harva nainen pystyy, on rinnastettavissa lähemmäs miesten palkkaa. Toimikunta piti kohtuullisena, että naisten normipalkat määrätään 75 prosenttiin miespuolisten normeista. Normaali- ja ylärajan saa korottaa 10 prosenttia, jota voi erityisesti soveltaa silloin kun naispuolinen työntekijä joutuu suorittamaan erikoisen raskasta työtä, koska hänen yksilöllinen työkykynsä tässä tapauksessa useimmiten on keskitasoa parempi.¹⁸⁰ Tähän asenteeseen perustui myös se, että palkkataso arvostettiin raskaammissa töissä yleensä paremmaksi kuin ns. kevyissä toimistotöissä. Fyysisesti raskaita töitä arvostettiin palkkauksessa enemmän kuin kevyinä pidettyjä ”henkisiä” töitä. Vaaturintyössä palkkaeroja ei voitu kuitenkaan puolustaa sillä, että miehet ovat fyysisesti kykenevämpiä, koska työ ei vaatinut voimaa.

STK:n palkkavaliokunta käsitteli pukuteollisuuden minimipalkkasopimusta joulukuussa 1944. Johtaja Hormion selostuksessa alan palkkoista hän huomioi, että ehdotetut miesten ja ammattitaitoisten naisten palkat ovat korkeat. Myös ammattitaitoisten ja ammattitaidottomien välistä palkkaeroa pidettiin liian suurena. Taustasyynä nimettiin Kansanhuoltoministeriön virheellisesti lasketut säännöstelyhinnat, ja huomioitiin, että esimerkiksi alusvaateteollisuudessa palkat ovat ”melkoista” alemmat. Vaateteollisuusliitolle annettiin ohjeeksi paikkakuntien välisen kalleuseron supistamista ja erityisesti naisten palkkojen alentamista. Tässä olisi vedottava nimenomaan alusvaateteollisuuden alhaisempiin palkkoihin. Jos tässä ei onnistuta, olisi vedottava yleissopimukseen ja siirrettävä palkka-asia keskusliittotasolla käsiteltäväksi.¹⁸¹

Palkkavaliokunnan kokouksessa esiintyi toinenkin naispalkkoja koskeva sopimus. Puunjalosteollisuuden sopimuksen korkeita naispalkkoja arvosteltiin. Tilasto- osaston johtaja Holmströmin mukaan tilanne tulee vähitellen kestävämmäksi kansanhuoltoteollisuudelle ja tämä

¹⁸⁰ ”Sekatyöpalkkojen normeeraus”, 19.4.1943, 22. Hinta- ja palkkasäännöstely, STK:n arkisto, ELKA.

¹⁸¹ STK:n palkkavaliokunnan kokous 12.12.1944, STK:n arkisto, ELKA.

tulee vaikuttamaan niin hinnanmuodostukseen kuin elinkustannusindeksiin. Palkkavaliokunnan jäsen insinööri Burmaister huomautti, että on vaikea puolustaa alan sopimukseen enää yhtään pienempiä palkkoja naisille. Sopimuksessa ammattitaidottomien mies- ja naistyöntekijöiden välinen palkkaero on hyvin suuri. Puheenjohtaja V.A.M. Karikoski totesi, että ”viimeisenä valttina” voidaan käyttää uhkaa elinkustannusindeksin kohoamisesta, mutta ei ennen kuin se on aivan välttämätöntä.¹⁸²

STK:n muistiossa palkkasäännöstelystä 1947 tulee esille STK:n suhtautuminen naisten palkkoihin. Palkkasäännöstelypäätökseen ehdotettiin, että järjestöt voisivat keskenään sopia, ”...että naisille, milloin nämä samassa ajassa suorittivat samansuuruisen ja samanarvoiseksi katsottavan työn kuin miehet, tästä maksetaan (sekä aika- että urakkatyössä) sama palkka kuin miehille”. SAK:n ehdotus sisälsi samanlaisen kohdan. STK:n johtaja Karikosken ehdotuksessa rajoitettaisiin tämä kohta koskemaan vain urakkatyötä ja vain sellaisia tapauksia, joissa naiset suorittivat tavallisesti miehille kuuluvaa työtä.¹⁸³ STK:n kanta piti palkkaneuvostossa, ja aikapalkkataulukot pysyivät vielä vuoden 1947 palkkasäännöstelypäätöksessä erillisinä miehille ja naisille.

Kuoppakorotuksista päätettäessä 1948 STK toimi komiteassa naispalkkojen alentamiseksi, STK:n edustajat jättivät komitean mietintöön eriävän mielipiteensä. Allekirjoittaneet STK:n edustajat H. Hormio ja L. Luoma totesivat mielipiteessään, että eritoten naisten palkat ovat nousseet palkkasäännöstelypäätösten myötä vuoden 1939 tasosta jo 50 prosenttia ja ovat aivan liian korkeita. Naisten palkkakuopan toteamisessa olisi käytettävä siksi suppeampaa mitapuuta.¹⁸⁴ Ongelma siis oli, että suhteessa naisten palkat kohoaisivat ja se johtaisi pian yleiseen naiskorotukseen kaikille aloille, ei vain palkkakuoppaan joutuneilla aloilla.

Samapalkkaisuusperiaatteen sinetöinti vaatturin työssä

Ammattiyhdistysliike oli 1949 – 1950 hajaannuksen partaalla kommunistien ja sosiaalidemokraattien valtataistelun vuoksi. Työmarkkinoilla kuohui; Lakkoallot levisivät, suuri lakko-vuosi oli 1950, jolloin työtaisteluita oli enemmän kuin vielä kertaakaan sodan päätyttyä. Vaatureiden sopimus oli päättymäisillään maaliskuussa 1950. Ammattiosasto 1 otti jälleen aloit-

¹⁸² STK:n palkkavaliokunnan kokous 12.12.1944, STK:n arkisto, ELKA.

¹⁸³ ”Palkkakysymyksen viime vaiheista” 29.9.1947, pm. Hint- ja palkkasäännöstely, STK:n arkisto, ELKA.

¹⁸⁴ Kuoppakomitean ehdotus 15.12.48, Hint- ja palkkasäännöstely, STK:n arkisto, ELKA.

teen valtakunnallisen sopimuksen irtisanomisesta ja esitti korjauksia palkkamääräyksiin. Valtakunnallisen sopimuksen irtisanominen sai kannatusta muiltakin osastoilta, joten SVL:n liittotoimikunta päätti irtisanoa sopimuksen. Esityksen neuvotteluvaiheessa turvaututtiin jälleen ammattiosasto 1:n ammattitaitoon neuvotteluosapuolina työnantajien kanssa. Esityksen keskeinen tavoite eli rinnastaa naisten ja miesten palkat toisiinsa; määrääväksi palkkaperusteeksi oli otettava työtaito sukupuolen sijaan. Neuvottelut pitkittyivät huhtikuulle 1950 ja uhkavaatimus jätettiin työnantajille huhtikuun 1. päivänä. Lakko alkaisi 24.4., ellei vaatimuksiin suostuta, työt lopetettaisiin mainittuna päivänä. Työnantajat ”taipuivat” ennen lakon alkua, ja uusi sopimus allekirjoitettiin 20.4.

Vaatureiden sopimukseen kirjattiin palkkaperusteet ammattitaidon mukaan;

Työntekijät, jotka pystyvät tekemään takin, kuuluvat palkkaryhmään, jossa on korkein alimmaispalkka 94 mk:a, jos taas pystyvät tekemään housut ja liivin, kuuluvat vähän alempaan palkkaryhmään 90 mk:a tunti ja sitten puolioppineet 75 mk:a tunti sekä alle puoli vuotta työskennelleet apulaiset 60 mk:aan ylärajaan asti tunti.¹⁸⁵

Sukupuolenmukaisesta palkkarakenteesta siis luovuttiin, palkkaluokat jaettiin sen mukaan, kuinka ammattitaitovaatimukseltaan työntekijä voi suoriutua. Ammattiryhmiä tuli sopimukseen ammattitaitoisille kaksi eri palkkaryhmää, sekä puolioppineiden ja apulaisen palkkaryhmiä. Vuoden 1947 urakkapalkkoja koskeva valtion päätös oli jo sallinut urakkapalkkoissa saman palkan maksamisen naisille ja miehille. Vasta 1950 vuoden sopimukseen saatiin kirjattua alalle pysyväksi palkkaperusteeksi kaikissa vaatturinalan tehtävissä työtaito. Samapalkkaisuusperiaate oli lopulta kirjoissa ja kansissa, vaikka vaatturit olivat yhdessä työnantajien kanssa sopineet samapalkkaisuusperiaatteesta jo keväällä 1945. Sopimus ei kuitenkaan taannut palkkaerojen poistumista, koska se, miten naisia ja miehiä sijoitettiin eri palkkaryhmiin työpaikoilla, ei välttämättä toteutunut tasa-arvoisesti.

Anja Nummijärvi on tutkinut samapalkkaisuutta lainsäädännöllisestä näkökulmasta. Myös hän jakaa tutkimustuloksissaan palkkasäännöstelyn vaikutuksen samapalkkaisuutta hidasta-

¹⁸⁵ SVL r.y:n toimintakertomus 1950, 13 – 14; SVL r.y:n arkisto, TA; SVL ry:n ao. 1:n toimikunnan kokous 11.4. ja 9.5.1950, ptk. SVL:n ao. 1:n arkisto, TA; SVL r.y:n liittotoimikunnan kokous 11.4. ja 20.4.1950, ptk. SVL r.y:n arkisto, TA.

neeksi tekijäksi. Vuoden 1954 palkkapäätöksessä lähtökohdaksi otettiin periaatteeksi se, että samasta työstä tulisi maksaa sama palkka sukupuolesta riippumatta. Käytännössä edellisen vuosikymmenen aikana vakiinnutettu palkkaero pysyi vahvasti osana työmarkkinoita, vaikka palkkasäännöstelystä luovuttiin. Sotien jälkeinen palkkasäännöstely vahvisti Suomen työmarkkinoiden sukupuolenmukaista jakoa. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n samapalkkaisuussopimus toi muodollisen tasa-arvon Suomen työmarkkinoille. Suomi ratifioi sopimuksen osaksi lainsäädäntöä 1963 ja seuraavaksi työnantajajärjestöt ja työntekijäjärjestöt sopivat yhteisen suosituksen antamisesta. Suosituksen mukaan samapalkkaisuusperiaatetta tulisi noudattaa käytännön sopimuksissa niin, että erilliset palkkaluokat naisille ja miehille tulee poistaa vuoteen 1966 mennessä. ILO:n sopimuksen toteuttamiseksi naisten ja miesten eriarvoisuus samassa työssä kiellettiin sijoittamalla naiset ja miehet samaan palkkaryhmään. ILO:n samapalkkaisuussopimus siis merkitsi sitä, että naiset saivat muodollisen tasa-arvon palkkauksessa. Samapalkkaisuudesta tuli virallinen normi, johon sekä valtio, että työmarkkinajärjestöt sitoutuivat.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Nummijärvi 2004, 51 – 53.

6. PÄÄTELMÄT

Ompelijoiden ja räätälien varhainen järjestäytyminen ja yhteiseen liittoon liittyminen kertoi suurlakon jälkeisen ajan kansalaisyhteiskunnan muodostumisesta ja yhteiskunnan modernisoinnin mukanaan tuomista ajattelutavan muutoksista, vapautumisesta luokkayhteiskunnan rajoituksista ja ihmisten tasa-arvoisuuden idean noususta osaksi ihmisten elämää. Tasa-arvon ideaali sisälsi myös ihanteen samanarvoisesta työstä ja naisen aseman vapautumisesta tärkeäksi osaksi julkista yhteiskuntaa aina eduskuntaan saakka. Suurlakon jälkeinen aika oli järjestäytymisessä ja innostuksessa yhteiskunnallisia asioita kohtaan poikkeuksellisen aktiivista aikaa, jolloin myös pohja ammattiyhdistyksille ja sen toimintatavoille rakennettiin. Se, oliko ompelijoilla lopulta vaikutusvaltaa yhteisessä liitossa, voidaan toki kyseenalaistaa, sillä he olivat pienempi joukko yhteisessä liitossa. Kotityön turmiollisuus ammattikunnan etujen ja arvovallan rapauttajana ajoi räätälit ja ompelijat yhteen; vain yhdistämällä voimat, tai räätälien näkökulmasta, vain ottamalla ompelijat mukaan, voitiin rajoittaa halpaa kotona tehdyn ompelutyön määrää. Järjestäytyminen nähtiin myös ainoana keinona, jolla työoloja, työaikaa ja palkkaa ylipäättään oli mahdollista parantaa. Räätälien ja ompelijoiden yhteistyön pohjana nähtiin ensisijaisesti yhteinen taloudellinen hyöty, mutta ompelijoille yhteistyö oli myös edellytys toiminnan jatkumiselle.

Räätälien ja ompelijoiden yhteistyössä organisoituminen perustui miesten periaatteille ja totutuille toimintamalleille. Naisten järjestäytymisaste jäi uudessa yhteisessä liitossa matalaksi, koska miesjäseniä oli enemmän. Siten oletettavaa oli, että naisten intressit jäivät, ainakin alussa, miesten määrittämien asioiden varjoon. Marjaana Valkosen esittämä tutkimustulos, että naisten oli opeteltava tulemaan toimeen miesten toimintatavoille rakennetussa ammattiyhdistysliikkeessä, näyttäisi pitävän paikkansa myös vaatturinalalla.

Ammattiyhdistysliikkeen kytkeytyminen poliittisiin puolueisiin oli merkittävää ja näkyi ammattiyhdistysliikkeen toiminnassa. Myös ristiriidat eri poliittisten puolueiden mukaan leimasivat ammattiyhdistysliikettä ja sen toimintaa myös liitto- ja ammattiosastojen tasolla. Poliittinen kamppailu läpäisi siten koko yhteiskunnan tasot eduskunnasta ruohonjuuritasolle saakka. Poliittiset valtakamppailut kommunistien ja sosiaalidemokraattien ryhmien välillä uhkasivat yhteistyötä myös SVL:n piirissä. Samapalkkaisuuteen poliittiset ristiriidat eivät suoraan kytkeytyneet, mutta vaikuttivat varmasti liittoaktiivien keskinäisiin väleihin myös 1945 vuoden jälkeen, jolloin sosiaalidemokraattiseen ryhmään kuulunut Elina Vuohiota yritettiin

saada liittotoimikunnasta siirretyksi sivuun ja liiton toimikuntaan kansandemokraattista edustusta tilalle. Oletettavasti kuitenkin, Neuvostoliiton esimerkin mukaan, naisten asema samanarvoisina työläisinä miesten kanssa merkitsi kansandemokraattiselle ryhmälle enemmän, sosiaalidemokraateille taas yhteistyön ja yhteiskuntarauhan ylläpitäminen, neuvotteluaseman säilyttäminen ja yhteiskunnan päätöksentekoon osallistuminen näyttäisi olleen SAK:n esimerkin mukaan merkittävämpää.

Vaatturit joutuivat luopumaan samapalkkaisuusperiaatteestaan palkkasäännöstelypäätöksen ohjepalkkamääräysten vuoksi. Palkkaus oli jo pitkään perustunut kappaletyöstä maksettaviin tariffeihin, joissa ei ollut eritelty eri palkkoja naisille tai miehille. Työehto- ja palkkasopimusta neuvoteltaessa samapalkkaisuus oli tunnustettu myös työnantajien puolelta. Se voitiin siis katsoa olleen vakiintunut palkkakäytäntö alalla. Samapalkkaisuusvaatimusten takana seisoivat viimeiseen saakka SVL:n osasto 1, Helsingin räätälit. Ammattiosasto 1 ei ollut valmis hyväksymään uutta, kesäkuussa 1945 valtioneuvoston palkkasäännöstelypäätöksen edellyttämiä muutoksia jo sovittuun sopimukseen, jossa ammattitaitoiset työntekijät olivat palkkauksessa samalla tasolla riippumatta sukupuolesta. Ammattiosasto 1 jatkoi vastaanhangottelua palkkasäännöstelypäätöksen jälkeenkin, eikä hyväksynyt määrääviä ohjepalkkoja sovellettaviksi vaatturin työssä. Kuinka merkittäväksi asiaksi sopimuksen samapalkkaisuusperiaatteen rikkoutuminen koettiin, antaa esimerkin se, että ammattiosasto lähetti palkkaneuvostoon oman kirjelmänsä sekä mukaan oman lähetystön tukemaan asiaansa.

SVL:n suhtautuminen ammattiosasto 1 omatoimisuuteen oli aluksi kannustavaa, mutta palkkasäännöstelypäätöksen jälkeen liiallisesta omin päin toimimisesta ammattiosastoa jo kritisoitiin. SVL:n piti noudattaa SAK:n sääntöjä ja liiton tuli toimia yhteisesti ja ulospäin samannimisesti. Vuonna 1938 uudelleen lakkauttamisen jälkeen perustetun liiton tuli voida näyttää yhtenäiseltä, kykenevältä organisoimaan eri ammattiosastot. Edunvalvonta on mahdotonta, jos asioista ei voida päättää yhtenäisesti. SVL:n piirissä palkkasäännöstelyn normeja vastaan hangottelun ei katsottu olevan mahdollista, vaan tilanteeseen tuli tyytyä toistaiseksi. Liitolle erittäin tärkeää oli tavoitella edustamilleen aloille valtakunnalliset työehtosopimukset ja tähän pyrittiin aktiivisesti.

Oliko samapalkkaisuusperiaatteen taistelun taustalla strategia naisten syrjäyttämiseen vaaturintyössä, ei voida suoraan kieltää. On hyvä huomioida, mitä muilla aloilla tapahtui. Kauppa- ja liikkeen naisistuvat ja nuoret naiset valtasivat perinteisesti miesten hallitseman alan polkemalla alan palkkoja alas. Kaupan alalla miehet reagoivat pitääkseen työpaikkansa ajamalla korke-

ampia palkkoja myös naisille, koska ajattelivat, että työnantajat pitävät mieluummin miehen työssä, jos naisille on maksettava sama palkka. Samoin tapahtui kansakoulunopettajistossa; miehet ajoivat palkkojaan ylöspäin pitääkseen naiset pois alalta ja säilyttääkseen alan arvostuksen. Miksi samoja strategioita oman työpaikan ja palkan säilyttämiseksi ei olisi voinut tapahtua myös vaatturinalalla? Alan voimakas naisistuminen ja teollisuustuotannon jatkuva kasvu muuttivat alaa ja vaaturintyötä, joten olisi ollut normaalia, että saavutettuja etuja ja asemaa olisi puolustettu. Tätä ei kuitenkaan liiton aineistossa implisiittisesti tuoda esille. Toisaalta myös ammattiosasto 1:ssä toimi myös naistyöntekijöitä ja ala oli jo 1940-luvulla yksi naisvaltaisimmista. Palkkauskäytäntö perustui kappalepalkkoihin, joten palkkaus ei perustunut sukupuolenmukaiseen jakoon, tämän käytännön muuttuminen muutti tilannetta. Kuitenkin SVL oli alusta saakka hakenut urakkatyöstä siirtymistä aikapalkkoihin.

Palkkasäännöstely ja valtalain perusteella tehdyt päätökset vaikuttivat samapalkkaisuuteen ja vakiinnuttivat palkkaerot pitkäksi aikaa. Palkkasäännöstelypäätöksen vaikutuksesta palkkaerojen kaventuminen naisten ja miesten välillä oli suurinta 1945, mutta palkkaero kääntyi jälleen kasvuun heti seuraavan vuoden aikana. Anu Suorannan tutkimusten tuloksena oli, että kollektiivinen työehtosopiminen ei suoraan korreloi naisten ja miesten palkkaeron pienenemisen ja parempina työehtoina, vaikka niin yleisesti ajateltiin ja valtakunnallisia työehtosopimuksiin pyrittiin sekä SAK:ssa ja SVL:ssä. Myös ammattiosasto 1 piti valtakunnallisen sopimuksen saamista vaattureille tärkeänä. Suorannan tutkimus tekstiiliteollisuudesta näyttää, että sopimuksettomien tilan vallitessa, naisten ja miesten palkkaero kuroutui kiinni aina vuoteen 1945 saakka, mutta sen jälkeen, työehtosopimusten yleistyessä nopeasti, alkoi jälleen kasvaa. Palkkasäännöstelypäätös kiihdytti työehtosopimista, koska siitä tuli käytännössä pakollista ja hetkellisesti se vaikutti myös sukupuolten palkkaerojen pienenemiseen. Monilla aloilla, toisin kuin vaattureilla, palkkasäännöstelypäätös tasasi palkkaeroja, vaikka vaikutus ei pitkään kestänyt.

Palkkasäännöstely vakiinnutti suomalaisille työmarkkinoille pitkäkestoisen sukupuolenmukaisen palkkauksen käytännön, joka jatkui, vaikka palkkasäännöstelystä luovuttiin. Yhteiskunnan rakentuessa yhä enemmän järjestöjen välisten sopimusten ja valtiovallan tiukentuvan talous- ja sosiaalipoliittisen vaikuttamisen alle, tasa-arvon ideaali, jota vaadittiin heti suurlakon aikaan, katosi sopimuskulttuurin pragmaattisuuteen, sen vaativiin kompromisseihin ja ryhmien oman vaikutusvallan kasvun maksimointiin.

Miten vaattureiden tilanne heti toisen maailmansodan loppupuolella voi kertoa ajan työmarkkinoista? Sodan aikana alaa oli kohdannut monet samat ongelmat kuin yleensäkin säänneltyä teollisuutta; raaka-ainepula, viennin ja tuonnin rajoitukset sekä työntekijäpula. Kiristynyt talous vaikutti myös vaattureiden elämään hintojen nousuna ja elintarvikepulana. Palkkatilanne oli epävakaa pitkään, ja levottomuuksia ja lakkoilua työpaikoilla, myös vaaturintyöhuoneissa, esiintyi. Palkankorotuksia vaadittiin laajasti sodan jälkeen nopean inflaation syödessä palkkatasoa. Vaattureiden kipeästi kaipaamat korotukset palkkoihin syntyivät todellisesta tarpeesta ja huolesta omasta toimeentulosta.

Työnantajien ja vaattureiden neuvottelusuhteet olivat hyvät ja tiiviit, mutta eivät välttämättä tasa-arvoiset. Näreikkö ja Takalo vaatetusalan historiikissaan toivat esille, että vaattureilla oli hyvät neuvotteluasemat suhteessa vaatetusalan työnantajiin. Työnantajajärjestöjen tai yhdistysten järjestäytyminen oli heikompaa, edunvalvonta siitä syystä tehotonta ja vaaturiliikkeiden keskinäinen kilpailu osaavasta työvoimasta rajoitti työnantajien neuvotteluvalltaa työntekijöiden nähden. Myös korkean ammattitaidon vaatimassa työssä lakkorikkureiden käyttö ei onnistunut. Vaattureilla oli siten lakko- ja työtaistelutilanteissa todellista voimaa saada läpi vaatimuksiaan. Sodan aikana ja sen jälkeenkin vaattureiden työtilanne oli jatkuvasti hyvä, sillä myös puolustusvoimat työllisti vaatetusalaa. Alan suhteellisen hyvä työllisyys helpotti myös vaattureiden vaatimusten esittämisen kynnystä.

Vaatturialan samapalkkaisuusperiaate syntyi yhteisymmärryksessä työnantajien kanssa. Kun palkkasäännöstelypäättös annettiin, se herätti katkeruutta pitkään, sillä samapalkkaisuus oli ollut esillä kirjattavaksi sopimukseen jo talvesta 1944 ja sitä ennen alan vakiintunut palkkikäytäntö kappalepalkkauksessa.

STK:lle naispalkat argumentoitiin ”luonnollisesti” alemmiksi kuin miesten, koska työn vaativuutta ja siten palkka-arvotusta määritteli pitkälti työn fyysinen kuormittavuus. STK:n huolenaiheena oli sekä jäsenliittojen ja myös valtakunnan talous, jonka pelättiin laajoja ryhmiä koskevien palkankorotusvaatimusten myötä ajautuvan vaikeuksiin palkkakustannusten noususta. Neuvotteluissa argumenttina indeksikorotus hintoihin oli voimakas, sillä kustannusten nousu olisi työläisen palkan ostovoimasta pois.

SAK:n periaatelinjauksessa oli todettu, että SAK:n tavoite on sama palkka samasta työstä. Samapalkkaisuus oli varteenotettava kehityslinja jo heti 1900-luvun alussa, kun se oli kirjattu yhdeksi SDP:n ohjelman, Forssan ohjelman, tavoitteeksi. Palkkaneuvostossa samapalkkaisuudesta SAK:n sihteeri Huunonen tulkitsi, että samapalkkaisuus on perusteltua vain niillä

aloilla, joissa nainen pystyy samaan työhön kuin mieskin. Nähdäkseni SAK:n johdolle merkitys osallistumisesta yhteiskunnan päätöksentekoon ja suhteista STK:hon oli huomattavasti merkityksellisempää kuin samapalkkaisuuden ajaminen. Naisjaoston kokouksissa esiintyi syytöksiä SAK:n miesjohtoa kohtaan, että he eivät ota huomioon naisten ongelmia työmarkkinoilla ja pyri niihin vaikuttamaan. ”Yhteiset asiat” olivat miesten määrittelemiä, naiset eivät päässeet näihin määrittelyihin vaikuttamaan.

Kiinnostavaa on, mitkä tekijät muuttivat yhteiskunnan vuosisadan vaihteen ja suurlakon jälkeisen ajan yhteiskunnallisen innostuksen ja vapautumisen ilmapiirin ja ihanteet tasa-arvosta hiipumaan. Vakiinnuttaessaan asemaansa yhteiskunnan valta-asemiin, myös ammattiyhdistysliike näyttäisi jättäneen sukupuolten tasa-arvon odottamaan parempaa aikaa.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

A) Arkistolähteet

Elinkeinoelämän Keskusarkisto (ELKA)

Suomen Työnantajain Keskusliiton (STK) arkisto

Palkkavaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1944 – 1945 (kansio C)

Kansallisarkisto (KA)

Palkkasäännöstelyviranomaisten arkisto

Palkkaneuvoston kokousten pöytäkirjat 1945 (Ca:2)

Palkkaneuvoston työjaoston kokousten pöytäkirjat 1945 (Ca:2)

Hinta- ja palkkaneuvoston kokousten pöytäkirjat 1945 (Ca:3)

Työväen Arkisto (TA)

Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliiton (SAK) arkisto

SAK:n työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1944 – 1946 (CDA9, CDA10, CDA11)

SAK:n naisjaoston kokousten pöytäkirjat 1944 – 1946 (NGC1)

Suomen Vaatetustyöntekijäin Liiton arkisto

Toimikunnan pöytäkirjat 1911 - 1925 (C1)

Toimikunnan pöytäkirjat 1925 - 1930 (C2)

Edustajakokousten pöytäkirjoja (painettuja) 1911 – 1929 (C3)

Suomen Vaatetustyöläisten Liiton arkisto (SVL)

SVL:n II edustajakokouksen pöytäkirjat 1947 (Ca1)

Liittotoimikunnan kokousten pöytäkirjat 1944 – 1950 (Cb1, Cb2)

Kirjeenvaihto osastot 1944 – 1947 (FA3 – FA9)

Kirjeenvaihto SAK, muu kirjeenvaihto 1944 - 1948 (FB4 – FB7)

Toimintakertomukset 1944 – 1950 (DA1)

Helsingin Vaatetustyöläiset Ao 1 arkisto

Pöytäkirjat 1930 – 1968 (C1, C2, C3)

B) Julkaistut lähteet

Suomen Ompelijain ensimmäisen edustajakokouksen pöytäkirja. Tampereella 20 - 21 päivänä elokuuta 1901 G.E. Jansson & Kumpp. Kirjapainossa 1901.

Suomen Ompelijattarien toisen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Viipurissa heinäkuun 12-14 p:nä 1906. Laatinut Anni Huotari. Viipuri 1906, ”Työn” kirjapaino.

Suomen Ompelijattarien kolmannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Turussa heinäkuun 19-21 päivinä 1908. Sosialistin kirjapaino-osuuskunta I.L.1908.

Pöytäkirja Suomen Rääpäilyöntekijäin liiton V:stä varsinaisesta, Suomen Ompelutyöntekijätärin liiton IV:stä ja Suomen Vaatetustyöntekijäin liiton perustavasta edustajakokouksesta Helsingissä 21–24 p:nä elokuuta 1911. Toimittanut Vilho Ruusuvoori. Helsinki.1911, Työväen kirjapaino.

Pöytäkirja SAK r.y. viidennestä varsinaisesta edustajakokouksesta Helsingissä 15 – 19 päivinä kesäkuuta 1947. Helsinki 1951.

Valtiopäivät 1945 Pöytäkirjat I. Helsinki 1946.

Lehdet:

Helsingin Sanomat, HS, 8.7.2010

Kansan Lehti, 23.1.1945

Palkkatyöläinen, 6.10.1944, 27.10.1944, 13.7.1945, 10.8.1945

Internetlähteet:

Bergholm, Tapio. SAK:n historia, SAK, 2013, [<https://www.sak.fi/aineistot/julkaisut/sakn-historia>].

Tilastokeskus: Statfin [<http://www.stat.fi/til/index.html>]

II KIRJALLISUUS

Acker, Joan. *Samanarvoinen työ: Tutkimus työelämän sukupuolistuneista rakenteista*. (Alkuperäinen teos: *Doing comparable worth*. suom. David Kivinen). Tampere: Vastapaino, 1990.

Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana & Österberg, Pirkko. *Nainen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Katsaus naisten ansioiden kehitykseen sekä naisten järjestäytymiseen*. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, Helsinki: SAK, 1979.

- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik. 'Kansanliikkeet loivat kansakunnan.' Teoksessa Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.) *Kansa liikkeessä*. (2. painos.) Helsinki: Kirjayhtymä, 1989. s. 7 – 52.
- Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Löytty, Olli & Pollari, Mikko & Rantanen, Pekka & Ruuska, Petri. *Kuriton kansa: Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 2009.
- Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim). *Naisten Hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 1994.
- Bergholm, Tapio. *Sopimussyhteiskunnan synty: 1, Työehtosopimusten läpimurrosta yleislakoon : SAK 1944-1956*. Helsinki: Otava, 2005a.
- Bergholm, Tapio. Suomen säädeltyjen työmarkkinasuhteiden synty: Palkkapäätös 19.6.1945. Yhteiskuntapolitiikka 1/2005b, Helsinki, Stakes.
- Bergholm, Tapio, *Kaksoissidoksen synty: Suomen työmarkkinasuhteiden toimintatavan muotoutuminen 1944–1969*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2015.
- Bradley, Harriet, *Men's Work, Women's Work: A Sociological History of the Sexual Division of Labour in Employment*. Cambridge: Polity Press, 1989.
- Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008.
- Harjula, Minna. 'Suurlakon tyttäret.' Teoksessa Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008. s. 121 – 136.
- Hentilä, Marjaliisa, *Keikkavaaka ja kousikka – Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalvelu-aikaan*. Helsinki: Edita, 1999.
- Husso, Marita & Heiskala, Risto 'Suomalaisen sukupuoliradikalismien kolme aaltoa ja erojen politiikka'. Teoksessa Husso, Marita & Heiskala, Risto (toim.). *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus, 2016. [<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524953832>]. Luettu 29.1.2018.
- Julkunen, Raija. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino, 2010.
- Jussila, Osmo. *Suomen suuriruhtinaskunta: 1809-1917*. Helsinki: WSOY, 2004.
- Jussila, Osmo, & Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. *Suomen poliittinen historia 1809-1999*. 3., uud. p. Porvoo: WSOY, 2000.
- Kettunen, Pauli. 'Missä mielessä vanha työväenliike oli poliittinen liike.' Teoksessa Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.) *Kansa liikkeessä*. (2. painos.) Helsinki: Kirjayhtymä, 1989. s. 236 – 250.
- Kettunen, Pauli, 'The tension between the social and the economic - a historical perspective on a Welfare State'. Teoksessa Ojala, Jari & Eloranta, Jari & Jalava Jukka & Asplund Rita

(toim.), *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006, 285-313.

Kinnunen, Merja, *Luokiteltu sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 2001.

Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi, *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 1996.

Klinge, Matti. *Keisarin Suomi*. Helsinki: Schildts, 1997.

Kujala, Antti. *Vastakkainasettelun yhteiskunnan synty: Syksyn 1905 suurlakko Helsingissä ja muualla Suomessa*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2016.

Launis, Kati. 'Työväen Maamme-kirja.' Teoksessa Melkas, Kukku & Grönstrand, Heidi & Launis, Kati & Leskelä-Kärki, Maarit & Ojajärvi, Jussi & Palin, Tutta & Rojola, Lea. *Läpikulkuihmissä: Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009. s. 73 – 106.

Laybourn, Keith. *A History of British Trade Unionism c. 1770-1990*. (1. paperback ed.) Phoenix Mill: Sutton, 1997.

Lehto, Anna-Maija. ' Sama palkka – Toiveajatteluako?'. Teoksessa Rahikainen, Marjatta & Räisänen, Tarja (toim.). *"Työllä ei oo kukkaan rikastunna"*. *Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800 – ja 1900-luvulla*. Helsinki: SKS, 2001.

Lähteenmäki, Maria, *Mahdollisuuksien aika: Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1995.

Mansner, Markku, *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa: Suomen työnantajain keskusliitto 1940-1956*. Helsinki: Teollisuuden kustannus, 1984.

Melkas, Kukku & Löytty, Olli. ' Jalon sivistyneistön kuriton kansa.' Teoksessa Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008.

Milkman, Ruth, *Gender At Work: The Dynamics of Job Segregation By Sex During World War II*. Urbana: University of Illinois Press, 1987.

Milkman, Ruth. *On Gender, Labor, and Inequality*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 2016.

Nummijärvi, Anja. *Palkkasyrjintä: Oikeudellinen tutkimus samapalkkaisuuslainsäädännön sisällöstä ja toimivuudesta*. Helsinki: Edita, 2004.

Näreikkö, Heikki & Tenho Takalo. *Säikeistä yhteen: Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia*. Helsinki: Tekstiili- ja vaatetustyöväen liitto, 1986.

Oittinen, Riitta. 'Ompelusta ennen tehdastyötä.' Teoksessa Parikka, Raimo (toim.). *Suomalaisen työn historia korvesta konttoriin*. Helsinki: SKS, 1999.

Ojajärvi, Jussi. 'Keväinen myrsky kirjallisuudessa.' Teoksessa Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008.

Pollari, Mikko & Ruuska, Petri & Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Löytty, Olli & Rantanen Pekka. 'Alamaisjärjestyksen konkurssi ja avoin tulevaisuus'. Teoksessa Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008. s. 43 – 74.

Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto. 'Raittiusliike ja työväestön järjestäytyminen'. Teoksessa Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.) *Kansa liikkeessä*. (2. painos.) Helsinki: Kirjayhtymä, 1989. s. 142 – 153.

Sulkunen, Irma. 'Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus'. Teoksessa Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.) *Kansa liikkeessä*. (2. painos.) Helsinki: Kirjayhtymä, 1989. s. 157 – 172.

Sulkunen, Irma. 'Naisten voitto'. Teoksessa Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008. s. 75 – 96.

Suoranta, Anu. *Halvennettu työ: Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä*. Tampere: Vastapaino, 2009.

Tikka, Marko. 'Mitä tapahtui?'. Teoksessa Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku (toim.). *Kansa kaikkivaltias: suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 2008. s. 15 – 42.

Tikka, Marko. *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen suuri lakko 1905*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009.

Schmitz, Eva. 'Kvinnors fackliga kamp.' Teoksessa *Kvinnor tar plats. Arbetsmarknad och industriarbete på 1900-talet*. Stockholm: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, 2002.

Sulkunen, Irma, Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto (toim.). *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1987. s. 157-175.

Suoranta, Anu, *Halvennettu työ: Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä*. Tampere: Vastapaino, 2009.

Tilly, Louise A. & Scott Joan W., *Women, Work and Family*, New York: Methuen, 1987.

Uljas, Päivi, *Hyvinvointivaltion läpimurto: Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Helsinki: Into-Kustannus Oy, 2012.

Valkonen, Marjaana, Jäseninä vaan ei vallankäyttäjinä – Naiset ammattiyhdistysliikkeessä vuosina 1907 – 1947. Teoksessa Laine, Leena & Markkola, Pirjo (toim.), *Tuntematon työläisnainen*. Tampere: Vastapaino, 1989.

Valkonen, Marjaana, *Yhdessä elämä turvalliseksi. Suomen ammattiyhdistysten keskusliitto 1930 – 1947*. Suomen ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK r.y. Helsinki, 1987.

Walby, Sylvia (edited), *Gender Segregation at Work*, Milton Keynes, Open University Press, 1988.

Liite 1: Liittojen jäsenmäärät (toimintavuodet)									
		<u>Vuosi</u>	<u>Jäseniä</u>						
Suomen Ompelutyöntekijättärien liitto (1906 - 1911)		1907	224	Suomen Vaatetustyöläisten Liitto (1937 - 1970)					
		1908	230			Naisjäseniä	Jäseniä yh	% naisia	
		1909	134			1938	1397	1820	76,8
		1910	134			1939	1409	1746	80,7
						1940	1157	1419	81,5
Suomen Räättälityöntekijäin Liitto (1899 - 1911)		<u>Vuosi</u>	<u>Jäseniä</u>		1941	1300	1526	85,2	
		1899	299		1942	994	1218	81,7	
		1900	370		1943	1319	1569	84,1	
		1901	ei tietoa		1944	1716	2005	85,6	
		1902	400		1945	5280	6103	89,8	
		1903	450		1946	4894	5461	89,6	
		1904	ei tietoa		1947	5233	5798	90,3	
		1905	ei tietoa		1948	4392	4923	89,2	
		1906	ei tietoa						
		1907	1149		Lähde: Heikki Näreikkö & Tenho Takala, Säikeistä yhteen: Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia. Helsinki: Tekstiili- ja vaatetustyöväen liitto, 1986.				
		1908	964						
	1909	634							
	1910	540							
	1911	633							
Suomen Vaatetustyöntekijäin Liitto (1911 - 1930)		<u>Vuosi</u>	<u>Jäseniä</u>						
		1911	818						
		1912	750						
		1913	1044						
		1914	1450						
		1915	1258						
		1916	2166						
		1917	3390						
		1918	ei tietoa						
		1919	1423						
		1920	1989						
		1921	1589						
		1922	1501						
		1923	1439						
		1924	1501						
		1925	1571						
		1926	1579						
		1927	2163						
	1928	2755							
	1929	1617							

Liite 2:**Valtioneuvoston palkkasäännöstelypäätöksen ohjepalkat 19.6.1945 mukaan** markkaa

Palkkaryhmä	I paikkakuntaluokka		II paikkakuntaluokka		III paikkakuntaluokka		IV paikkakuntaluokka	
	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset
				21,75 -		20,75 -		19,50 -
1	27	23 - 25	25,75	23,75	24,75	22,50	23	21,25
2	30	26	28,5	24,75	27	23,5	25,5	22
3	32	27	30,5	25,75	28,75	24,25	27,75	23
4	35	29	33,25	27,5	31,5	26	29,75	24,75

Lähde: Tapio Bergholm, Sopimussyhteiskunnan synty 1, Taulukko I:3, s. 53. Helsinki, Otava, 2015.

Taulukko 3

Naisten palkka miesten palkasta prosentteina kes- kituntiansioiden mukaan laskettuna

Vuosi		%
1939	koko vuosi	56,1
1942	I	56,1
1942	II	57,4
1942	III	57,0
1942	IV	56,1
1943	I	56,9
1943	II	56,4
1943	III	57,7
1943	IV	57,1
1944	I	57,1
1944	II	56,5
1944	III	58,2
1944	IV	59,6
1945	I	58,2
1945	II	puuttuu
1945	III	70,8
1945	IV	70,5
1946	I	69,4
1946	II	67,1
1946	III	67,3
1946	IV	65,7
1947	I	65,6
1947	II	62,7
1947	III	64,1
1947	IV	68,3

Lähde: Tapio Bergholm, Sopimussyhteiskunnan synty 1, Taulukko I:1 (osa), s. 54. Helsinki, Otava, 2015.